

उच्च माध्यमिक स्तर इयत्ता 11 वी व 12 वी
अभ्यासक्रम / पाठ्यक्रम Reduction / Non Evaluative Portion
For Academic Year 2020-21 Only

अ.क्र	पाठ्यपुस्तक	माध्यम	पृष्ठ क्र .
1	अनिवार्य इंग्रजी भाषा व साहित्य (English language Literature)	English	3 to 4
2	आधुनिक परकिय भाषा - जर्मन	जर्मन	5 to 6
3	आधुनिक परकिय भाषा - फ्रेंच	फ्रेंच	7 to 8
4	आधुनिक परकिय भाषा - रशियन	रशियन	9 to 10
5	आधुनिक परकिय भाषा - जपानी	जपानी	11 to 14
6	आधुनिक परकिय भाषा - स्पॅनिश	स्पॅनिश	15 to 17
7	आधुनिक परकिय भाषा - चिनी	चिनी	18 to 26
8	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - मराठी	मराठी	27 to 28
9	अभिजात भाषा - संस्कृत	संस्कृत	28 to 33
10	अभिजात भाषा - पाली	मराठी	34 to 35
11	अभिजात भाषा - अर्धमागधी	मराठी	36 to 37
12	अभिजात भाषा - महाराष्ट्री प्राकृत	मराठी	38 to 39
13	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - हिंदी	हिंदी	40 to 41
14	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - बंगाली	बंगाली	42 to 43
15	शिक्षणशास्त्र (Education)	English, मराठी	44 to 49
16	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - उर्दू	उर्दू	50 to 54
17	अभिजात भाषा - अरेबिक	उर्दू	55 to 56
18	अभिजात भाषा - पर्शियन	उर्दू	57 to 58
19	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - कन्नड	कन्नड	59
20	गृह व्यवस्थापन (Home Management)	English, मराठी	60 to 67
21	तर्कशास्त्र (logic)	English, मराठी	68 to 69
22	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - गुजराती	गुजराती	70 to 71
23	वस्त्रशास्त्र (Textile)	English, मराठी	72 to 87
24	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - सिंधी	सिंधी - अरेबिक	88 to 89
25	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - सिंधी	सिंधी - देवनागरी	
26	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - तेलुगु	तेलुगु	90 to 92
27	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - मल्याळम	मल्याळम	93 to 94
28	आधुनिक भारतीय भाषा व साहित्य - तमिळ	तमिळ	95 to 97
29	बाल विकास (Child Development)	English, मराठी	98 to 101
30	भूगोल (Geography)	English, मराठी	102 to 112
31	जलसुरक्षा व पर्यावरण शिक्षण (Environmental Education)	English, मराठी	113 to 114

अ.क्र	पाठ्यपुस्तक	माध्यम	पृष्ठ क्र .
32	मानसशास्त्र (Psychology)	English, मराठी	115to 118
33	भूशास्त्र (Geology)	English	119 to 127
34	अर्थशास्त्र (Economics)	English, मराठी	128 to 134
35	राज्यशास्त्र (Political Science)	English, मराठी	135 to 141
36	इतिहास (History)	English, मराठी	142 to 155
37	समाजशास्त्र (Sociology)	English, मराठी	156 to 159
38	ग्रंथालय व माहितीशास्त्र (Library and Information Science)	मराठी	158 to 160
39	तत्त्वज्ञान (Philosophy)	English, मराठी	161 to 169
40	माहिती तंत्रज्ञान (IT- Arts, Science and Commerce)	English	170 to179
41	गणित आणि संख्याशास्त्र (कला आणि विज्ञान) Mathematics and Statistics (Arts and Science)	English	180 to 227
42	गणित आणि संख्याशास्त्र (वाणिज्य) Mathematics and Statistics (Commerce)	English	
43	पुस्तपालन व लेखाकर्म (book Keeping and Accountacy)	English, मराठी	228 to 266
44	वाणिज्य संघटन आणि व्यवस्थापन (organization of Commerce and Management)	English, मराठी	
45	सहकार (Cooperation)	English, मराठी	
46	चिटणीसाची कार्यपद्धती (Secreterial Practice)	English, मराठी	
47	भौतिकशास्त्र (Physics)	English	267 to 271
48	रसायनशास्त्र (Chemistry)	English	272 to 274
49	जीवशास्त्र (Biology)	English	275 to 284
50	कृषीविज्ञान आणि तंत्रज्ञान (Agricultural Science and Technology)	English	285 to 303
51	पशुविज्ञान आणि तंत्रज्ञान (Animal Science and Technology)	English	304 to 317
52	अन्नशास्त्र आणि तंत्रज्ञान (Food Science and Technology)	English, मराठी	318 to 323
53	संरक्षणशास्त्र (Defence Studies)	English, मराठी	324 to 329
54	भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास (History and Development of Indian Music)	मराठी	330 to 340
55	कलेचा इतिहास आणि रसग्रहण (History of Arts and Appriciation)	मराठी	341 to 348
56	आरोग्य व शारीरिक शिक्षण (Health and Physical Education) या विषयाच्या संदर्भात शैक्षणिक वर्ष 2020-21 मध्ये परिस्थिती , उपलब्ध सोयीसुविधा या सर्वांचा विचार करून उच्च माध्यमिक विद्यालय / कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावर अभ्यासक्रम / पाठ्यक्रमानुसार आशय निवडण्यात यावा व त्यानुसार प्रात्यक्षिक / प्रकल्प / उपक्रम या बाबतची कार्यवाही करण्यात यावी. त्यानुसार मूल्यमापन करावे.		

‘Reduction in Syllabus of Standard XII English Yuvakbharati’ (2020-2021)

Plan B 25% Standard XII (Section One : Prose)

Unit No.	Text Title	Page No.	Reasons for Omitting	Note
1.5	‘The New Dress’ By Virginia Woolf	43 to 54	<ul style="list-style-type: none"> Time consuming Difficulty level is a bit high. 	The entire text and the comprehension activities are omitted. But Writing Skills activities (Character sketch and Expansion of an idea) and Language Study and Vocabulary items (Synonyms and Tenses) in the text will be for self-study (These items are taught in Std XI.) and for examination.
1.7	‘Why We Travel’ By Siddarth Pico R Iyer	65 to 76	<ul style="list-style-type: none"> Time consuming Difficulty level is a bit high. 	The entire text and the comprehension activities are omitted. But Writing Skills items (Write an email) and Language Study and Vocabulary items (Adjectives, Phrasal Verbs and Infinitives) in the text will be for self-study (These items are taught in Std XI.) and for examination.

Plan B 25% Standard XII (Section Two : Poetry)

Unit No.	Text Title	Page No.	Reasons for Omitting	Note
2.7	‘She Walks in Beauty’ By George Gordon Byron	125 to 128	<ul style="list-style-type: none"> Time consuming Difficulty level is a bit high. 	The entire text and comprehension activities are omitted. But Writing Skills activities (Expansion of an idea) will be for self-study (These items are taught in Std XI.) and for examination.
2.8	‘Small Towns and Rivers’ By Mamang Dai	129 to 133	<ul style="list-style-type: none"> Time consuming Difficulty level is a bit high. 	The entire text and comprehension activities are omitted. But Writing Skills activities (Debate, Dialogue writing) will be for self-study (These activities are taught in Std XI.) and for examination.

Note: This reduction change is a collaborative decision of the ‘Syllabus Reduction Committee’ guided by the Chairperson, English Language Committee and the I/C Special Officer for English at Balbharati. Other associated Committee Members are Dr. Dipak Damodare, Mr. Nadeem Khan, Mr. Pravin Mulay, Mr. Avinash Rade, Mrs. Jayashree Jungle, Dr. Suhasini Jadhav, Dr. Rajesh Pawde.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Reduction in Syllabus of Standard XI English Yuvakbharati (2020-2021)

Plan B 25% Standard XI (Section One : Prose)

Unit No.	Text Title	Page No.	Reasons for Omitting	Note
1.1	'Being Neighborly' By Louisa May Alcott	01 to 14	<ul style="list-style-type: none">• Time consuming• Difficulty level is a bit high.	The entire text and comprehension activities are omitted. But Writing Skills activities (Narration, Extension of a story) and Language Study and Vocabulary activities (Idioms, Maxims and Proverbs and Direct-Indirect Narration) in the text will be for self-study and for examination.

Plan B 25% Standard XI (Section Two : Poetry)

Unit No.	Text Title	Page No.	Reasons for Omitting	Note
2.6	'The Planners' By Boey Kim Cheng	91 to 95	<ul style="list-style-type: none">• Time consuming• Difficulty level is a bit high.	The entire text and comprehension activities are omitted. But Writing Skills activities (Dialogue Writing) will be for self-study and for examination.

Note: This reduction change is a collaborative decision of the 'Syllabus Reduction Committee' guided by the Chairperson,

English Language Committee and the I/C Special Officer for English at Balbharati. Other associated Committee Members are Dr. Dipak Damodare, Mr. Nadeem Khan, Mr. Pravin Mulay, Mr. Avinash Rade, Mrs. Jayashree Jungle, Dr. Suhasini Jadhav, Dr. Rajesh Pawde.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XI

Subject : German

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. no.	Text title	Page no.	Reasons for omitting	Supporting Note
1	Lesson 0 – Sec. A, B, C, D, F	2, 3, 4, 5, 6	Easy English texts that are Self-explanatory	Can be read and understood without any need for instruction
2	Lesson 2 - Sec. 2C3, 2C4	43, 44, 45	Additional Comprehension texts	Self-study possible
3	Lesson 3 - Sec. 3C3, 3C4	61, 62, 63	Additional Comprehension texts	Self-study possible
4	Lesson 4 - Sec. 4C3	78	Additional Comprehension texts	Self-study possible
5	Lesson 5 – entire lesson	81 – 98 (18 pages)	Complete lesson to be dealt with in Std. XII	
6	Workbook for Lesson 5	157 – 176 (20 pages)	Complete lesson to be dealt with in Std. XII	
7	Lessons 1 to 4 - Sec. Viel Spaß mit Deutsch and Quizfragen	18, 25, 45, 55, 64, 75, 79, 80; 23, 41, 48, 67, 72, 77	Activities to create interest about the language and fun element that does not require instruction	Self-study possible

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XII

Subject : German

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. No.	Text title	Page no.	Reasons for omitting	Supporting Note
1	Lesson 2 - Sec. 2C1	40, 41	Additional Comprehension text	Self-study possible
2	Lesson 3 - Sec. 3C2	58, 59	Additional Comprehension texts	Self-study possible
3	Lesson 4	65 – 79 (15 pages)	Complete lesson to be dropped	
4	Workbook for Lesson 4	131 – 138 (8 pages)	Complete lesson to be dropped	
5	Lessons 1 to 4 - Sec. Viel Spaß mit Deutsch and Quizfragen	23, 25, 31, 33, 36, 51, 52, 55, 59, 62, 76, 79	Activities to create interest about the language and fun element that does not require instruction	Self-study possible

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XI
Subject : FRENCH
Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. No.	Name of the Lesson / Unit	Page no.	Details of Omitted Content	Instruction/Reasons / Note
1	Lesson 1	34	Civilisation	self study- non evaluative
2	Lesson 2	47-48	Civilisation	self study- non evaluative
3	Bilan 1	49	Question 2	self study- non evaluative
4	Lesson 3	67-68	Civilisation	self study- non evaluative
5	Lesson 4	84-85	Civilisation	self study- non evaluative
6	Bilan 2	86	Question 2	self study- non evaluative
7	Lesson 5	104-105	Civilisation	self study- non evaluative
8	Lesson 6	118-119	Civilisation	self study- non evaluative
9	Bilan 3	120	Question 2	self study- non evaluative
10	lesson 7	125 to 140	Fêtons les saisons	self study- non evaluative
11	Lesson 8	141 to 151	On fait des achats	self study- non evaluative
12	Bilan 4	152 to 156		self study- non evaluative

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

 (Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XII

Subject : FRENCH

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. No.	Name of the Lesson / Unit	Page no.	Details of Omitted Content	Instruction/Reasons / Note
1.	Lesson 5	112 -128	M comme Métiers, M comme médias	Self study - non evaluative
2.	Lesson 6	129 -145	Un coup d'œil sur le monde de la Francophonie	Self study - non evaluative
3.	Bilan 3	146 -149 & 152	Bilan 3	Self study - non evaluative

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

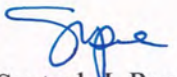
Standard XI

Subject : Russian

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. No.	Text title	Page no.	Reasons for omitting	Supporting Note
1	Activity	39	Class based activity for spoken skills	Instead of class based activity, the students can be given homework of the type, Make dialogues with the following template
2	Activity	47	Class based activity for spoken skills	Incorporate the singular, plural and use of adverb in question answers to be solved at home
3	Some Famous Russians you should know	50	Activity to be conducted by Teacher in the class	Students should be encouraged to use internet and find about these people, self - study
4	Exercise no 4 and Exercise no. 5	64-66	Activity based on socio cultural aspects	Extra Information, self - study
5.	Пусть всегда, Ёлочка	71-72	Poems for Recitation	Not to be considered for evaluation

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XII

Subject : Russian

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. No.	Text title	Page no.	Reasons for omitting	Supporting Note
1	Revision Lesson	2-5	Revision of XIth std. portion	Instead of conducting Revision Lesson in class, the revision should be done as home work and self study.
2	Exercise 10,11 and 12	15	Writing skills exercise	Home work/self study
3	Exercise 16	16	Crossword puzzle	Self study
4	Exercise 16	28	Activity based on verbs	Self study
5.	Exercise 14	37	Creative writing	Self study
6.	Exercise 14	45	Creative writing	Self study
7.	Poem берёза	67	Poem for Recitation, Comprehension	Students find out about the poet and берёза from the internet
8.	Exercise 9	75	Language based activity	Students write a recipe of their favourite dish in Russian as home work
9.	Do you know the Russian cities	87-88	Socio-cultural information	Students use the internet to find out more about the Golden Ring cities. Not to be considered for evaluation
10.	Весёлый ветер Загадки	89-90 91	Poem for recitation Language based game	Not to be considered for evaluation.

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XI

Subject : Japanese

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. no.	Lesson /part heading	Page no.	Details of excluded contents	Details/ Remark/Suggestion of excluded content
1	Lesson No. 5 <u>Title:</u> Rina's birthday party	Part 2: pp131 to 144	Comprehension A and B Information Corner 5 Word Power-Vocabulary Language study-Grammar patterns Conversation 1 and 2 Achievement Check 1,2	Due to time constraints; we suggest teachers to take a rapid revision of Lesson no.5 before starting Haru-2. Similarly revise the additional kanjis which are not included in the lessons. (Please refer the kanji chart)
2	<u>Section:</u> <u>Achievement check</u> of all the lessons. (L1-L4)	Part 2: L-1 pp 73 L-2 pp 91 L-3 pp109 L-4 pp130	Achievement Check -Item no.2,3	These are the 2 activities for practice to improve skill of writing and speaking. However, these activities need ample amount of time. It is suggested that out of 3 items conduct the activity of item no 1 without fail; as this is essential for practicing the conversation with a Japanese person.
3	<u>Revision exercises:</u> Lessons (L1-L4)	L-1 pp 64-65,70 L-2 pp 80,85-87 L-3 pp 98-99, 105 L-4 pp 116-117, 124-126	Self-check exercises of the lessons 1-4	It is suggested that keep all these exercises for Homework. Provide answers for these exercises so that students can understand their mistakes by way of self-study.

4	<u>Information Corner.</u>	Part 2 : L-1 pp 61, L-2 pp 76, L-3 pp 93,94, L -4 pp 113,114	Part 2: Information Corner 1 To 4 (all the Lessons from 1 to 4)	Since information corner provides information about Japan and culture in English language, students can do the self-study. Teachers can just monitor whether students have read it or not.
---	----------------------------	--	--	---

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XII

Subject : Japanese

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. No.	Lesson /part heading	Page No.	Details of excluded contents	Details/ Remark/Suggestion of excluded content
1	Lesson No. 5 <u>Title</u> Yukiko's farewell party.	pp 110 to 136	Comprehension A and B Information Corner Word power: Vocabulary Language study: Grammar patterns Kanji Conversation 1,2 Achievement check.	It is difficult to cover this lesson because of time limit.
2	<u>Section:</u> Achievement check of all the lessons. (L1-L4)	L-1 pp 30, L-2 pp 57 L-3 pp 83 L-4 pp 109	Task 1, task 2 all the lessons (L1-L4)	These activities require more time. To save the time of class this part is excluded.
3	<u>Revision exercises</u> Lessons (L1-L4)	L-1 pp 14-15 pp 23-24 L-2 pp 38-39 pp 50-51	Self- check exercises of all the lessons L1-L4	It is suggested that keep all these exercises for Homework.

		L-3 pp 65-66 pp 75-76-77 L-4 pp 90-91 pp 101-102		Provide answers for these exercises so that students can understand their mistakes by way of self-study.
4	<u>Information Corner</u> (Culture Corner and General Corner)	L-1 pp 10,11 L-2 pp 33,34 L-3 pp 61,62 L-4 pp 86,87	General information about Japan and culture. songs	Since information corner provides information about Japan and culture in English language, students can do the self-study. Teachers can just monitor whether students have read it or not.

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XI

Subject : Spanish

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. no.	Text title	Page no.	Reasons for omitting	Supporting note
1.	Los nombres españoles	15	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
2.	La lengua española	16	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
3.	Ir de tapas o tapear	33	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
4.	El fútbol en España	33	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
5.	Los toros	34	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
6.	Plaza mayor	49	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
7.	Museos	50	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
8.	Aventura 4	51-66	Additional study and practice material	Self-study possible
9.	Las costumbres en familia en España	81	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
10.	Feliz Cumpleaños ¡San José!	81	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
11.	La Noche buena	81	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible

12.	El Día de los Reyes Magos	82	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
13.	Los domingos	82	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
14.	El trabajo y los horarios	98	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
15.	La diversa gastronomía latinoamericana	113-114	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
16.	La historia de España	128	Additional texts for raising awareness about the language and culture	Self-study possible
17.	Unidades 1-4 Test	138-139	Repeated activities	Can be done at home by the student
18.	Unidades 5-8 Test	148-150	Repeated activities	Can be done at home by the student

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Standard XII

Subject : Spanish

Reduction of syllabus 25% : For Academic Year 2020-21

Sr. no.	Text title	Page no.	Reasons for omitting	Supporting note
1.	Aventura 7	99-118	Time-consuming and difficulty level is a bit high	The entire text and comprehension activities are omitted.
2.	Aventura 8	119-136	Time-consuming and difficulty level is a bit high	The entire text and comprehension activities are omitted.
3.	Aventuras 1-2 test	142-143	Repeated activities	Can be done at home by the student
4.	Aventuras 3-4 test	148-149	Repeated activities	Can be done at home by the student
5.	Aventuras 5-6 test	154-155	Repeated activities	Can be done at home by the student
6.	Aventuras 7-8 exercises	156-159	Time-consuming and difficulty level is a bit high	The entire text and comprehension activities are omitted.
7.	Aventuras 7-8 test	160-161	Time-consuming and difficulty level is a bit high	The entire text and comprehension activities are omitted.

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Table showing details of 'Reduction in Syllabus' 25% of Standard XI (2020-2021)

Standard 11th Language: Chinese

Sr. No.	Text Title	Page No.	Reasons for Omitting	Supporting Note
1	Lesson 1 – Lets talk about china	1 to 10	This lesson is about general information of China and descriptive and Self explanatory in nature.	-
2	Lesson 2 – Chinese Pronunciation <u>Sub Topics:</u> -Pinyin writing System -Chinese National Flag and National Anthem	Page 17 and 18	-Pinyin writing System is Self-explanatory and descriptive in nature. -Additional information after lesson is for student's reference and self study.	Information after every lesson is an additional information for student and can be read by students for their reference.
3	Lesson 3 -Tones <u>Sub Topics:</u> Chinese Cuisine	Page 24	-Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-
4	Lesson 4 -Chinese characters	Page 25 to 30	-Information in this lesson is Self-explanatory and descriptive in nature.	Please note that lesson 1 to 4 are more Self-explanatory and descriptive in nature. No questions are asked on this information.
5	Lesson 5 -Ni hao <u>Sub Topics:</u> -Recognize Characters -General myth and beliefs	Page 34	-Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-
6	Lesson 6 – I am also fine <u>Sub Topics:</u> - Recognize Characters - Chinese Spring Festival	Page 37 and 38	-Recognize Characters -Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-

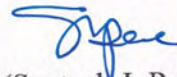
6	<p>Lesson 7 – Class begins Now!</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Activity – With the help of the following new words and Zhe and Na describe your classroom - Martial Arts 	Page 43 and 44	<ul style="list-style-type: none"> -This Activity can be omitted from classroom teaching and can be done by students as an additional study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory. 	-
7	<p>Lesson 8</p> <ul style="list-style-type: none"> -My classroom <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lianxi - Match the following pictures with appropriate verbs given below - Recognize Characters - Chinese Dragon 	Page 47 and 48	<ul style="list-style-type: none"> -This practice exercise can be omitted from classroom teaching and can be done by students as an additional practice. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory. 	-
8	<p>Lesson 9- How many books do you have?</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Measure words Table and its usage -Note: Chinese people use hand gestures ...numbers -Activity -Recognize Characters - Belief about numbers 	Page 51 , 52, 53, 54	<ul style="list-style-type: none"> -This is additional information and is self-explanatory. Students can practice by their own. -This page activity can be done by students as self study. - Activity can be done by students as self study. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory. 	-
9	<p>Lesson 10</p> <p>Happy Birthday</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Lianxi – Ask your classmates birthday -Chinese Zodiac 	Page 57, 58	<ul style="list-style-type: none"> -This Lianxi(Exercise) is self-expletory can be done by students on their own. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory. 	-

10	<p>Lesson 11 What is the time now?</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <p>-Lianxi 4 – Look at the following pictures and tell correct time. -Activity -Tell time -Recognize Characters -Lianxi 5 : Explain daily activities -Summer Palace</p>	Page 63, 64	<p>-Lianxi 4 about clock can be practiced by students by own. -Activity – Repeated exercise. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. - Lianxi 5 - Repeated exercise. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.</p>	-
11	<p>Lesson 12 – I love my family</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <p>-Lianxi – 2 (Translate) , 3 (Spoken Practice) and 4 (Look at the following pictures) -Recognize Character -Chinese Names</p>	Page 69, 70	<p>-Lianxi 2 and 3 Repeated exercise. Spoken practice can be done by their own. -Lianxi 4 - Repeated exercise. - Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.</p>	-
12	<p>Lesson 13 What does your father do?</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <p>-Additional words -Lianxi 2 Fill in the blank -Lianxi 3 – Match the picture -Activity about family -Recognize Characters -National Tree</p>	Page 73, 74,75, 76	<p>-Additional words are extra information. Students can study by their own. - Lianxi 2, 3 and Activity are based on additional vocab. This is student specific. Can be done by student as an additional study. - Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.</p>	-
13	<p>Lesson 14 – You are from which country?</p>	Page 80 ,81, 82	<p>-Lianxi for Flags -Self explanatory can be done by students.</p>	-

82

	<u>Sub Topics:</u> -Lianxi – Match the flags with countries - Recognize Characters -Beijing Opera		-Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	
14	Lesson 15- Where are you? <u>Sub Topics:</u> - Recognize Characters -National Animal -Railway Network in China	Page 86, 87,88	-Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-
15	Lesson 16- I want to buy fruits <u>Sub Topics:</u> -- Recognize Characters -Tea culture	Page 94	-Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-
16	Lesson 17 – At the Restaurant <u>Sub Topics:</u> -Lianxi 3- Match the words -Recognize Characters -Forbidden City	Page 99 , 100	-Lianxi 3 – This information is self-explanatory. - Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

 (Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

Table showing details of 'Reduction in Syllabus' 25% of Standard XI (2020-2021)

Standard XII Language: Chinese

Sr. No	Text Title	Page No.	Reasons for Omitting	Supporting Note
1	Lesson 1 – How Is The Weather? <u>Sub Topics:</u> -Lianxi (Question 1 to 10) - Recognize Characters - Group Activity -Harbin City	Page 12, 13, 14	-Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as Self study for better understanding of lesson. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	-All Grammar based Questions are mandatory for a teacher to teach in a class. - Information after every lesson is an additional information for student and can be read by students for their reference.
2	Lesson 2 Seasons In China <u>Sub Topics:</u> -Lianxi (1 to 20 Questions) - Recognize Characters - Group Activity - Chinese Clothing	Page 26,27, 28	-Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as Self study for better understanding of lesson. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	
3	Lesson 3	Page	-Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as	

	<p>How Far Is The Supermarket?</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lianxi (1 to 12 Questions) - Recognize Characters - Group Activity - Tiananmen Square 	38 ,39, 40	<p>Self-study for better understanding of lesson.</p> <p>-Recognize Characters</p> <p>Students can do this section of text as a self-study.</p> <p>-Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming.</p> <p>- Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.</p>	
4	<p>Lesson 4</p> <p>Going To The Airport To Pick Up Friend</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lianxi (1 to 8 Questions) - Recognize Characters - Group Activity -Yangtze River 	Page 47, 48	<p>-Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as</p> <p>Self-study for better understanding of lesson.</p> <p>-Recognize Characters,</p> <p>Students can do this section of text as a self-study.</p> <p>-Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming.</p> <p>- Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.</p>	
5	<p>Lesson 5</p> <p>My Hobbies</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lianxi (1 to 15 	Page 58, 59 , 60	<p>-Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as</p> <p>Self-study for better understanding of lesson.</p> <p>-Recognize Characters,</p> <p>Students can do this section of text as a self-study.</p>	

	<p>Questions)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Recognize Characters - Group Activity - Chinese Ceramic 		<ul style="list-style-type: none"> -Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory. 	
6	<p>Lesson 6</p> <p>I Like Taiqi (Martial Art)</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lianxi (1 to 9 Questions) - Recognize Characters - Group Activity - Pingyao Ancient town -Confucianism -Daoism -Philosophy 	<p>Page 67, 68, 69,70</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as Self-study for better understanding of lesson. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory. 	
6	<p>Lesson 7 –</p> <p>Mr. Zhang Has Gone Out.</p> <p><u>Sub Topics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Lianxi (1 to 8 Questions) - Recognize Characters 	<p>Page 76, 77, 78</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as Self-study for better understanding of lesson. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming. - Additional information after lesson is for student's reference. It 	

	<ul style="list-style-type: none"> - Group Activity - Yiwu Market 		is self-explanatory.	
7	Lesson 8 -I Forgot My Passport <u>Sub Topics:</u> - Lianxi (1 to 12 Questions) - Recognize Characters - Group Activity - One Belt One Road -Buddhism	Page 84, 85,86	-Lianxi- Questions based on Lesson can be done by students as Self-study for better understanding of lesson. -Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Group activity can be done by students on their own as taking during session hours is more time consuming. - Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	
8	Lesson 9- Birthday Gift <u>Sub Topics:</u> - Recognize Characters - People's Liberation Army - Double 11 festival	Page 92, 93,94	-Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study. -Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	
9	Lesson 10 Let's Order The Food.	Page 100, 101	-Recognize Characters, Students can do this section of text as a self-study .	

	<u>Sub Topics:</u> - Recognize Characters -Hanging Temple		-Additional information after lesson is for student's reference. It is self-explanatory.	
10	HSK 1 and 2 Vocabulary , List of 11 th Grade Book's New words and Standard XI review Grammar	From Page 110- 124	Self-explanatory. It is for students' reference. They can study on their own for Exam.	

Note : Teachers can use supplementary material like e-resources, worksheets, projects, homework etc. to deal with the self-study portion.

(Santosh J. Pawar)

I/C Special Officer, English

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- प्रथम भाषा मराठी इयत्ता अकरावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
युवकभारती अकरावी	गद्य	
	११) वाङ्मयीन लेण्याचा शिल्पकार	४७ ते ५२
	पद्य	
	२) प्राणसई	७ ते १०
	नाट्यउतारा	
	३) ध्यानीमनी	७५ ते ७९
	उपयोजित घटक	
	४) अनुवाद	१०१ ते १०७

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून प्रथम भाषा मराठी इयत्ता अकरावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- प्रथम भाषा मराठी इयत्ता बारावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
युवकभारती बारावी	गद्य १२) रंगरेषा व्यंगरेषा	५४ ते ५९
	पद्य ४) रे थांब जरा आषाढघना	१७ ते १९
	नमुना गद्य आकलन जयपूर फूटचे जनक	६१
	उपयोजित घटक ४) वृत्तलेख	१०५ ते १११

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून प्रथम भाषा मराठी इयत्ता बारावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- संस्कृत इयत्ता अकरावी

इयत्ता	पाठ्यघटकाचे नाव	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	पृष्ठ क्र.
संस्कृत आल्हाद अकरावी	१. प्रार्थना	संगच्छध्वं शतम् ॥	एकूण पृष्ठ १ (प्रारम्भ)
	२. भेरीदृष्टान्तः ।	सम्पूर्ण पाठ व त्यावरील स्वाध्याय	८३ ते ८७
	३. देवेषु सत्यम् असुरेषु अनृतम् ।	सम्पूर्ण पाठ व त्यावरील स्वाध्याय	८९ ते ९३
	४. कथारञ्जनी ।	कश्चन उपेक्षणीयम् इति । एकं गुरुकुलं स्व्यकरोत् । एकः धनिकः त्यक्तवान् । धौम्यमहर्षेः नाम ।	२५ ३७ ४८ ६६

		इस्लामिकै: उपदिष्ट: ।	७१
		कदाचित् करणीय: ।	७६
	५. आल्हादपत्रिका ।	सम्पूर्ण पत्रिका	एकूण पृष्ठे २ (शेवट)

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून संस्कृत इयत्ता अकरावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे.

Shweta
10.7.2020
विशेषाधिकारी मराठी

शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यातून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- संस्कृत इयत्ता बारावी

इयत्ता	पाठ्यघटकाचे नाव	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	पृष्ठ क्र.
संस्कृत आल्हाद बारावी	१. प्रार्थना ।	ॐ भद्रं कर्णेभिःकस्यस्विद्धनम् ।	एकूण पृष्ठ १
	२. व्यावहारिकसूचनाः ।	ऊर्जा संरक्षत। जलं संरक्षत।	०२
	३. व्यावहारिकशब्दस्तबकः ।	शिक्षण आणि कला (२ पूर्ण स्तबके)	०४
	४. पुनःस्मारणम् ।	सम्पूर्ण तक्ता	०४
	५. नाट्यविशेषः ।	भिन्नरुचे.....नाथर्वणादपि ।	६१
		रामायण..... वर्णेकरः ।	६२
		श्री.वि.पां.....अवतरेद् एव ।	६३
	६. नाट्यरञ्जनी	सम्पूर्ण तक्ता	६३

	७. भाषाभ्यासः । (नाट्यविशेषः)	प्रश्नाः - २६ ते २९ प्रश्नाः - ३० ते ४५ प्रश्नाः - ४६ ते ५०	६५ ६६ ६७
	८. नाट्यकलशः । (पुत्रसङ्गमः ।)	नाटकानि भवेत् ।	६८
	९. चित्रपटवर्णनम् ।	जाने भी दो यारो बाहुबली सैराट अवतार	१०१ १०२ १०३ १०४
	१०. वृत्तान्तलेखनम् ।	ग्राहकजागरणदिनम् -२ विज्ञानदिनम् -२ संस्कृतदिनम् -२ स्नेहसम्मेलनदिनम् -२	१०६ १०७ १०८ १०९
	११. परिशिष्टम् ।	आदर्शसमासतालिका अधिक-अभ्यासार्थं समासाः कृदन्तप्रत्ययतालिका -ल्युट् विरुद्धार्थकशब्दाः पू. धा. अव्ययं निष्कासयत ।	११२ ११४ ११५ ११७ ११९

	१२. ज्ञानरञ्जनी ।	दशकुमारचरितम्कदाचिदासीदृष्टः ? इति । अष्टावधानम्दातव्यम् । भारतीय..... मीमांसा ।	२४ ४५ ६७
	१३. शुभाशयाः ।	गृहप्रवेशः आणि नववर्षम् रक्षाबन्धनम् आणि उद्यमारम्भसन्दर्भे समारम्भम् अभिलक्ष्य आणि विवाहः नववर्षम् , दीपावलिः , विदेशगमनार्थम् आणि मकरसंक्रमणम्	३० ७५ १०० १०९
	१४. आल्हादपत्रिका ।	सम्पूर्ण पत्रिका	एकूण पृष्ठ २

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणान्या मूल्यमापनातून संस्कृत इयत्ता बारावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे.

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- पालि इयत्ता अकरावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
पालि आलोको अकरावी	गद्य	
	४) बिजानं च खेत्तानं च कसिकम्मानञ्च वण्णना	१० ते १५
	६) लोकसुत्तं	१९ ते २१
	पद्य	
	१) पुराभेदसुत्तं	२९ ते ३१
	३) इन्दियसंवरसील	३६ ते ३९

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून पालि भाषा इयत्ता अकरावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

Swarna
10.7.2020
विशेषाधिकारी भवारी

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- पालि इयत्ता बारावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
पालि पकासो बारावी	गद्य ३) विनिच्छय महामत्त वत्थु ६) पियदस्सि असोकस्स थम्भलेखा पद्य १) सिगालसुत्त ६) इणसुत्त	६ ते ९ १८ ते २० २७ ते २९ ४२ ते ४५

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून पालि भाषा इयत्ता बारावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- अर्धमागधी प्राकृत इयत्ता अकरावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
अर्धमागधी प्राकृत अकरावी	<p>गद्य- ५) सच्चवाणस्स सावित्ती ६) अयहारय-दिट्ठंतं</p> <p>पद्य- ५) कुड-नीई ६) किसिवालस्स जीवणं</p> <p>लेहण-कोसल्लं</p> <ul style="list-style-type: none"> ● निबंध लेखन- ४, ५, ६ ● अपठित उतारे- ५, ६, ७, ८ <p>प्राकृत सट्टक (नाट्य) साहित्य परिचय ३) चंद्रलेखा सट्टक (रुद्रदास)</p>	<p>१९ ते २२ २३ ते २५ ४२ ते ४५ ४६ ते ५०</p> <p>९० ते ९१ ९४ ते ९५</p> <p>१०२ ते १०३</p>

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून अर्धमागधी इयत्ता अकरावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- अर्धमागधी प्राकृत इयत्ता बारावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
अर्धमागधी प्राकृत बारावी	<p>गद्य- ५) सउन्दलाए णिव्वुदीं ६) नम्मया-सुंदरीए चउरत्तणं</p> <p>पद्य- ५) कलह-णिवारणं ६) उदयण-वासवदत्ता-प्पेमकहा</p> <p>लेहण-कोसल्लं</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अपठित उतारे- ४, ५, ६ ● प्राकृत भाषेत अनुवाद- ५, ६, ७ ● निबंध लेखन- ४, ५, ६ <p>अर्धमागधी प्राकृत काव्यसाहित्य परिचय ३) मुक्तक काव्य</p>	<p>२१ ते २५</p> <p>२६ ते ३०</p> <p>४६ ते ५०</p> <p>५१ ते ५५</p> <p>७३ ते ७४</p> <p>७६</p> <p>७९ ते ८०</p> <p>८७ ते ८८</p>

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून अर्धमागधी इयत्ता बारावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- महाराष्ट्री प्राकृत इयत्ता अकरावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
अकरावी	गद्य	
	५) अमंगलिअ-पुरिसस्स कहा	१९ ते २१
	७) मअण-मरणं	२६ ते २८
	पद्य	
	३) सिसुवाल-कहा	३६ ते ३८
	५) सुकम्म-पुप्फ-सुवासो	४२ ते ४४

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून महाराष्ट्री प्राकृत इयत्ता अकरावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

**शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता मूल्यमापन / परीक्षा यांतून
वगळण्यात आलेल्या पाठ्यघटकांची यादी
विषय- महाराष्ट्री प्राकृत इयत्ता बारावी**

इयत्ता	वगळण्यात आलेले पाठ्यघटक	पृष्ठ क्र.
बारावी	गद्य	
	३) अभयदाणं	१६ ते १९
	६) कम्म-परिणामो	२७ ते २९
	पद्य	
	४) मूलदेव-धुत्तस्स अक्खवाणअं	४५ ते ४७
	६) फुल्ल-विण्णाण-कुसला तरंगलोला	५१ ते ५४

टीप - १) शालेय वर्ष २०२०-२१ करिता होणाऱ्या मूल्यमापनातून महाराष्ट्री प्राकृत इयत्ता बारावी या इयत्ताकरिता वरील पाठ्यघटक वगळण्यात आलेले आहेत. अंतर्गत मूल्यमापन तसेच वार्षिक परीक्षा यांमध्ये या घटकांवर आधारित कोणत्याही कृती विचारल्या जाऊ नयेत.

२) वगळण्यात आलेल्या वरील घटकांना / पाठांना जोडून असलेले व्याकरणाचे कोणतेही घटक, कृती (व्याकरणाची उजळणी व नवीन व्याकरण) तसेच इतर भाषिक कृती इत्यादी वगळण्यात आलेले नाहीत. त्यांचे अध्ययन-अध्यापन आणि मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. केवळ गद्य व पद्य पाठ व त्या पाठांसंबंधित स्वाध्याय / कृती मूल्यमापनातून वगळण्यात आलेल्या आहेत.

Swapaal
10.7.2020

विशेषाधिकारी मराठी

कक्षा :- ग्यारहवीं

विषय :- हिंदी युवकभारती

(शालेय वर्ष २०२०-२१ हेतु)

अ.क्र.	पाठ का नाम/ इकाई का नाम	पृष्ठ क्र.	विधा/कौशल्य	स्वयं अध्ययन हेतु आशय विवरण	कारण
१	मेरा भला करने वालों से बचाएँ	१३-१८	व्यंग्य	पूर्ण पाठ (शब्दसंपदा, प्रश्न ६ छोड़कर)	व्यंग्य का आनंद विद्यार्थी लेते हैं।
२	कलम का सिपाही	२७-३३	रेडियो रूपक	पूर्ण पाठ (शब्दसंपदा, प्रश्न ६ छोड़कर)	सरल हैं पढ़कर समझ सकते हैं।
३	गजलें	४६-४९	गजल	पूर्ण पाठ (अलंकार छोड़कर)	विद्यार्थी गजल गाकर आनंद ले सकते हैं।
४	सहर्ष स्वीकारा है	६१-६४	नई कविता	पूर्ण पाठ (प्रश्न ६ छोड़कर)	केंद्रीय भाव, अर्थ के लिए कालांश अधिक लगता है।
५	ई-अध्ययन : एक नई दृष्टि	९८-१०१	आलेख	पूर्ण पाठ	तकनीकी संबंधी जानकारी विद्यार्थी आत्मसात करते हैं।

टीप - स्वयं अध्ययन के पाठों और उससे संबंधित कृतियों को मूल्यमापन में ना पूछें। इन पाठों में आए शब्द संपदा, प्रश्न ६, अलंकार (व्याकरण) संबंधित कृतियाँ मूल्यमापन में पूछ सकते हैं।

ज्ञेयतादा

कक्षा :- बारहवीं

विषय :- हिंदी युवकभारती

(शालेय वर्ष २०२०-२१ हेतु)

अ.क्र.	पाठ का नाम/इकाई का नाम	पृष्ठ क्र.	विधा/कौशल्य	स्वयं अध्ययन हेतु आशय विवरण	कारण
१	निराला भाई	5-११	संस्मरण	पूर्ण पाठ (शब्दसंपदा, रस छोड़कर)	दो लेखकों का परिचय अतः अधिक कालांश की आवश्यकता है।
२	सच हम नहीं, सच तुम नहीं	१२-१५	नई कविता	पूर्ण पाठ (शब्दसंपदा, प्रश्न ६ छोड़कर)	विद्यार्थी पढ़कर समझ सकते हैं।
३	कोखजाया	5७-६३	अनूदित साहित्य	पूर्ण पाठ (शब्दसंपदा, प्रश्न ६ छोड़कर)	रोचक हैं, विद्यार्थी सरलता से पढ़ सकते हैं।
4	लोकगीत	६4-६8	लोकगीत	पूर्ण पाठ (शब्दसंपदा, प्रश्न ६ छोड़कर)	लोक परंपरा से जुड़ा होने के कारण विद्यार्थी आनंद ले सकते हैं।
5	प्रकाश उत्पन्न करनेवाले जीव	१००-१०4	शोधपरक लेख	पूर्ण पाठ	विद्यार्थी विज्ञान संबंधी ज्ञानवर्धक जानकारी प्राप्त कर सकते हैं।

टीप - स्वयं अध्ययन के पाठों और उससे संबंधित कृतियों को मूल्यमापन में ना पूछें। इन पाठों में आए शब्द संपदा, प्रश्न ६, रस (व्याकरण) संबंधित कृतियाँ मूल्यमापन में पूछ सकते हैं।

स्वातंत्र्य

कक्षा- ग्यारहवी

विषय - बांगला युवकभारती

शालेय वर्ष- २०२०-२०२१ हेतु

अ. क्र	पाठ का नाम/इकाई का नाम	पृष्ठ क्र.	विधा/कौशल्य	स्वयं अध्ययन हेतु आशय विवरण	कारण
१	द्वीपान्तरे बंदिनी	१०-१३	पद्य - स्वदेश प्रीति	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	स्वदेश प्रेम । विद्यार्थी पढ़कर समझ सकते हैं ।
२	बांगला साहित्य ओ छात्रसमाज	३५-३९	गद्य - साहित्य चर्चा	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	बांगला साहित्य तथा छात्रसमाज से जुड़े होने से विद्यार्थी समझ सकते हैं ।
३	नीलध्वजेर प्रति जना	४०-४५	पद्य - काव्य खंड	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	केंद्रीय भाव तथा अर्थ के लिए कालांश अधिक लगता है ।
४	तालाक	५३-५७	गद्य - पारिवारिक	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	सामाजिक तथा पारिवारिक चित्र है विद्यार्थी पढ़कर आनंद लेते हैं ।
५	समाचार लेखन	११२-११७	व्यावहारिक - संवाद	पूर्ण पाठ	समाचार संबंधी जानकारी विद्यार्थी आत्मसाथ करते हैं ।

टीप :- स्वयं अध्ययन के पाठों और उससे संबंधित कृतियों को मूल्यमापन में ना पुछें । इन पाठों में आये हुए शब्दार्थ संबंधित कृतियाँ मूल्यमापन में पूछ सकते हैं ।

अपेक्षित

कक्षा- बारहवी

विषय- बांगला युवकभारती

शालेय वर्ष- २०२०-२०२१ हेतु

अ. क्र	पाठ का नाम/इकाई का नाम	पृष्ठ क्र.	विधा/कौशल्य	स्वयं अध्ययन हेतु आशय विवरण	कारण
१	शिल्पी	८-१२	गद्य - समाज चित्र	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	सामाजिक चित्र है। विद्यार्थी पढ़कर आनंद लेते हैं
२	आमि देखि	१३-१५	पद्य - प्रकृति प्रेम	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	प्रकृति प्रेम। विद्यार्थी पढ़कर समझ सकते हैं
३	तोता काहिनी	१६-२०	गद्य - रूपक	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	केंद्रीय भाव तथा अर्थ के लिए कालांश अधिक लगता है
४	रास्ता कार ओ एकार नय	५६-५८	पद्य - समानता	पूर्ण पाठ (शब्दार्थ छोड़कर)	सामाजिक समानता से जुड़े होने से विद्यार्थी पढ़कर समझ सकते हैं
५	प्रतिश्रुति	७९-८७	वि.सा.-छोटा काहानी	पूर्ण पाठ	प्रतिश्रुति संबंधी जानकारी विद्यार्थी आनंद के साथ आत्मसाथ करते हैं

टीप - स्वयं अध्ययन के पाठों और उससे संबंधित कृतियों को मूल्यमापन में ना पूछें। इन पाठों में आये हुए शब्दार्थ संबंधित कृतियाँ मूल्यमापन में पूछ सकते हैं।

रूपानंद

Standard : Eleven

Subject : Education (English)

(Academic Year 2011-12)

Sr. No.	Chapter Number	Name of Chapter	Page No.	Content for Self-Study	Reason
1	3	Education and Society	21-31	3.4) Learning Society : Meaning, Definition, Objectives, Characteristics and Importance 3.5) Multicultural Education : Definition, Nature, Needs and Importance	Topics can be understood through self-study
2	4	Educational Psychology	32-41	4.1) Meaning of Psychology 4.2) Definitions of Educational Psychology 4.3) Objectives of Educational Psychology 4.4) Nature of Educational Psychology 4.5) Scope of Educational Psychology	Excess information
3	5	Educational Management and Administration	42-50	5.3) Educational Administration (Nature of Educational Administration, Objectives, Need and Importance) 5.4) Educational Administration at District and Taluka Level in the State of Maharashtra (Zilla Parishad Education Officer (Primary), Zilla Parishad Deputy Education Officer (Primary), Block Education Officer, Education Extension Officer)	Teaching takes more time

4	6	Pedagogy	51-64	6.3) Rationale for Selection of Teaching Methods 6.4) Principles of Teaching 6.5) Maxims of Teaching 6.6) Different Methods of Teaching 6.7) Characteristics of a Good Teaching Method	Teaching takes more time.
5	7	Educational Research	65-73	7.7) Difference between types of Educational Research	Topics can be understood through self-study
6	8	New Trends in Education	74-91	8.3) e-content development : Concept and Steps 8.4) Cyber Security : Concept, Threats and Remedies	For knowledge enhancement

Instruction : Content for self-study should not be considered for evaluation.

इयत्ता : अकरावी

विषय : शिक्षणशास्त्र (मराठी)

(शालेय वर्ष २०२०-२१)

अ.क्र.	प्रकरण क्रमांक	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा तपशील/आशय	कारण
१	३	शिक्षण आणि समाज	२१-३१	३.४) अध्ययनशील समाज : व्याख्या, अर्थ, उद्दिष्टे, वैशिष्ट्ये आणि महत्त्व ३.५) बहुसांस्कृतिक शिक्षण : व्याख्या, स्वरूप, गरज आणि महत्त्व	पाठ्यमुद्दे स्वयं अध्ययनातून समजून घेता येतात.
२	४	शैक्षणिक मानसशास्त्र	३२-४१	४.१) मानसशास्त्राचा अर्थ ४.२) शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या व्याख्या ४.३) शैक्षणिक मानसशास्त्राची उद्दिष्टे ४.४) शैक्षणिक मानसशास्त्राचे स्वरूप ४.५) शैक्षणिक मानसशास्त्राची व्याप्ती	जादाची माहिती
३	५	शैक्षणिक व्यवस्थापन आणि प्रशासन	४२-५०	५.३) शैक्षणिक प्रशासन (शैक्षणिक प्रशासनाचे स्वरूप, उद्दिष्टे, गरज, महत्त्व आणि कार्य) ५.४) महाराष्ट्र राज्यातील जिल्हा व तालुका स्तरीय शैक्षणिक प्रशासन (जिल्हा परिषद शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक), जिल्हा परिषद उपशिक्षणाधिकारी (प्राथमिक), गटशिक्षणाधिकारी, शिक्षण विस्तार अधिकारी).	अध्यापनासाठी अधिक तासिका लागतात.

४	६	अध्यापनशास्त्र	५१-६४	६.३) अध्यापन पद्धती निवडीची कारणभीमांसा ६.४) अध्यापनाची तत्त्वे ६.५) अध्यापनाची सूत्रे ६.६) अध्यापनाच्या विविध पद्धती ६.७) चांगल्या अध्यापन पद्धतीची वैशिष्ट्ये	अध्यापनासाठी अधिक तांत्रिका लागतात.
५	७	शैक्षणिक संशोधन	६५-७३	७.७) शैक्षणिक संशोधनाच्या प्रकारातील फरक	स्वयं अध्ययनातून समजून घेता येते.
६	८	शिक्षणातील नवप्रवाह : ई-अध्ययन	७४-९१	८.३) ई-आशय विकसन : संकल्पना व पायऱ्या ८.४) सायबर सुरक्षा : संकल्पना, धोके आणि उपाययोजना	ज्ञानवृद्धीसाठी

सूचना : स्वयं अध्ययनासाठी असणाऱ्या पाठ्यघटकाचा आशय मूल्यमापनासाठी विचारात घेऊ नये.

इयत्ता : बारावी

विषय : शिक्षणशास्त्र (मराठी)

(शालेय वर्ष २०२०-२१)

अ.क्र.	प्रकरण क्रमांक	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा तपशील/आशय	कारण
१	२	स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतीय शिक्षण	१३-२१	२.१.१) विद्यापीठ शिक्षण आयोग २.१.२) माध्यमिक शिक्षण आयोग २.१.३) भारतीय शिक्षण आयोग २.२) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६	अध्यापनासाठी अधिक तास लागतात.
२	३	सामाजीकरण	२२-३३	३.३.२) समूह संपर्क माध्यमांचे प्रकार-पॉडकॉस्ट	जादाची माहिती
३	५	शैक्षणिक व्यवस्थापन व प्रशासन	४०-४६	५.३) राज्यस्तरीय मुख्य शैक्षणिक प्रशासकांची कार्ये - शिक्षण संचालकांची कार्ये	स्वयं अध्ययनातून समजून घेता येते.
४	६	अभ्यासक्रम आणि शैक्षणिक मूल्यमापन	४७-५७	६.२.३) परीक्षा (लेखी परीक्षा, तोंडी परीक्षा, प्रात्यक्षिक परीक्षा, ऑनलाइन परीक्षा - फायदे आणि मर्यादा).	सोपे आहे.
५	७	शैक्षणिक संशोधन पद्धती	५८-६४	७.४) माहिती संकलनाची साधने (प्रश्नावली, मुलाखत सूची व संपादन कसोटी)	जादाची माहिती
६	८	शिक्षणातील नवप्रवाह	६५-७४	८.१) समावेशक शिक्षणाचे फायदे आणि मर्यादा ८.२) मुक्त शिक्षणाची कार्ये ८.३) संमिश्र शिक्षणाचे फायदे आणि मर्यादा ८.४) ज्ञानरचनावाद फायदे ८.५) कौशल्याधारित शिक्षणाचे फायदे	स्वयं अध्ययनातून समजून घेता येते.

सूचना : स्वयं अध्ययनासाठी असणाऱ्या पाठ्यघटकाचा आशय मूल्यमापनासाठी विचारात घेऊ नये.

स्वीकृत

Standard : Twelve

Subject : Education (English)

(Academic Year 2020-21)

Sr.No.	Chapter Number	Name of Chapter	Page No.	Content for Self-Study	Reason
1	2	Education in Post-Independence India	13-21	2.1.1) University Education Commission 2.1.2) Secondary Education Commission 2.1.3) Indian Education Commission 2.2) National Education Policy 1986	Teaching takes more time
2	3	Socialization	22-33	3.3.2) Types of Mass Communication Media - Podcast	Excess information
3	5	Educational Management and Administration	40-46	5.3) Functions of State Level Main Educational Administrators - Functions of Director of Education	Topics can be understood through self-study
4	6	Curriculum and Educational Evaluation	47-57	6.2.3) Examinations (Written Examination, Oral Examination, Practical Examination, Online Examination - Advantages and Limitations)	Easy
5	7	Educational Research Methods	58-64	7.4) Tools of Data Collection - Questionnaire, Interview Schedule and Achievement Test)	Excess information
6	8	New Trends in Education	65-74	8.1) Benefits and Limitations of Inclusive Education 8.2) Functions of Open Education 8.3) Benefits and Limitations of Blended Learning 8.4) Benefits of Construction 8.5) Benefits of Skill Based Education	Topics can be understood through self-study

Instruction : Content for self-study should not be considered for evaluation.

20/10/21

کووڈ-۱۹ کے زیر اثر تعلیمی سال 2020-21 کے لیے اُردو زبان دانی، عربی اور فارسی کی درسی کتابوں میں کی گئی تخفیف سے متعلق

اُردو بال بھارتی، اُردو کمار بھارتی، اُردو یووک بھارتی، تعارف اُردو، باغ اُردو، نگار فارسی، برگہای فارسی، گلبہای فارسی، ہدایۃ العربیۃ، نسیم الادب (حصہ اول و حصہ دوم)، ہدایۃ العربیۃ (حصہ اول و حصہ دوم) پہلی سے بارہویں جماعت ہدایات برائے اساتذہ

مارچ ۲۰۲۰ء کے دوسرے ہفتے میں کورونا وائرس سے پھیلنے والی بیماری کووڈ-۱۹ کے ریاست مہاراشٹر میں پہلے مریض کی شناخت کے فوراً بعد حفظ ماتقدم کے طور پر پوری ریاست کے تعلیمی اداروں کی سرگرمیوں کو موقوف کر دیا گیا تاکہ طلبہ اور اساتذہ اس بیماری سے محفوظ رہیں۔ ۲۵ مارچ سے مرکزی حکومت نے ملک گیر سطح پر لاک ڈاؤن کا نفاذ کر دیا جس کی وجہ سے ریاست کے تمام تعلیمی ادارے بند ہیں اور تمام تعلیمی اداروں کی تعلیمی سرگرمیاں معطل ہیں۔ سالانہ امتحانات:

تعلیمی سال کے اختتام پر ہونے والی قدر پیمائی (دوسری ششماہی کے امتحانات) ملتوی کر دی گئی۔ بعد ازاں نویں جماعت اور گیارہویں جماعت کے طلبہ کو پہلی ششماہی کے امتحان میں حاصل کردہ نمبرات اور داخلی جانچ میں حاصل کردہ نمبرات کے اوسط کی بنیاد پر دسویں اور بارہویں جماعتوں میں ترقی دی گئی۔ پہلی تا آٹھویں جماعت میں تشکیلی قدر پیمائی اور تکمیلی (مجموعی) قدر پیمائی کا طریقہ کار نافذ ہے۔ ان جماعتوں میں زیر تعلیم طلبہ کو پہلی میقات کے نتیجے اور دوسری میقات کی تشکیلی جانچ کے حاصل کردہ نمبرات کے اوسط کی بنیاد پر اگلی جماعتوں میں ترقی دے دی گئی۔

نیا تعلیمی سال:

حسب روایت 15 جون سے نئے تعلیمی سال 2020-21 کا آغاز ہونا تھا مگر کووڈ-19 کے متاثرین کی تعداد آئے دن بڑھتی جا رہی ہے اس لیے ملک گیر سطح پر لاک ڈاؤن کی میعاد 30 جون تک بڑھادی گئی ہے جس سے نئے تعلیمی سال کے آغاز میں تاخیر ہو رہی ہے۔ اس سال نیا تعلیمی کیلنڈر جولائی/اگست سے شروع ہونے کا امکان ہے۔

تعلیمی سرگرمیوں کے لیے دستیاب دن اور درسی کتب:

ایک تعلیمی سال کے دوران تعطیلات کو چھوڑ کر تقریباً 220 دن تعلیمی عمل کے لیے دستیاب ہوا کرتے تھے۔ اس دوران تدریس کے ساتھ ساتھ امتحانات و دیگر سرگرمیوں کا اہتمام کیا جاتا تھا۔ موجودہ صورت حال کی وجہ سے کام کے دنوں (ورکنگ ڈیز) میں کافی کمی ہو رہی ہے۔ اس لیے مکمل درسی کتاب کی تدریس کرنا، اس کی تمام سرگرمیوں کی تکمیل، کتاب میں دیے ہوئے منصوبوں اور سرگرمیوں کو مکمل کرنا اور آموزشی ماحصل کی تکمیل ممکن نہیں ہے۔ اس ہنگامی صورت حال کے پیش نظر مجلس ادارت کے ذمہ داران اور اراکین مجلس مشاورت نے سرکاری حکمنامے کی روشنی میں پہلی جماعت سے بارہویں جماعت تک کی اُردو زبان دانی کی درسی کتب (بال بھارتی، کمار بھارتی، یووک

بھارتی، باغ اردو، تعارف اردو) سے 25% سے 30% مواد کو صرف موجودہ تعلیمی سال (2020-21) کے لیے حذف کیا جا رہا ہے۔
حذف کیے گئے اسباق کی طلبہ اپنی سہولت کے مطابق خواندگی کریں اور دی ہوئی مشقی سرگرمیاں حل کرنے کی کوشش کریں تاکہ ان کے علم میں اضافہ ہو۔ ضرورت پڑنے پر اپنے استاد کی مدد حاصل کریں۔

مواد کم کرنے کی وجوہات:

درسی کتب سے مواد کو کم (حذف) کرتے وقت اس بات کا خاص خیال رکھا گیا ہے کہ آموزشی ماحصل متاثر نہ ہوں، زبان کی بنیادی صلاحیتوں کے سیکھنے اور ان صلاحیتوں میں مہارت حاصل کرنے کا عمل متاثر نہ ہو۔ طلبہ اور اساتذہ ذہنی تناؤ کا شکار نہ ہوں۔ اس لیے سیکھنے اور سکھانے کے عمل میں مشکل معلوم ہونے والے مواد کو حذف کیا گیا ہے اور اس حذف شدہ مواد کو اس سال کی قدر پیمائی میں شامل نہ کیا جائے۔ درسی کتب میں اضافی معلومات کے تحت فراہم کردہ مواد، ہر سبق کے اختتام پر منصوبے اور سرگرمیاں، انٹرنیٹ و لائبریری سے معلومات حاصل کرنے کی مشقیں دی ہوئی ہیں۔ موجودہ حالات کے تناظر میں ان تمام سرگرمیوں کو اس سال موقوف کیا جائے۔

قدر پیمائی:

1- دسویں جماعت اور بارہویں جماعت:

دسویں جماعت اور بارہویں جماعت کے امتحانات بورڈ کی معرفت منعقد کیے جاتے ہیں۔ اس کے لیے بورڈ نے پہلے ہی 'سرگرمی نامہ' (پیپر پیٹرن) کا خاکہ ظاہر کر دیا ہے۔ اس خاکے کی روشنی میں امتحانات منعقد ہوتے رہے ہیں۔ اس سال درسی کتب سے صرف کچھ مواد حذف کیا گیا ہے۔ امتحان میں اس حذف شدہ حصے سے زبانی و تحریری سوالات نہ پوچھے جائیں۔ سرگرمی نامے کا خاکہ اور زبانی امتحان کا خاکہ حسب سابق ہی رہے گا اس میں کوئی تبدیلی نہیں ہوگی۔

2- نویں جماعت اور گیارہویں جماعت:

نویں جماعت اور گیارہویں جماعت کے امتحانات اسکولی سطح پر منعقد کیے جاتے ہیں۔ نویں جماعت کے لیے دسویں جماعت کا پیپر پیٹرن اور گیارہویں جماعت کے لیے بارہویں جماعت کا پیپر پیٹرن استعمال ہوگا۔ تعلیمی سال جولائی کے بعد شروع ہونے سے پہلی میقات مختصر ہوگی۔ اس لیے اساتذہ اپنے طور پر ماہانہ منصوبہ بندی کر لیں اور اس کی مناسبت سے پہلی میقات اور دوسری میقات کے امتحان کے لیے سرگرمی نامہ تیار کریں۔ یاد رہے کہ امتحان میں حذف شدہ حصے سے زبانی و تحریری سوالات نہ پوچھے جائیں۔

3- پہلی جماعت تا آٹھویں جماعت کے لیے:

ابتدائی سطح (پہلی جماعت تا پانچویں جماعت) اور تحتانوی سطح (چھٹی جماعت تا آٹھویں جماعت) پر قدر پیمائی کے لیے تشکیلی قدر پیمائی اور تکمیلی (مجموعی) قدر پیمائی کا طریقہ رائج ہے۔ اسی طریقے سے امسال بھی قدر پیمائی کی جائے گی۔ یاد رہے کہ امتحان میں حذف شدہ حصے سے زبانی و تحریری سوالات نہ پوچھے جائیں۔

* تشکیلی قدر پیمائی:

تشکیلی قدر پیمائی کے لیے آٹھ تکنیک (روزانہ کا مشاہدہ، زبانی کام، مظاہرہ/تجربہ، عملی کام/سرگرمی، پروجیکٹ/منصوبہ، آزمائشی جانچ، کلاس ورک/ہوم ورک وغیرہ) دیے گئے ہیں۔ ان میں سے روزانہ مشاہدے کو صرف اندراج بیاض میں درج کرنا ہے جس کے لیے کوئی نمبر مختص نہیں ہے۔ بقیہ سات تکنیکی نکات سے کم از کم پانچ نکات کے تحت قدر پیمائی کی جائے گی۔ حسب سابق پہلی اور دوسری جماعت کے لیے

70 نمبرات، تیسری اور چوتھی جماعت کے لیے 60 نمبرات، پانچویں اور چھٹی جماعت کے لیے 50 نمبرات، ساتویں اور آٹھویں جماعت کے لیے 40 نمبرات مختص ہیں۔

* تکمیلی (مجموعی) قدر پیمائی:

تعلیمی سال کو دو میقات میں تقسیم کیا گیا ہے۔ ہر میقات کے اختتام پر تکمیلی (مجموعی) قدر پیمائی کی جائے گی۔ امسال پہلی میقات کے لیے مختصر میعاد ہے اور دوسری میقات میں زائد ایام تدریس کے لیے حاصل رہیں گے۔ اس لیے اساتذہ اپنے طور پر ماہانہ منصوبہ بندی کریں اور اسی کے لحاظ سے تکمیلی (مجموعی) قدر پیمائی کریں۔ اس عمل میں تحریری و زبانی دونوں جانچ شامل ہیں۔ جماعت کے لحاظ سے تحریری جانچ کے لیے پہلی اور دوسری جماعت کے لیے 20 نمبرات، تیسری اور چوتھی جماعت کے لیے 30 نمبرات، پانچویں اور چھٹی جماعت کے لیے 40 نمبرات، ساتویں اور آٹھویں جماعت کے لیے 50 نمبرات مختص ہیں۔ زبانی جانچ کے لیے ہر جماعت کے لیے 10 نمبرات مختص ہیں۔ اس ہدایت کے مطابق قدر پیمائی کریں۔

* تعلیمی منصوبے، تعلیمی سیر، نصابی و ہم نصابی سرگرمیاں، ثقافتی تقریبات اور اہم ایام کا انعقاد:

تعلیمی و تدریسی عمل کے ساتھ ساتھ طلبہ کی ہمہ جہت ترقی اور شخصیت سازی کے لیے حالات کی مناسبت سے، دستیاب وسائل کی مدد سے، طلبہ کی دلچسپی کے لحاظ سے مختلف قسم کی نصابی و ہم نصابی سرگرمیاں، ثقافتی تقریبات، تعلیمی مقابلے، سیر اور اہم ایام وغیرہ کا انعقاد کیا جاتا رہا ہے۔ ان سرگرمیوں کے انعقاد و اہتمام میں کافی وقت لگتا ہے اور طبعی دوری کا خیال رکھنا ممکن نہیں ہوتا ہے۔ اس سال کووڈ-19 کی ہنگامی صورتحال کی وجہ سے تدریس کے لیے درکار دنوں کی تعداد کم ہو گئی ہے اس لیے امسال اس طرح کی تمام سرگرمیوں کو موقوف کر دیا جائے۔

* دکشا ایپ / ای-لرننگ / ورچوئل کلاس / یوٹیوب / ٹی وی کا تدریس میں استعمال:

جدید ٹیکنالوجی کا استعمال کرتے ہوئے توقع کی جارہی ہے کہ اساتذہ تدریس کے عمل کو موثر بنانے اور زبان دانی کی سرگرمیوں کو دلچسپ بنانے کے لیے ای-لرننگ مواد کی تیاری، ویڈیوز، دکشا ایپ کا استعمال اور ورچوئل کلاس روم کو فروغ دیں گے تاکہ کم وقت میں زیادہ اور بہتر معلومات طلبہ کو فراہم ہو سکے۔ زبان کی تدریس کو موثر اور دلچسپ بنا سکیں۔

* خود آموزی اور لرن فرام ہوم:

درسی کتب کے مشمولات کو اس طرح سے منتخب اور ترتیب دیا گیا ہے کہ طلبہ سابقہ معلومات کی مدد سے اور تشکیل علم کے ذریعے بہت ساری باتیں اپنے طور سے سیکھ لیں۔ استاد کو چاہیے کہ وہ خود آموزی کے لیے طلبہ کی رہنمائی کرے تاکہ طبعی دوری (سوشل ڈسٹننگ) کو برقرار رکھتے ہوئے طلبہ گھر سے ہی سیکھنے (لرن فرام ہوم) کا عمل جاری رکھ سکیں۔

* آخری بات:

واضح رہے کہ مذکورہ تبدیلیاں اور درسی کتب سے حذف کردہ مواد صرف اور صرف کووڈ-19 کی ہنگامی صورتحال کی وجہ سے صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے ہے۔

اُردو یووک بھارتی (Urdu Yuvakbharati)

گیارھویں جماعت (Std. XI)

(صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے)

نمبر شمار	صفحہ نمبر	سبق کا عنوان	ہدایات/تفصیلات
۱	۱۳	۳۔ فردوسِ بریں	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۲	۲۶	۵۔ اُردو لغت کی مختصر تاریخ	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۳	۵۴	۹۔ مکاتیبِ اقبال	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۴	۶۵	۱۱۔ پروفیسر گوپی چند نارنگ سے راست گفتگو	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۵	۸۳	۳۔ عشقِ حقیقی (نظم)	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۶	۸۶	۴۔ درشانِ حمید الدولہ (نظم)	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۷	۹۶	۷۔ آدمیوں کے میلے میں (نظم)	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۸	۱۰۶	۱۰۔ غزلیات	غزلیات میں سے صرف نوّح ناروی اور رؤف خیر کی غزلوں کو حذف کیا گیا ہے۔
۹	۱۳۴	اضافی مطالعہ : ۳۔ بے ترتیبی ۵۔ اُردو کا ضبط شدہ ادب	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۱۰	۱۴۷	اطلاقی تحریر : پروف ریڈنگ ترجمہ نگاری	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔

بارھویں جماعت (Std. XII)

(صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے)

نمبر شمار	صفحہ نمبر	سبق کا عنوان	ہدایات/تفصیلات
۱	۱	۱۔ طلسم ہوش رُبا	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۲	۲۱	۲۔ نیا شاعر اور زندگی کے مسائل	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۳	۵۹	۹۔ خطوط	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۴	۷۸	۳۔ بیان کنجن پٹن کے بادشاہ... (نظم)	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۵	۸۲	۴۔ در مدح نواب آصف الدولہ (نظم)	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۶	۸۹	۶۔ جہان آباد	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۷	۹۶	۸۔ رباعیات	رباعیات میں سے صرف چوتھی اور پانچویں رباعی کو حذف کیا گیا ہے۔
۸	۱۰۰	۱۰۔ غزلیات	غزلیات میں سے صرف داغ کی غزل کو حذف کیا گیا ہے۔
۹	۱۲۸ ۱۳۲	اضافی مطالعہ : ۳۔ چھوڑ کر ہم ساتھ اپنا جائیں گے ۴۔ حد یقیں سے حدِ گماں تک	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
۱۰	۱۳۷	اطلاقی تحریر : تعارف نامہ	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔

هَدَايَةُ الْعَرَبِيَّةِ (الْجُزْءُ الْأَوَّلُ)

(Hidayatul Arabiyyah Part I) Arabic

(زبان دوم - ۸۰ مارکس)

گیارھویں جماعت (Std. XI)

(صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے)

نمبر شمار	نثر/نظم کا عنوان	صفحہ نمبر	ہدایات/تفصیل
(۱)	سبق ۵ : الاتحاد قوة	۲۱ تا ۲۶	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۲)	سبق ۶ : انظر الى طعامك	۲۷ تا ۳۲	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۳)	سبق ۱۳ : جوزف الشجاع	۴۳ تا ۴۹	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۴)	سبق ۱۴ : لا تسرع	۸۰ تا ۸۷	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
حصہ نظم			
(۵)	سبق ۴ : النجم و الطفل	۱۰۰ تا ۱۰۳	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۶)	سبق ۸ : الدرر الثمينة	۱۱۴ تا ۱۱۶	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
حصہ قواعد			
(۷)	النكرة و المعرفة	۲۴ تا ۲۵	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۸)	اسماء الاشارة	۷۸ تا ۷۹	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۹)	الفعل النهى	۸۵ تا ۸۶	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۱۰)	اسم الالة	۱۰۲	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔

هَدَايَةُ الْعَرَبِيَّةِ (الْجُزْءُ الثَّانِي)

(Hidayatul Arabiyyah Part II) Arabic

(زبان دوم - ۸۰ مارکس)

بارھویں جماعت (Std. XII)

(صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے)

نمبر شمار	نثر/نظم کا عنوان	صفحہ نمبر	ہدایات/تفصیل
(۱)	سبق ۷ : فِطْنَةُ ارْنَبِ	۳۵ تا ۴۲	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ البتہ قواعد کا حصہ پڑھایا جائے۔
(۲)	سبق ۸ : مُنَازَرَةٌ بَيْنَ مُوْمَبَايَ وَ دِلْهِي	۴۳ تا ۵۱	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ البتہ قواعد کا حصہ پڑھایا جائے۔
(۳)	سبق ۱۱ : عِيدُ الشَّيرَانِ	۶۵ تا ۷۳	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ البتہ قواعد کا حصہ پڑھایا جائے۔
(۴)	سبق ۱۲ : مُهِمَّةُ شَانْدَرَايَانِ	۸۴ تا ۸۰	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔ البتہ قواعد کا حصہ پڑھایا جائے۔
حصہ نظم			
(۵)	سبق ۵ : الْجَدَّةُ	۹۶ تا ۹۷	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔

گلہای فارسی
(Gul hae Farasi) Persian
گیارھویں جماعت (Std. XI)
(صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے)

نمبر شمار	نثر/نظم کا عنوان	صفحہ نمبر	ہدایات/تفصیلات
(۱)	درس نمبر ۳: آلودگی فضا	ص ۷ سے ص ۹	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۲)	درس نمبر ۴: مولانا ابوالکلام آزاد	ص ۱۰ سے ص ۱۲	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۳)	درس نمبر ۷: شجاعت	ص ۱۸ سے ص ۲۰	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۴)	درس نمبر ۱۲: قانون خوش نویسی	ص ۳۱ سے ص ۳۳	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۵)	درس نمبر ۱۳: تدریس زبان فارسی در کشورِ سوریا	ص ۳۴ سے ص ۳۶	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
حصہ نظم			
(۶)	نظم نمبر ۸: کارِ شب پا	ص ۵۹ سے ص ۶۲	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۷)	نظم نمبر ۹: جمالِ دنیا	ص ۶۳ سے ص ۶۵	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۸)	غزل نمبر ۱۰: عراقی	ص ۶۶ سے ص ۶۷	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۹)	غزل نمبر ۱۲: ابراہیم خلیل	ص ۷۰ سے ص ۷۱	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۱۰)	رباعی: سرمد	ص ۷۵	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۱۱)	قطعة: فضولی	ص ۷۷	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
سرسری مطالعہ Rapid Reading			
(۱۲)	درس نمبر ۱: طبیب و طیفہ شناس	ص ۸۰ سے ص ۸۱	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۱۳)	درس نمبر ۲: درصفتِ علم	ص ۸۲ سے ص ۸۳	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔

گلہای فارسی

(Gul hae Farasi) Persian

بارہویں جماعت (Std. XII)

(صرف تعلیمی سال 2020-21 کے لیے)

نمبر شمار	نثر/نظم کا عنوان	صفحہ نمبر	ہدایات/تفصیلات
(۱)	درس نمبر ۴: زیان های فست فود	ص ۱۴ سے ص ۱۷	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۲)	درس نمبر ۵: گر مالیش جھانی	ص ۱۸ سے ص ۲۱	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۳)	درس نمبر ۹: اصول نامہ نویسی	ص ۳۳ سے ص ۳۶	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
حصہ نظم			
(۴)	نظم نمبر ۳: شب مہتاب	ص ۴۸ سے ص ۵۱	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۵)	نظم نمبر ۴: آشتی	ص ۵۲ سے ص ۵۵	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۶)	غزل: نظیر تی نیشاپوری	ص ۶۴ سے ص ۶۵	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۷)	غزل: عارف	ص ۶۶ سے ص ۶۸	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
سرسری مطالعہ Rapid Reading			
(۸)	درس ۱: حضرت یوسف علیہ السلام در زندان	ص ۷۶ سے ص ۷۹	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۹)	درس ۲: عدل خورشید شاہ	ص ۸۰ سے ص ۸۲	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۱۰)	نظم ۱: آزاد مرد	ص ۸۳ سے ص ۸۴	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔
(۱۱)	نظم ۲: نصیحت بہ پسر	ص ۸۵ سے ص ۸۶	پورا سبق حذف کیا گیا ہے۔

ವಿಷಯ :ಕನ್ನಡ ಯುವಕಭಾರತಿ. ವಿಷಯ: ಕನ್ನಡ ಯುವಭಾರತಿ

(ಶಾಲೇಯ ವರ್ಷ 2020-21 ಸಾಠಿ ಫಕ್ತ)(ಶಾಲೆಯ ವರ್ಷ 2020 -21 ರ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾತ್ರ)

ಇಯತ್ತಾ:ಅಕರಾವಿ ಇಯತ್ತೆ: ಹನ್ನೊಂದನೆಯ				
ಅನ	ಪ್ರಕರಣ ನಾಟ/ಘಟಕ ನಾಟ	ಪುಟ ಕ್ರ.	ವಗಹಣಯಾತ ಆಲೇಲಾ ಆಶಯಗಹಣೇಲ್ಯಾ ತಪಶೀಲ್/ ಅಭಿಪ್ರಾಯ/ಸೂಚನಾ	
1	ರಂಜನಾ	1	ಸಂಪೂರ್ಣ ಪದ್ಯ	ಸ್ವಯಂ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು
2	ಕರ್ಮಯೋಗಿ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ ಕಾಡಾದಿ	49	ಸಂಪೂರ್ಣ ಗದ್ಯ	ಸ್ವಯಂ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು
ಇಯತ್ತಾ:ಬಾರಾವಿ ಇಯತ್ತೆ: ಹನ್ನೆರಡನೆಯ				
1	ಕಲ್ಲು ಮುಳ್ಳುಗಳ ಹಾಕಬೇಡಿ ನಾವು ನಡೆವ ದಾರಿಯಲಿ	17	ಸಂಪೂರ್ಣ ಪದ್ಯ	ಸ್ವಯಂ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು
2	ಉತ್ತರಕುಮಾರನ ಪೌರುಷ	27	ಸಂಪೂರ್ಣ ಪದ್ಯ	ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಕಲನಕ್ಕೆ ಕಠಿಣವಾಗಿದೆ
3	ಜೋಗದ ಜಲಪಾತ	56	ಸಂಪೂರ್ಣ ಗದ್ಯ	ಸ್ವಯಂ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು
4	ಮನುಷ್ಯನಾಗದ ಕತ್ತೆ	68	ಸಂಪೂರ್ಣ ಗದ್ಯ	ಸ್ವಯಂ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು

स्वयंअध्ययनासाठीचा आशय तपशील तक्ता

इयत्ता: 11वी

विषय: गृहव्यवस्थापन

(शैक्षणिक वर्ष 2020-21साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठीचा आशय तपशील	अभिप्राय/सुचना
1	लॅन्डस्केपींगची ओळख	64 ते 70	डावा आणि उजवा	घटक 9	मूल्यांकना साठी नाही.
2	गृहस्वच्छता	71 ते 78	डावा आणि उजवा	घटक 10	मूल्यांकना साठी नाही.
3	संबंधित कृती	82	डावा	प्रकरण 9- अ), ब), आणि क)	मूल्यांकना साठी नाही.
4		82-83	उजवा डावा	पाठ 10- 1)द्रव स्वच्छतक तयार करणे 2) भांडी धुण्याचे द्रव 3) लादी स्वच्छतक द्रव	मूल्यांकना साठी नाही.

प्रा. रेखा दिनकर पंडित

अध्यक्ष, गृहव्यवस्थापन विषयसमिती

स्वयंअध्ययनासाठीचा आशय तपशील तक्ता
(Table of Subject Matter for Self Learning)

इयत्ता:11वी

विषय: Home Management(English)

(शैक्षणिक वर्ष 2020-21साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठीचा आशय तपशील (Self Learning)	अभिप्राय/सुचना
1	Introduction to Landscaping	64 to 70	Right & Left	Unit No. 9	Non Evaluative
2	Household Cleaning	71 to 78	Right & Left	Unit No. 10	Non Evaluative
3	Related Activities	82	Right	Chapter -9 a, b, and c	Non Evaluative
4		83	Right & Left	Chapter -10 • Preparation of Liquid Detergent • Preparation of Dish- wash liquid • Preparation of Tiles cleanser	Non Evaluative

Prof. Rekha Dinkar Pandit

Chairman, Home Management Subject Committee

स्वयंअध्ययनासाठीचा आशय तपशील तक्ता

इयत्ता: 12वी

विषय: गृहव्यवस्थापन

(शैक्षणिक वर्ष 2020-21साठी फक्त)

अ. क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयं अध्ययनासाठीचा आशय तपशील	अभिप्राय/सुचना
1	कौटुंबिक उत्पन्न	1	डावा	<ul style="list-style-type: none"> चर्चा करू या: कौटुंबिक उत्पन्न.....होऊ शकते. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
2		5	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> तुम्ही आठवू शकता का ? 	
3	अर्थ व्यवस्थापन	7	डावा	<ul style="list-style-type: none"> चर्चा करू या: यापूर्वीच्या.....शिकू या. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
4		12 ते 13	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> बँकेत बचत खाते.....वेळेची बचत होते. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
5		18	उजवा	<ul style="list-style-type: none"> शोध घ्या: 2.4.....येऊ शकते. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
6		19	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकनासाठी नाही.
7	वेळेचे व्यवस्थापन	21	डावा	<ul style="list-style-type: none"> वेळ आणि वेळ व्यवस्थापनअसलीच पाहिजे. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
8		21	डावा	<ul style="list-style-type: none"> हे तुम्हांला.....पद्धती सांगितली. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
9		26	उजवा	<ul style="list-style-type: none"> थोडे डोके.....करा. व त्या खालील चौकट 	मूल्यांकनासाठी नाही.
10		29-30	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 3.5... तत्वे.....लक्षात ठेवा. तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकनासाठी नाही.
11	मानवीय ऊर्जेचे व्यवस्थापन	32	बॉक्स	<ul style="list-style-type: none"> चर्चा करू या: मानवी ऊर्जा.....गुंतागुंतीची आहे. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
12		35	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> जीवनातील विविध अवस्थांमध्ये ऊर्जेची मागणी..... कमी होते. आकृती 4.5 थकवा..... कारणे 	मूल्यांकनासाठी नाही.
13		38	उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 4.4 मानवी.....करणे. 	मूल्यांकनासाठी नाही.
14		39	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> या दोन.....मदत होते. तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकनासाठी नाही.
15	कार्यसरलीकरण	41	डावा	<ul style="list-style-type: none"> कार्यसरलीकरणा.....चर्चा करू 	मूल्यांकनासाठी नाही.

				या:.....तत्व आहे.	साठी नाही.
16		47 - 49	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> अनौपचारिक तंत्रे.....आकृती 5.9 5.5मुंडेल.....मदत होईल. तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकना साठी नाही.
17	ग्राहक जागरूकता	53	डावा	<ul style="list-style-type: none"> लक्षात ठेवा.....3आर ची चौकट 	मूल्यांकना साठी नाही.
18		58 ते 60	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> आपली प्रमाणित गुणवत्ता मानके जाणून घ्या: तुमची बुद्धी वापरा: 	मूल्यांकना साठी नाही.
19		61 - 62	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकना साठी नाही.
20	गृह सजावट	64	डावा	<ul style="list-style-type: none"> चर्चा करू या:.....उपयोग होईल. 	मूल्यांकना साठी नाही.
21		72- 73	उजवा डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> आंतरजाल.....मित्र: रंगसंवाद:.....तक्त्या मध्ये लिहा. 	मूल्यांकना साठी नाही.
22		80	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकना साठी नाही.
23	घरगुती उपसाधने	84	डावा	<ul style="list-style-type: none"> तुमची बुद्धी वापरा: (तक्ता) 	मूल्यांकना साठी नाही.
24		89- 90	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> भारतीय हस्तकलेच्या रुपातील उपसाधने: तुमची बुद्धी वापरा: व त्या खालील तक्ता 	मूल्यांकना साठी नाही.
25		91 - 92	डावा डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 8.4 उपसाधनांचे महत्त्व: 8.5 उपसाधनांच्या निवडीमधील आणि रचनेमधील मार्गदर्शक: विचारात घ्या:....आनंद घेता येतो. तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकना साठी नाही.
26	भूमी सजावट	94	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 9.1 ओळख: रांगोळी.....असू शकतात. 	मूल्यांकना साठी नाही.
27		98 ते 101	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 5. रांगोळीचे इतर प्रकार :..... तयार करू शकतात. 	मूल्यांकना साठी नाही.
28		102	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकना साठी नाही.
29	गृह प्रकाश योजना	108- 111	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 10.4 प्रकाश योजनेचे प्रकार व पद्धती: तुम्ही आठवू शकता का ? 	मूल्यांकना साठी नाही.
30	संबंधित कृती	113	डावा	<ul style="list-style-type: none"> 2. बॅकेला भेट द्या. 	मूल्यांकना

				<ul style="list-style-type: none"> 6. कोणत्याही.....मार्ग आराखडा तयार करा. 	साठी नाही.
31		115	डावा व उजवा	<ul style="list-style-type: none"> 9. मुक्तहस्ततयार करा. 13. खालील.....चित्रे गोळा करा. 	मूल्यांकना साठी नाही.

प्रा. रेखा दिनकर पंडित
अध्यक्ष, गृहव्यवस्थापन विषयसमिती

स्वयं अध्ययनासाठीचा आशय तपशील तक्ता
(Table of Subject Matter for Self Learning)

इयत्ता: 12वी

विषय: Home Management(English)

(शैक्षणिक वर्ष 2020-21साठी फक्त)

अ. क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयं अध्ययनासाठीचा आशय तपशील(Self Learning)	अभिप्राय/सुचना
1	Family Income	1	Left	<ul style="list-style-type: none"> Let's Discuss: Meaning.....family income. 	Non-Evaluative
2		5	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Can You Recall? 	Non-Evaluative
3	Money Management	7	Left	<ul style="list-style-type: none"> Let's Discuss: In previous...management. 	Non-Evaluative
4		12 -13	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> How to open..... other places. 	Non-Evaluative
5		18	Right	<ul style="list-style-type: none"> Find out: 	Non-Evaluative
6		19	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> 2.4 This is.....experts. Can You Recall? 	Non-Evaluative
7	Time Management	21	Left	<ul style="list-style-type: none"> Time is.....within it. Do You Know?.....for Time. 	Non-Evaluative
8		26	Left	<ul style="list-style-type: none"> Use Your Brain:Matrix 	Non-Evaluative
9		28-29	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> 3.5 Guidelines for managing Time:.....of time management. Can You Recall? 	Non-Evaluative
10	Management Of Human Energy	31	Box	<ul style="list-style-type: none"> Let's Discuss: We.....complex. 	Non-Evaluative
11		34	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Energy Demand.....life cycle.....less demands of energy. 	Non-Evaluative
		35	Left	<ul style="list-style-type: none"> Fig. 4.5 Causes of Fatigue 	
12		38-39	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> 4.4 Management process.....Energy:.....conserving energy. Can You Recall? 	Non-Evaluative

13	Work Simplification	41	Left	<ul style="list-style-type: none"> Let us discuss.....work simplification. 	Non-Evaluative
14 15		46 47 to 49	Right Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Informal Techniques: record the.....hand movement.....Fig. 5.9 5.5 Application of.....of activities.....its use. Can You Recall? 	Non-Evaluative
16	Consumer Awareness	53	Right	<ul style="list-style-type: none"> Remember the 3R's..... 	Non-Evaluative
17		58	Left	<ul style="list-style-type: none"> Know Your Standard Quality Mark 	Non-Evaluative
18		59	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Standard Quality Marks 	Non-Evaluative
19		60	Left	<ul style="list-style-type: none"> Standard Quality Marks Use Your Brain: 	Non-Evaluative
20		62	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Can You Recall? 	Non-Evaluative
21	Home Decoration	64	Left	<ul style="list-style-type: none"> Let's Discuss.....the home. 	Non-Evaluative
22		72	Right	<ul style="list-style-type: none"> Internet my friend: 	Non-Evaluative
23		73-74	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Colour Schemes:.....table given below 	Non-Evaluative
24		80	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Can You Recall? 	Non-Evaluative
25	Household Accessories	84	Left	<ul style="list-style-type: none"> Use your brain:...(Table) 	Non-Evaluative
26		89-90	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Accessories in the form ofIndia: Use your brain: & table below 	Non-Evaluative
27		91-92	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> 8.4 Importance of Accessories: 8.5 Guidelinesaccessories: Consider this..background Can You Recall? 	Non-Evaluative
28	Floor Decoration	94	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> 9.1 Introduction: ...entire room. 	Non-Evaluative
29		98 to 101	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> Other forms of Rangoli:precise designs. 	Non-Evaluative

30		102	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> • Can You Recall? 	Non-Evaluative
31	Household Lighting	109 to 111	Left & Right	<ul style="list-style-type: none"> • 10.4 Types and methods of lighting: • Can You Recall? 	Non-Evaluative
32	Related Activities	113	Left Right	<ul style="list-style-type: none"> • 2. Visit to a Bank: • 6. Prepare 'Pathway Chart'activity 	Non-Evaluative
33		115	Left	<ul style="list-style-type: none"> • 9. Prepare freehand design • 13. Collect pictures of solar lighting for the following: 	Non-Evaluative

Prof. Rekha Dinkar Pandit

Chairman, Home Management Subject Committee

इयत्ता : ११ वी
विषय : तर्कशास्त्र (Logic)
(शालेय वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

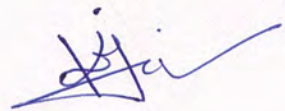
क्र.	प्रकरण क्रमांक	प्रकरणाचे नांव	वगळण्यात आलेला आशय /तपशील	पृष्ठ क्रमांक		अभिप्राय/ सूचना
				मराठी माध्यम	इंग्रजी माध्यम	
१	५	वैगमनिक अनुमान आणि त्याचे प्रकार (Inductive Inference and its Type)	सादृश्यानुमान	७१,७२	66,67	स्वयंअध्ययन
			सिध्दान्त कल्पनाधिष्ठित निगामी पद्धती	७३,७४	68	
			सारांश	७५	70	
			स्वाध्याय	७५,७६	70,71	मूल्यमापनासाठी विचारात न घेतलेला भाग
२	७	तर्कशास्त्राचे उपयोजन (Application of Logic)	७.३ विज्ञानात तर्कशास्त्राचे उपयोजन	९३,९४	86,87	स्वयंअध्ययन
			७.४ संगणक शास्त्रातील तर्कशास्त्राचे उपयोजन	९४,९५	87,88	
			सारांश	९६	88	
			स्वाध्याय	९६,९७	89	मूल्यमापनासाठी विचारात न घेतलेला भाग

इयत्ता : १२ वी
विषय : तर्कशास्त्र (Logic)
(शालेय वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

क्र.	प्रकरण क्रमांक	प्रकरणाचे नांव	वगळण्यात आलेला आशय /तपशील	पृष्ठ क्रमांक		अभिप्राय/ सूचना
				मराठी माध्यम	इंग्रजी माध्यम	
१	३	विधेय तर्कशास्त्र (Predicate Logic)	खालील युक्तिवाद वाचा	१९	17	स्वयंअध्ययन
			३.१ तर्कशास्त्राची गरज	१९, २०	17,18	
			सारांश	३३	30	
			स्वाध्याय	३४, ३५	31,32,33	मूल्यमापनासाठी विचारात न घेतलेला भाग
२	५	संवाक्य (Syllogism)	५.१ भारतीय दर्शनातील न्यायदर्शनाची आणि ॲरिस्टॉटलची संवाक्य विषयक संकल्पना	६१,६२,६३	58,59	स्वयंअध्ययन
			सारांश	६४,६५	61	मूल्यमापनासाठी विचारात न घेतलेला भाग
			स्वाध्याय	६६,६७	63,64	
३	६	विगमनाचे आधार (Grounds of Induction)	६.६ प्रयोग	७४,७५	71	स्वयंअध्ययन
			६.७ प्रयोगाचे स्वरूप	७५	71,72	
			६.८ प्रयोगाची वैशिष्ट्ये	७५,७६	72,73	
			६.९ निरीक्षण आणि प्रयोग यातील फरक	७६	73	
			सारांश	७८	74,75	
			स्वाध्याय	७८,७९,८०	75,76,77	मूल्यमापनासाठी विचारात न घेतलेला भाग
४	७	सिद्धान्त कल्पना (Hypothesis)	७.६ सिद्धान्त कल्पनेचे परीक्षण	८६	83,84	स्वयंअध्ययन
			परीक्षणाच्या मर्यादा	८७,८९	84	
			सारांश	८९	85	
			स्वाध्याय	८९,९०	86	मूल्यमापनासाठी विचारात न घेतलेला भाग

ધોરણ : અગિયારમું
વિષય : ગુજરાતી-યુવકભારતી
(માત્ર શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ માટે)

ક્રમાંક	પૃષ્ઠ ક્રમાંક	પ્રકરણ/ઘટકનું નામ	નોંધ
૧	૩	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષ વાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૨	૯	પ્રશ્ન : (ઊ) ઉપક્રમ	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૩	૧૩	પ્રશ્ન : (ઊ) ઉપક્રમ	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૪	૧૪ થી ૧૭	પદ્ય - ૪ : વિશ્વશાંતિ	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૫	૧૮	ચર્ચા કરો	સ્વયં અધ્યયન
૬	૨૧	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષવાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૭	૨૪	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષવાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૮	૩૩	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૯	૩૪	સ્વસર્જન	સ્વયં અધ્યયન
૧૦	૪૨	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૧	૪૩	ઉપક્રમ	સ્વયં અધ્યયન
૧૨	૫૦	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૩	૫૧	વિશેષવાંચન	સ્વયં અધ્યયન
૧૪	૫૮	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૫	૫૯	ઉપક્રમ	સ્વયં અધ્યયન
૧૬	૬૪	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૭	૬૫	વિશેષવાંચન	સ્વયં અધ્યયન
૧૮	૬૮ થી ૭૪	ગદ્ય - ૬ : અનોખું મૈત્રીપર્વ	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૯	૭૫	ચર્ચા કરો	સ્વયં અધ્યયન
૨૦	૮૨ થી ૮૫	કોઠાસૂઝની ફૂંચી	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ

ધોરણ : બાર
વિષય : ગુજરાતી-યુવકભારતી
(માત્ર શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ માટે)

ક્રમાંક	પૃષ્ઠ ક્રમાંક	પ્રકરણ/ઘટકનું નામ	નોંધ
૧	૩	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૨	૪	ઉપક્રમ	સ્વયં અધ્યયન
૩	૧૦	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષ વાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૪	૧૧ થી ૧૪	પદ્ય - ૩ : ના હઠવું	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૫	૧૭	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૬	૧૮	ચિત્ર વર્ણન	સ્વયં અધ્યયન
૭	૨૨	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષ વાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૮	૨૬	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષ વાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૯	૨૭ થી ૩૫	ગદ્ય - ૧ : હરદ્વાર	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૦	૩૬,૩૭	ચિત્ર વર્ણન	સ્વયં અધ્યયન
૧૧	૫૦	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૨	૫૧	વિશેષવાંચન	સ્વયં અધ્યયન
૧૩	૫૮	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૪	૬૫	પ્રશ્ન : (ઊ) વિશેષ વાંચન	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ સ્વયં અધ્યયન
૧૫	૭૨	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૬	૭૮	પ્રશ્ન : (ઊ)	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૭	૭૯	વિશેષવાંચન	સ્વયં અધ્યયન
૧૮	૮૨ થી ૮૬	અંજળપાણી	ઓછો કરાયેલો અભ્યાસક્રમ
૧૯	૧૧૪	ઉપક્રમ	સ્વયં અધ્યયન
૨૦	૧૨૪ થી ૧૨૮	પરિશિષ્ટ ૧ થી ૪	સ્વયં અધ્યયન

Class : XI

Subject : Textiles

(only for academic year 2020-2021)

S.N.	Chapter name / Topic name	Page No.	Column	Details of selected portion	Instructions / opinions/ information about selected portion
1.	Introduction to Textiles	01	01	Box – A peek in history	Self- study
		02	01,02	Boxes – Know your scientists	Self -study
		02	01	Box – Internet my friend	Self – study and Project work.
		03	02	Box- Internet my friend	Assignment.
		04		Table No. 3 Uses of Textiles	Self -study
		09	01	Box – Internet my friend	Self -study and Project work.
2.	Natural Cellulosic Fibre - Cotton	15	01	Cotton producing regions	Self study-as such questions are asked in competitive exams. Assignment can be given.
		15	02	India mainly producesis cultivated.	Self -study
		16	02	Box – Interesting Historical Facts	Self - study
		17	01	Box – Internet my friend	Self -study
		19	01	Chart No. 2.2 development of Staple fibres into yarns	Self -study

[2]					
3.	Natural Cellulosic Fibre – Linen	26	02	Linen is considered.....its importance.	Self - study
				Flax producing regions.	Self – study
		29	02	Types of Retting	Self -study and Project . Only chart no. 3.2 about types of retting to be taught in class. Short answer questions can be asked in board exam.
		30	01	Box – Internet my friend.	Project work.
			01	Wooden vat Retting & Chemical Retting	Self study and Project . (Types of Retting can be a project).
		34		Table 3.5 Properties common to all cellulosic fibres	Self -study
4.	Miscellaneous Cellulosic Fibres and Asbestos	39	02	4.3 Ramie	Self -study. Students can do a Project on these fibres.
		40	01	Ramie contd...	
		41	02	4.6 Sisal	
		42	01	Sisal contd...	
			02	4.7 Pina	
		43	01	Pina contd...	
			02	Box internet my friend.	
		44	01	Box – A peek in history.	Self -study
		45		Box – Internet my friend	Self -study and Assignment .
5.	Yarns	49	01	5.3 yarn Number.	Self -study
			02	Table no. 5.3 Cotton system.	
				Table No. 5.4 Filament yarn size	
				Yarn denier and uses	

[3]					
		50		Box – Internet my friend.	Project work
		54	01	Box – Let's do it	Self -study
6.	Consumer and Textile Market	58	02	Box – Internet my friend	Assignment
		60	02	Box – Discuss amongst your friends.	Self -study
		62	02	Box – Internet my friend	Project work
7.	Introduction to Laundry	77	02	Box – Prepare a list and discuss.	Assignment
8.	Ironing	86	01	Box – Do you know	Self - study
				Box – fibres and temperatures	
		87	02	Box – Internet my friend.	Assignment
				Box – Interesting historical facts.	Self – study.
9.	Household Textiles	90	01	Beach Towels	Self -study
		93	01, 02	9.4 Carpets and Rugs	Self -study
		94	01 , 02	Carpets and rugs...	
		94	02	Box – Do you know	Self -study
		95	02	Point 9-12 an box about rug cushion.	Self -study
10.	Traditional Textiles of India	99	01	Box – Internet my friend	Project work.
		100	01, 02	10.1 Kashmir - Pashmina	Self – study and
		101	02	10.3 West Bengal – Jamdani	Project work.

[4]					
		102	01	Jamdani and Baluchari	
			02	10.4 Orissa - Ikat	
		103	01	10.5 Rajasthan – Kota Doriya	
		105	02	10.10 Kerala - Balarampuram	
		106	01	Balarampuram	
		106	02	Box – Internet my friend	
Practicals					
1.	Sewing Tools and Accessories	113		Table 1.1Threads and needles for sewing	Self -study
2.	Parts of sewing machine...	116	01	Box – Internet my friend	Project work.
			01,02	Box – Something interesting.	Self -study
4.	Seams	118		Entire practical.	Should be avoided due to protocol regarding covid pandemic. Only Demonstration by teacher.
5.	Necklines	119		Entire practical.	Should be avoided due to protocol regarding covid pandemic. Only Demonstration by teacher.
8.	Identification of fibres by microscopic test	124		Entire practical	Should be avoided due to the protocol regarding covid pandemic. Diagrams to be taught along with theory chapters.

Note : 1. The portions mentioned above are not to be taught in class.

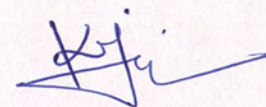
2. There will be no question in the board exam from these portions.

3. Project work carries 10 marks.

4. Assignment can be of 05 marks.

5. The five marks of Assignment can be counted in the 20 marks of Practicals as some of the practicals are curtailed.
6. It will be thus mandatory for each student to do one Project and one Assignment.

XXXXXXXXXXXX

वर्ग ११ वी

विषय : वस्त्रशास्त्र

(फक्त शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ करिता)

अ.नं.	प्रकरणाचे नांव	प्रकरण पान क्रमांक	स्तंभ / रकाना	निवडलेल्या अभ्यासक्रमाचे तपशील	निवडलेल्या अभ्यासक्रमाविषयी सूचना / मते / माहिती
१	वस्त्रशास्त्राचा परिचय	१	१	एक नजर इतिहासावर	स्वयं अध्ययन
		२	१, २	वैज्ञानिकाविषयी जाणून घ्या	स्वयं अध्ययन
		३	२	इंटरनेट माझा मित्र	गृहकार्य (दिलेले काम)
		४		तक्ता क्र.३ - वस्त्रांची विविध उदाहरणे लिहून अपूर्ण तक्ता पूर्ण करा. (वस्त्रांचे उपयोग)	स्वयं अध्ययन
		९	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन व प्रकल्प कार्य
२	सुती तंतू - नैसर्गिक सेल्यूलोजजन्य तंतू	१५	१	कापूस उत्पादक प्रदेश	स्पर्धा परीक्षेमध्ये स्वयंअध्ययनावरती अनेक प्रश्न विचारतात
		१५	२	लागवड - दुसरा परिच्छेद	स्वयं अध्ययन
		१६	२	लागवड - तिसरा परिच्छेद	
		१६		रोचक ऐतिहासिक नोंदी	
		१७	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन
		१८	१	तक्ता क्र.२ - सुती धागा निर्मितीतील पायन्या	
३	लिनन तंतू नैसर्गिक सेल्यूलोजजन्य तंतू	२७	२	३.१ - प्रस्तावना	स्वयं अध्ययन
				प्लॅक्स उत्पादन प्रदेश	स्वयं अध्ययन
		३०	२	कुजविणे (Retting) पध्दती	स्वयं अध्ययन व प्रकल्प कार्य ३.२ लिनन तंतूच्या उत्पादन पद्धतीतील पाय-या वर्गात शिकविण्याच्या कुजविणे पद्धतीविषयी लघुतरी प्रश्नांची उत्तरे द्या. परीक्षेमध्ये प्रश्न विचारले जाऊ शकतात
		३०	१	लाकडी कुंडात कुजविणे आणि रासायनिक कुजविणे	स्वयं अध्ययन व प्रकल्प कार्य (प्रकल्प कार्य करू शकता)
		३१	१	इंटरनेट माझा मित्र ३.५ नैसर्गिक सेल्यूलोजजन्य तंतूंची समान वैशिष्ट्ये	प्रकल्प कार्य स्वयं अध्ययन
४	अवांतर सेल्यूलोजजन्य तंतू व ॲसयेसटॉस	४०	२	रेमी तंतू	स्वयं अध्ययन
		४१	१	रेमीचे उपयोग	
		४३	२	सिसल	
			२	सिसलचे उपयोग	
		४४	२	पीना तंतू	या तंतूवरील विद्यार्थी प्रकल्प कार्य करू शकतात
			१	पीना तंतूचे उपयोग	
		४५	२	इंटरनेट माझा मित्र	
			१	इतिहासामध्ये डोकावून पहा. इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन स्वयं अध्ययन आणि गृहकार्य

५	धामे	५१	१	५.३ धागा क्रमांक	स्वयं अध्ययन
				तक्ता क्र.५.३ - दगुंठ पध्दत	
				तक्ता क्र.५.४ - डेनियर (फिलामेंट धागा)	
				डेनियरचे धामे आणि उपयोग	
		५२		इंटरनेट माझा मित्र	प्रकल्प कार्य
		५६		हे करा पाहू	स्वयं अध्ययन
६	ग्राहक आणि वस्त्रबाजार	६०	२	इंटरनेट माझा मित्र	गृहकार्य
		६२	२	आपल्या मित्रांमध्ये चर्चा करा.	स्वयं अध्ययन
		६५	२	इंटरनेट माझा मित्र	प्रकल्प कार्य
७	धुलाईची ओळख	८०	२	यादी करा व चर्चा करा	गृहकार्य
८	इस्त्री करणे	८९	१	आपणास माहिती आहे का ? (तंतूचे नाव आणि तापमान)	स्वयं अध्ययन
			२	इंटरनेट माझा मित्र	गृहकार्य
				इतिहासातील रंजक नोंदी	स्वयं अध्ययन
९	गृहोपयोगी वस्त्रे	९२	१	बीच टोवेल	स्वयं अध्ययन
		९५	१, २	३.४ गालिचे आणि रज	स्वयं अध्ययन
		९६	२	तुम्हाला माहित आहे का ?	स्वयं अध्ययन
१०	भारतीय पारंपरिक वस्त्रे	१००	१	इंटरनेट माझा मित्र	प्रकल्प कार्य
		१०१	१, २	१०.१ काश्मिर - पश्मीना	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्य
		१०२	२	१०.३ पश्चिम बंगाल-जामदानी	
			१	जामदानी आणि बालुचरी	
		१०३	२	१०.४ ओरिसा-इकत	
		१०४	१	१०.५ राजस्थान-कोटा डोरीया	
			२	१०.१० केरळ - बलरामपूरम्	
		१०७	२	इंटरनेट माझा मित्र	

प्रात्यक्षिक

१	शिवणकामास उपयुक्त साधने	११३		तक्ता १.१ शिवणकामाचे दोरे व सुया	स्वयं अध्ययन
२	शिवण यंत्र - भाग कार्य व निगा	११६	१	इंटरनेट माझा मित्र	प्रकल्प कार्य
			१, २	इतिहासातील रंजक नोंदी	स्वयं अध्ययन
४	शिवणी	११८		संपूर्ण प्रात्यक्षिक	कोविड महामारीमुळे सदर भाग वगळण्यात यावा. फक्त सादरीकरण शिक्षकांनी द्यावे.
५	गळपट्टीचे प्रकार	११९		संपूर्ण प्रात्यक्षिक	कोविड महामारीमुळे सदर भाग वगळण्यात यावा. फक्त सादरीकरण शिक्षकांनी द्यावे.
८	सुक्ष्मदर्शकाच्या साहाय्याने तंतूचे परीक्षण	१२४		संपूर्ण प्रात्यक्षिक	कोविड महामारीमुळे सदर भाग वगळण्यात यावा. आकृतीच्या सहाय्याने हा भाग (तात्त्विक विभाग) प्रकरणात शिकविण्यात यावे.

टिप : १) वर नमूद केलेला भाग वर्गात शिकवायचे नाही.

२) या भागावरील प्रश्न परीक्षेला येणार नाहीत.

३) प्रकल्पाच्या कार्यामध्ये १० गुण आहेत.

४) गृहकार्य (Assignment) ला ०५ गुण असू शकतात.

५) काही प्रात्यक्षिक कमी केलेने गृहकार्याचे ५ गुण हे २० गुणांच्या प्रात्यक्षिक मध्ये मोजले जाऊ शकतात.

६) प्रत्येक विद्यार्थ्याने एक प्रकल्प व गृहकार्य (दिलेले काम) पूर्ण करणे हे अनिवार्य असेल.

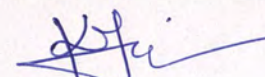
— २०२० —

Class : XII

Subject : Textiles

(only for academic year 2020-2021)

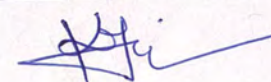
S.N.	Chapter name / Topic name	Page No.	Column	Details of selected portion	Instructions / opinions/ information about selected portion
1.	Wool – Natural Protein Fibre	01	01 & 02	Wool producing countries	Self study-as such questions are asked in competitive exams. Project work can be given.
		02	01	Box- Internet my friend	Self study and project work.
		04	01	Box-Let's do it	Self study & assignment.
2.	Silk-Natural Protein Fibre	09	01 & 02	In old English.....Italy, France. Box – (about Indian history) Box – Internet my friend	Self study and assignment.
		10	01	Silk producing countries Box – A peek in history: silk route	Self study and project work.
		17	01	Box- Do you know this?	Self study.
3.	Speciality Fibres and Man-made Mineral Fibres	21	02	Table No. 3.1 Other animals providing wool like fibres	Self study and project work.
		22	01	Box- A peek in History	Self study
		24	01 & 02	Boxes – Internet my friend	Self study and assignment
		25	02	Box – A peek in history	Self study

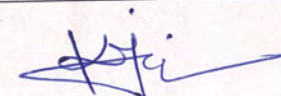
[2]					
4.	Viscose Rayon	28	01 & 02	Box – A peek in history	Self study
		29	02	Box- The beginning Box – You should know	Self study
5.	Nylon & Polyester	34	01	Box – A peek in history	Self study
		36	02	Box – A peek in history	Self study
6.	Fabric Construction	44	01	Box – A peek in history	Self study
		49	01	Box – Internet my friend	Self study and assignment
		50	02	Box – Internet my friend	Self study and assignment
		52	02	Box – Internet my friend	Self study and project
7.	Finishes	56	01 & 02	Classification of Finishes – I. On basis of Processing II. On basis of degree of permanency	Instead of going in details, this can be explained through Table no. 7.1. Only the third classification i.e. III. On basis of End Product , to be taught in class. One mark questions pertaining to Table no. 7.1 can be asked in Board exam.
		61	01	Box – Internet my friend	Self study and assignment
			02	Box – Some interesting facts	Self study
		62	01	Box – Let us find out	Self study and project
8.	Laundry Reagents and Dry Cleaning	65	02	Box – Do you recall?	Self study
		66	01	Box – Internet my friend	Self study and project

[3]					
		68	01	Box – A peek in history	Self study
			02	Box – You should know	Self study
		70	01	Box – A peek in history	Self study
			02	Box – Internet my friend	Self study and project
		71	01	Box – A peek in history	Self study
		72	02	Box – Internet my friend	Self study and project
9.	Dyeing and Printing	75	02	Box – A peek in history	Self study
		76	01	Box – Internet my friend	Self study and project
			02	Box – You should know	Self study
		76,77	02, 01, 02	9.2 Types of dyes	Detailed description to be avoided. Keep it limited to Table no. 9.2. One mark questions can be asked in board exams. The box giving information about Mordants on pg 77, 01 column has to be taught.
		79	01	Machines that move....simultaneously.	Self study
		80	01	This is done....Paddle dryer.	Self study
			02	Technique (for Bandhani)	Self study
		81	01	Technique (for Leheriya)	Self study

[4]					
			02	Box – Some interesting facts Technique (for Shibori)	Self study
		82	01	Technique (for Batik) Box – Internet my friend Box – Do you know	Self study
			02	Box – A peek in history	Self study
		85	02	Technique (for Bagh)	Self study
		86	01	Technique (for Kalamkari)	Self study
			02	Technique (for Sanganeri) Technique (for Ajrak)	Self study
		87	01	Technique (for Daboo)	Self study
10.	Fashion Designing	90	02	Box – A peek in history Box – You should know	Self study
		92	02	A. Variations in necklines	Self study. This portion is anyway covered in practical no. 10.
		93	01	B. Variations in sleeves C. Variations in bodice	
			02	D. Variations in skirts	
		98	02	Scope of Fashion Designing in India.	Self study
		99	01, 02	Qualities required for a good fashion designer	

Practicals					
1.	Practical No. 1 Body measurements & Basic terms...	102	01	Practical work of measuring each other.	Should be avoided due to social distancing norms.
4.	Practical No. 4 Romper	107		Romper – drafting.	Not to be included this year.
6.	Practical No. 6 Identification ...Microscopic Test	111	01,02	Microscopic test of wool, silk, rayon and polyester.	Should be avoided due to the protocol regarding covid pandemic. Diagrams to be taught along with theory chapters.

Note : 1. Projects will be of 10 marks and each student will have to complete one.

2. Assignments will be for practice only.

वर्ग १२ वी

विषय — वस्त्रशास्त्र

(फक्त शैक्षणिक वर्ष २०२०—२१ करिता)

अ. नं.	प्रकरणाचे नाव	प्रकरण पान क्रमांक	स्तंभ क्रमांक	निवडलेल्या अभ्यास क्रमाचे तपशील	निवडलेल्या अभ्यास क्रमांविषयी सूचना / मते/माहिती
१.	लोकर नैसर्गिक प्रथिनजन्य तंतू.	१	१	लोकरी तंतु उत्पादन करणारे देश.	स्पर्धा परीक्षेमध्ये स्वयं अध्ययनावरती अनेक प्रश्न विचारतात. प्रकल्प कार्ये देउ शकतो.
		२	१	इंटरनेट माझा मित्र!	स्वयंअध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये.
		४	१	चला हे करू या!	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये.
२	रेशीम नैसर्गिक प्रथिनजन्य तंतू	१०	१	इंटरनेट माझा मित्र!	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये
		११	३	रेशीम उत्पादक प्रदेश	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये
				इतिहासात डोकावून बघताना	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये
				सिल्करूट चा मार्ग	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये
३	वैशिष्ट्यपूर्ण केस. तंतू आणि मानव निर्मित खनिज तंतू	२३	१	तक्ता क्र.३.१ लोकरी प्रमाणे तंतू पुरविणारे अन्य प्राणी	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये.
		२४	१	इतिहासात डोकावताना.	स्वयं अध्ययन
		२६	१	इंटरनेट माझा मित्र!	स्वयं अध्ययन आणि दिलेले काम.
		२७	१	इंटरनेट माझा मित्र!	स्वयं अध्ययन आणि दिलेले काम.
		२८	१	इतिहासात डोकावताना.	स्वयं अध्ययन.
४	व्हिकोय रेयॉन पुररूपदीत सेल्युलेज जन्य तंतू	३१	१	इतिहासात डोकावताना	स्वयं अध्ययन
		३२	१	सुरूवात!	स्वयं अध्ययन
		३३	१	तुम्हाला माहित असायला हवे!	स्वयं अध्ययन
५	नायलॉन आणि पॉलीएस्टर	३७	१	इतिहासात डोकावून पहा?	स्वयं अध्ययन
		४०	१	इतिहासात डोकावून पहा?	स्वयं अध्ययन

अ. नं.	प्रकरणाचे नाव	प्रकरण पान क्रमांक	स्तंभ क्रमांक	निवडलेल्या अभ्यास क्रमाचे तपशील	निवडलेल्या अभ्यास क्रमांविषयी सूचना / मते/ माहिती
६.	वस्त्र निर्मिती	४८	१	इतिहासातील एक झलक	स्वयं अध्ययन
		५३	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये.
		५५	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन आणि दिलेले काम.
		५७	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन आणि दिलेले काम.
७.	संस्करण प्रक्रिया	६१	२	७:३ संस्करण प्रक्रियेचे वर्गीकरण	या घटकाला सविस्तर समजावून सांगण्या ऐवजी तक्ता क्र. ७.१ व्दारे माहिती देण्यात यावी.
				१ संस्करण प्रक्रियांचे..... ब्रशिंग इत्यादि.	३ वस्त्रांच्या अंतिम उपयोगाशी (मूळभूत संस्करण)..... अग्निरोधक संस्करण इत्यादि. हा भाग शिकविण्यात यावा. ७.१ तक्त्यामधून बोर्ड परीक्षेमध्ये एक गुणचा प्रश्न विचारला जावू शकतो.
				२ संस्करण कापडावर उदा. इस्त्री करणे.	स्वयं अध्ययन आणि दिलेले काम.
		६७	३	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये
				रंजक माहिती	स्वयं अध्ययन
				चला माहिती मिळवू या.	स्वयं अध्ययन
८.	धुलाईचे घटक आणि निर्जळ धुलाई	७१	१	तुम्हाला आठवते का?	स्वयं अध्ययन
		७२	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये.
		७४	२	इतिहासाची एक झलक	स्वयं अध्ययन.
				तुम्हाला माहीत असायला हवे!	स्वयं अध्ययन.
		७६	१	इतिहासातील एक झलक	स्वयं अध्ययन.
		७७	२	इतिहासातील एक झलक	स्वयं अध्ययन आणि प्रकल्प कार्ये.
				इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन.
		७९	१	इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन.

अ. नं.	प्रकरणाचे नाव	प्रकरण पान क्रमांक	स्तंभ क्रमांक	निवडलेल्या अभ्यास क्रमाचे तपशील	निवडलेल्या अभ्यास क्रमांविषयी सूचना / मते/ माहिती
९.	रंगाई आणि छपाई	८३	३	इतिहासात एक दृष्टिक्षेप	स्वयं अध्ययन
				इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन आणि दिलेले काम.
				तुम्हाला माहिती असावे!	स्वयं अध्ययन
		८४	१	९.२ रंगाचे प्रकार	या घटकाला सविस्तर समजावून सांगण्या ऐवजी ९.२ तक्ताची पूर्ण माहिती द्या. एक गुणाचा प्रश्न बोर्ड परीक्षेमध्ये विचारला जावू शकतो.
		८६	१	कापड हे रंगात यंत्र एकाच वेळी करते.	तुम्हाला मॉडर्न म्हणजे माहिती आहे का? हे शिकविण्यात यावे (पेज क्र. ८४)
		८७	१	९.४ — ६. कापड रंगविणे कपड्यांना सैलसर पॅडल डायर असे म्हणतात	स्वयं अध्ययन
		८८	१	तंत्र/पद्धत — बांधणी	स्वयं अध्ययन
		८९	२	तंत्र — लहेरिया तंत्र — शिबोरी	स्वयं अध्ययन
		९०	४	तंत्र — बाटीक काही पसंतीदायक तुम्हाला माहित आहे का? इंटरनेट माझा मित्र	स्वयं अध्ययन स्वयं अध्ययन स्वयं अध्ययन स्वयं अध्ययन
		९१	१	इतिहासात डोकावतांना	स्वयं अध्ययन
		९४	२	तंत्र — बाग	स्वयं अध्ययन
				तंत्र — कलमकारी	स्वयं अध्ययन
		९५	३	तंत्र — सांगानेरी	स्वयं अध्ययन
				तंत्र — अजराक	स्वयं अध्ययन
				तंत्र — दाबू	स्वयं अध्ययन

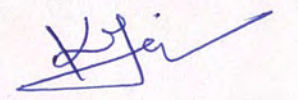
अ. नं.	प्रकरणाचे नाव	प्रकरण पान क्रमांक	स्तंभ क्रमांक	निवडलेल्या अभ्यास क्रमाचे तपशील	निवडलेल्या अभ्यास क्रमांविषयी सूचना / मते/ माहिती
१०.	फॅशन डिसाईनिंग	९९	२	इतिहासात डोकावताना! तुम्हाला माहित असायला हवे!	स्वयं अध्ययन हा भाग प्रात्यक्षिक क्र. १० मध्ये समाविष्ट आहे.
		१०१ १०२	१/१	अ. गळ्याच्या आकारातील बदल	
		१०२	२	ब. बाहीमधील बदल क. बॉडिसमधील बदल	स्वयं अध्ययन
		१०३	१	ड. स्कर्ट मधील बदल	स्वयं अध्ययन
		१०९	२	१०.६ फॅशन डिसाईनिंगची व्याप्ती आदर्श फॅशन डिझायनर साठी आवश्यक गुणवत्ता:	स्वयं अध्ययन
	प्रात्याक्षिक				
१.	शरीराची मापे आणि शिवणकामातील मुलभूत संज्ञा	११२	१	प्रात्यक्षिक करतांना एकमेकांच्या शरीराची मापे घ्या.	समाजिक अंतर (Social Distancing) ठेवण्याकरीता हे प्रात्यक्षिक घेवू नये.
४	रॉम्पर	११८	१	रॉम्पर ड्राम्टींग	यावर्षी करिता हे प्रात्याक्षिक वगळण्यात येत आहे.
६	सुक्ष्मदर्शकीय परीक्षणाच्या सहाय्याने तंतू ओळखणे	१२१	१	सुक्ष्मदर्शकीय परीक्षण अ) लोकरी ब) रेशमी क) व्हिस्कोस रेऑन ड) पॉलिएस्टर	कोव्हिड महामारीमुळे हे प्रात्यक्षिक वगळण्यात यावे. आकृतीच्या सहाय्याने हा भाग प्रकरणात शिकविण्यात यावे.

टिप :-क १) प्रकल्पा करिता १० गुण देण्यात यावे.

क २) प्रत्येक विद्यार्थ्याला एक प्रकल्प पूर्ण करावा लागेल. दिलेले काम (Assignment) फक्त सरावा करिता द्यावे.

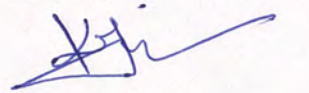
इयत्ता : अकरावी
विषय : युवकभारती (सिंधी अरेबिक/देवनागिरी)
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.		कॉलम	वगळाण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
१	धडा क्र.९	३९ ते ४२		४ पाने	साणयह जी सिक	मुल्यमापनामध्ये घेऊ नये.
२	धडा क्र.१०	४३ ते ४७		५ पाने	न खसियो मुहिंजो खजानो	-//-
३	कविता क्र.६	६४ ते ६५		२ पाने	को कींह चवे	-//-
४	धडा क्र.१	७१ ते ७३		३ पाने	बोली	-//-
५	पान क्र. ५,१८,६०,८० ते ८८.			१२ पाने		स्वअध्यापनसाठी (मुल्यमापनामध्ये घेऊ नये.)

इयत्ता : बारावी
विषय : युवकभारती (सिंधी अरेबिक/देवनागिरी)
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.		कॉलम	वगळाण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
१	धडा क्र.३	१६ ते १९		४ पाने	मन जी शान्ती	मुल्यमापनामध्ये घेऊ नये.
२	धडा क्र.७	३८ ते ४२		५ पाने	आकाश कन्या - कल्पना चावला	-//-
३	कविता क्र.६	६४ ते ६६		३ पाने	नासाणो कलाम	-//-
४	धडा क्र.२	७७ ते ८३		७ पाने	व्याकुल नजरू व्याकुल वाणी	-//-
५	पान क्र. ८,९,१०,११,१२,१३,३०,३१,८४ ते ९४.			१७ पाने		स्वअध्यापनसाठी (मुल्यमापनामध्ये घेऊ नये.)

Std: XI – Subject : Telugu (Yuvabharati) – Reduction of Syllabus (Only for the Year 2020-2021)

11వ తరగతి – విషయం : తెలుగు (యువభారతి) – తగ్గింపు చేసిన పాఠ్యాంశాలు (విద్యా సంవత్సరం 2020-2021 కొరకు మాత్రమే)

క్ర.సం. Sr.No.	పాఠం Lesson	పుట Page	విషయం Content	బోధనాపద్ధతి Teaching Method	మూల్యాంకనం Evaluation	స్వాధ్యయనాంశాలుగా కేటాయించుటకు గల కారణాలు Reasons for allocating as Self study etc.
1	సంక్రాంతి	25 -30	పద్యము (పూర్తిగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	మన సంస్కృతి విద్యార్థులకు పరిచయమే.
2	అవధానము	31, 32	పఠనం భాగం (పూర్తిగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	సాహిత్యంలోని ప్రక్రియను పరిచయం చేయటం.
3	ఆహారం ఆరోగ్యం	35	గద్య భాగం (పూర్తిగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	తల్లిదండ్రుల నుంచి నేర్చుకుంటారు.
4	సాహస మహిళలు సాగర యానం	70 - 76	గద్య భాగం (పూర్తిగా)	దృశ్య శ్రవణ తంత్ర విధానం	ఉంది	ప్రోత్సాహక మైనటువంటి అంశం
5	పచ్చల ద్వీపాలు - పగడాల సంద్రాలు	89-95	గద్య భాగం (పూర్తిగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	యాత్రా విశేషములు. యూట్యూబ్ ద్వారా కూడా తెలుసుకోవచ్చు.
6	చిట్టి బాబు	113-120	సాహితీ ప్రక్రియలు (సంపూర్ణంగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	ఐకమత్యమును తెలుపు కథ. (పూర్వ తరగతులలో తెలుసుకొని ఉంటారు.)

Std: XII – Subject : Telugu (Yuvabharati) – Reduction of Syllabus (Only for the Year 2020-2021)

12వ తరగతి – విషయం : తెలుగు (యువభారతి) – తగ్గింపు చేసిన పాఠ్యాంశాలు (విద్యా సంవత్సరం 2020-2021 కొరకు మాత్రమే)

క్ర.సం. Sr.No.	పాఠం Lesson	పుట Page	విషయం Content	బోధనాపద్ధతి Teaching Method	మూల్యాంకనం Evaluation	స్వాధ్యయనాంశాలుగా కేటాయించుటకు గల కారణాలు Reasons for allocating as Self study etc.
1	వర్షసుందరి	15, 16 (2)	వ్యాకరణ అంశాలు, విభక్తులు, సృజనాత్మకత, స్థలనందర్యన	స్వీయ పఠనం	ఉంది	పూర్వ తరగతిలో నేర్చుకున్నారు.
2	సంవాదము	17-22 (6)	పద్యభాగము (సంపూర్ణముగా)	స్వీయ పఠనం	ఉంది	పురాణగాథ, చలన చిత్రం ద్వారా తెలుసుకుంటారు.
3	ప్రపంచపదాలు	33 (1)	వ్యాకరణ అంశాలు, సంధులు, సమాసములు	స్వీయ పఠనం	ఉంది	పూర్వపాఠాలలో నేర్చుకున్నారు.
4	మానసిక ఆరోగ్యం	51, 52 (2)	వ్యాకరణ అంశములు సరిలయిన క్రమములో, తప్పులు, విభక్తులు	స్వీయ పఠనం	ఉంది	పూర్వ పాఠ్యాంశాలలో నేర్చుకున్నారు
5	శ్రీకారం	59 (1)	వ్యాకరణ అంశములు సరైన పదాలతో పూరించండి. సృజనాత్మకత	స్వీయ పఠనం	ఉంది	పూర్వ పరిచయం ఉంది.
6	సిరిసిల్లా రాజేశ్వరి	67 (1)	పఠనం	స్వీయ పఠనం	లేదు	వ్యక్తి జీవిత విశేషాలు. (ప్రోత్సాహక అంశం)
7	పంచతంత్రం కథలు	73 (1)	వ్యాకరణ అంశములు, తప్పులు, విభక్తులు.	స్వీయ పఠనం	ఉంది	పూర్వజ్ఞానము ఉంది.

Std: XII – Subject : Telugu (Yuvabharati) – Reduction of Syllabus (Only for the Year 2020-2021)

12వ తరగతి – విషయం : తెలుగు (యువభారతి)– తగ్గింపు చేసిన పాఠ్యాంశాలు (విద్యా సంవత్సరం 2020-2021 కొరకు మాత్రమే)

క్ర.సం. Sr.No.	పాఠం Lesson	పుట Page	విషయం Content	బోధనాపద్ధతి Teaching Method	మూల్యాంకనం Evaluation	స్వాధ్యయనాంశాలుగా కేటాయించుటకు గల కారణాలు Reasons for allocating as Self study etc.
8	తేలు బొమ్మలాట	75-81 (7)	గద్య భాగము (సంపూర్ణముగా)	దృశ్యశ్రవణ తంత్ర విధానం	లేదు	సాంఘిక మాధ్యమాల ద్వారా తెలుసుకోగలరు.
9	చతురోక్తులు	87-91 (6)	గద్య భాగము (సంపూర్ణముగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	మాట తీరును తెలిపే అంశం తల్లిదండ్రుల ద్వారా తెలుసుకోగలరు.
10	అంతర్జాల విజ్ఞానం	94-97 (4)	గద్య భాగము (సంపూర్ణముగా)	స్వీయ పఠనం	లేదు	అంతర్జాలము ద్వారా నేర్చుకోగలరు.
11	హాసినదకలు	104-108 (5)	సాహితీ ప్రక్రియలు (సంపూర్ణముగా)	దృశ్యం శ్రవణం తంత్ర విధానం	లేదు	సాంఘిక మాధ్యమాల ద్వారా నేర్చుకోగలరు.

**25% REDUCED PORTION FORMAT FOR ACADEMIC YEAR 2020 – 21,
STANDARD XI, SUBJECT: MALAYALAM LANGUAGE**

Sr.#	Name of chapter	Page No.	Column / Para No	Excluded content in details	Excluded content change details / feedback / instructions
1	ഓർമയുടെ തെരസ് (PROSE)	12 – 21	തുറന്നു പിടിച്ചഓർമയുടെ തെരസ്	SELF STUDY	DAY TO DAY LIFE
2	കവലരികത്തു് (POEM)	37 – 38	കവലരികത്തു് നടക്കു്.	ONLINE TEACHING	ENTERTAINMENT
3	കൈപ്പത് (PROSE)	52	കടിയെ കുറിച്ചനയിക്കുന്നു.	SELF STUDY	GK.
4	കേൾക്കുന്നുണ്ടോ (PROSE)	53	കേൾക്കുന്നതിരിക്കാൻ ആവർത്തകേന്ദ്രകഥാപാത്രം	SELF STUDY	INFORMATION
5	അനർഘ നിമിഷം (PROSE)	69 – 71	നീയും ഞാനുംനീ മറ്റാരും	SELF STUDY	DAY TO DAY LIFE
6	മുഹ്യിദ്ദീൻ മഠല (POEM)	91 – 92	ഷെയ്ഖ് അബ്ദുൽനിറച്ചുവർ	ONLINE TEACHING	INFORMATION
7	സംക്രമണം (POEM) അനർഘ നിമിഷം (PROSE)	100 - 102	കുറേ നല്ലൊരുള്ളിൽഅനവധി മൃതി	ONLINE TEACHING	INFORMATION

25% REDUCED PORTION FORMAT FOR ACADEMIC YEAR 2020 – 21,

STANDARD XII, SUBJECT: MALAYALAM LANGUAGE

Sl.#	Name of Chapter	Page No.	Column / Para No	Excluded content in details	Excluded content change details / feedback / instructions
1	കണ്ണാടി കാണാത്തവരും (POEM)	10 – 12	ധാരാളമായതും.....പ്രാപിച്ചപ്പോൾ.	ONLINE TEACHING	INFORMATION
2	പ്രകാശം പരസ്യം (PROSE)	15 – 19	രണ്ടുകുട്ടികളും.....ഇതുമെന്നത്.	SELF STUDY	ENTERTAINMENT
3	ശ്രീനിവാസി (POEM)	40 – 41	വെളിച്ചമേ ചെന്ന്വിളങ്ങി.	ONLINE TEACHING	INFORMATION.
4	അഗ്നിവർണന്റെ കാലുകൾ (PROSE)	43 – 55	അയോധ്യയിലെ.....സാധിക്കുന്നതല്ല.	SELF STUDY	ENTERTAINMENT
5	കയോപ്പില്ലാത്ത സന്ദേശം (PROSE)	113 – 117	ഇത് ടെസ്റ്റ് മെസ്സേജാണ്.....ഒരിക്കൽക്കൂടി.	SELF STUDY	DAY TO DAY LIFE

FORMAT FOR ACADEMIC YEAR 2020-2021

Std XI Subject : TAMIL (09)

Sr. No.	Name of the Chapter/ Unit / Title	Page No.	Column No./Para No.	Updated content details/ Self-Study/ E-Learning	Material content details/ Feedback/ Instructions
1	UNIT - 1 நன்னூல் பாயிரம் (செய்யுள்) ஆறாம் திணை (துணைப்பாடம்)	9-10 = 2 pages 12-14 = 3 pages	Full poem Full story	Content to be used for online teaching	Extra Knowledge
2	UNIT - 2 திருமலை முருகன் பள்ளு (செய்யுள்)	33-34 = 2 pages	Full poem	Content to be used for online teaching	General Knowledge
3	UNIT - 3 காவடி சிந்து (செய்யுள்)	56-57 = 2 pages	Full poem	Content not for evaluation	Extra knowledge
4	UNIT - 4 தலைமைச் செயலகம் (உரைநடை) விஞ்ஞானி (செய்யுள்) இனிக்கும் இன்சலின் (துணைப்பாடம்)	86-90 = 5 pages 91-92 = 2 pages 98 -102 = 5 pages	Full prose Full poem Full story	Excess information	Extra knowledge
5	UNIT - 5 தொல்காப்பியம் (செய்யுள்)	122-123 = 2 pages	Full poem	Self Study	General Knowledge
	UNIT - 6 ஆனந்தரங்கர் நாட்குறிப்பு (உரைநடை) திருக்குறள்	140-143 = 4 pages 267-269 = 3 pages	Full poem Full poem	Self Study	Extra knowledge
7	UNIT - 7 ஆத்மாநாம் கவிதைகள் (செய்யுள்)	178-179 = 2 pages	Full poem	Excess information	For Information
8	UNIT - 8 காற்றில் கலந்த பேரோசை (உரைநடை) சிந்தனை பட்டிமன்றம் (துணைப்பாடம்)	198-200 = 3 pages 208-212 = 5 pages	Full prose Full story	Content to be used for online teaching	General Knowledge

FORMAT FOR ACADEMIC YEAR 2020-2021

Std XII Subject : TAMIL (09)

Sr. No.	Name of the Chapter/ Unit / Title	Page No.	Column No./Para No.	Updated content details/ Self-Study/ E-Learning	Material content details/ Feedback/ Instructions
1	UNIT - 1 தண்டியலங்காரம்	8-9 = 2 pages	Full poem	Content is use for online teaching	Extra Knowledge
2	UNIT - 2 செய்யுள் நெடுநல்வாடை (செய்யுள்)	30-31 = 2 pages	Full poem	Content not for evaluation	General Knowledge
3	UNIT - 3 கம்பராமாயணம்	53-56 = 4 pages	Full poem	Excess information	Extra knowledge
4	UNIT - 4 செய்யுள் இடையீடு (செய்யுள்) புறநானூறு (செய்யுள்)	88-90 = 3 pages	Full poem Full poem	Self study	For information
5	UNIT - 5 தேவாரம் (செய்யுள்) அகநானூறு (செய்யுள்)	113-114 = 2 pages 115-117 = 3 pages	Full poem Full poem	Content not for evaluation	General Knowledge
6	UNIT - 6 கவிதைகள் (செய்யுள்) சிலப்பதிகாரம் (செய்யுள்) மெய்ப்பாட்டியல் (செய்யுள்)	136 = 1 page 137-140 = 4 pages 141-143 = 3 pages	Full poem Full poem Full poem	Self Study	For Information
7	UNIT - 7 இலக்கியத்தில் தமலாண் டம் (உடரெடை) அதிசயமலர் (செய்யுள்) தேயிலைத் தோட்டப் பாட்டு செய்யுள் (செய்யுள்) புறநானூறு (செய்யுள்) சங்ககாலக் கல்வெட்டும் என் நினைவுகளும் (Story)	164 - 168 = 5 pages 169 = 1 page 170-171 = 2 pages 172-173 = 2 pages 174-178 = 5 pages	Full prose Full poem Full poem Full poem Full story	Excess information	Extra knowledge
8	UNIT - 8 நமது அடையாளங்களை மீட்டவர் (Prose) (உரைநடை) முகம் (செய்யுள்) இரட்சணிய யாத்ரிகம் செய்யுள்	190-194 = 5 pages 195 = 1 page 200-204 = 5 pages	Full prose Full poem Full poem	Online Teaching	General Knowledge

சிறுபாணாற்றுப்படை	200-204 = 5 pages	Full poem	
செய்யுள் கோடை மழை (Story)	205-208 = 4 pages	Full story	
துணைப்பாடம்			

इयत्ता : ११वी

विषय : बालविकास

बालविकास विषयाच्या अभ्यासक्रमातील कमी करण्याचा भाग

(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटकनाव	प्रकरण क्र. व पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
१	अर्भकावस्थेतील काळजी	प्रकरण १० पृष्ठ क्र. १४१-१५७	-	-	स्वयं अध्ययन

STANDARD: XIth

SUBJECT: CHILD DEVELOPMENT

Reduction of portion in the subject of Child Development

(Only For Academic Year 2020-21)

Sr. No.	Name of the Chapter / Name of the Unit	Chapter No. and page no.	Column	Reduction of content	Details of content reduction / Opinion / Suggestions
1	Care during Infancy	Chapter 10 Pages 130-145	-	-	Self study (Reading.- Wherever necessary students must take teacher's help)

इयत्ता : १२वी

विषय : बालविकास

बालविकास विषयाच्या अभ्यासक्रमातील कमी करण्याचा भाग
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटकनाव	प्रकरण क्र. व पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
१	बालविकासाची ओळख	प्रकरण १	-	-	स्वयं अध्ययन
२	विकासाची तत्वे	प्रकरण २	-	-	स्वयं अध्ययन
३	पालक व शाळा सहयोग	प्रकरण ९	-	-	शिक्षकांनी संकल्पना समजावल्यावर स्वयं अध्ययन आणि थोडा स्वाध्याय करून घेणे.
४	विशेष गरजांची ओळख	प्रकरण १०	-	-	शिक्षकांनी संकल्पना समजावल्यावर स्वयं अध्ययन आणि थोडा स्वाध्याय करून घेणे.

STANDARD: XIIth

SUBJECT: CHILD DEVELOPMENT

Reduction of portion in the subject of Child Development

(Only For Academic Year 2020-21)

Sr. No.	Name of the Chapter / Name of the Unit	Chapter No. and page no.	Column	Reduction of content	Details of content reduction / Opinion / Suggestions
1	Introduction to child development	Chapter 1 Page no. 1- 8	-	-	Self study
2	Principles of development	Chapter 2 Page no. 9- 18	-	-	Self study
3	Parent school collaboration	Chapter 9 Page no. 86-94	-	-	Self study and to solve a part of exercise Choose the proper word, match the pairs, short notes
4	Introduction to special needs	Chapter 10 Page no. 95- 105	-	-	Self study and to solve a part of exercise Choose the proper word, match the pairs, short notes

7

इयत्ता : अकरावी
विषय : भूगोल मराठी
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ. क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/ सुचना
१	भू-हालचाली	२	१	माहीत आहे का तुम्हांला? अल्लाह बंधारा असे म्हणतात.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		३	२	जरा विचार करा बल कसे कार्य करेल?	"
		३ व ४	२ व १	वलीचे पर्वत सर्वोच्च उंची ८८४८ मी. आहे.	"
		६	१	थोडे आठवूया ! चौकटीत नावे द्या.	"
		६	२	जरा विचार करा. आकृती १.१० भूकंपछायेचा प्रदेश	"
		७	२	माहीत आहे का तुम्हांला? समकंप रेषा म्हणतात.	"
		१०	१	शोधा पाहू ! मृत ज्वालामुखी यांची उदाहरणे शोधा.	"
		१०	१	ज्वालामुखी उद्रेकातून बाहेर पडणारे पदार्थ : जीवशास्त्राच्या अभ्यासकांची प्रयोगशाळाच बनले आहे.	"
२	विदारण आणि विस्तृत झीज	१९	१	जरा डोके चालवा कोणत्या प्रकारचे विदारण होते?	"

		१९	२	जरा विचार करा कोणत्या घटकांचा विदारणावर परिणाम होतो, याचा विचार करा.	"
		१९	२	माहीत आहे का तुम्हांला? इजिप्तमधील स्फिंक्स यांचे नुकसान होत आहे.	"
		२०	१	करून पहा ५) मेणबत्ती पेटवल्यावर काय घडले?	"
		२४	१	जरा विचार करा या भागात भूस्खलन का घडत नाही?	"
		२५	१	जरा प्रयत्न करा उदाहरणे	"
		२५	२	करून पहा विस्तृत झीज	"
३	अपक्षरणाची कारके	३०	-	थोडे आठवूया दिलेला तक्ता वहीत पूर्ण करा(तक्त्यासहीत)	"
		३१	१	जरा विचार करा प्रवेगाचे निरीक्षण केले असल्यास वर्गात चर्चा करा.	"
		३१	२	शोधा पाहू प्रसिद्ध घळईची उदाहरणे शोधा.	"
		३२	१	सांगा पाहू निर्मिती प्रक्रियेत काय फरक असतो ते सांगा.	"
४	हवामान प्रदेश	४४	१	सांगा पाहू अशा मानवी क्रियांची यादी करा.	"
		४४	२	शोधा पाहू हवामान प्रदेशांचे वर्गीकरण करा.	"
		४४	२	माहीत आहे का तुम्हांला? आधारे विभागणी पाहणार आहोत.	"

		४६	-	जरा डोके चालवा २) भारतात याप्रकारचे हवामान कोठे आढळते.	"
		४७	-	जरा डोके चालवा तुमचे मत व्यक्त करा.	"
		४८	-	जरा डोके चालवा रेखांश का दिलेले नसावेत?	"
		४९	-	जरा डोके चालवा विदारणाबाबत मत नोंदवा.	"
		५०	-	जरा डोके चालवा तेल का वापरतात?	"
		५१	-	जरा डोके चालवा साह्यभूत ठरतात?	"
		५२	-	जरा डोके चालवा विकास का झालेला नाही?	"
		५३	-	जरा डोके चालवा विदारण येथे प्रामुख्याने घडेल?	"
		५४	-	जरा डोके चालवा हालचाल येथे घडू शकेल?	"
		५५	-	जरा डोके चालवा व्यवसाय केले जाऊ शकतील?	"
		५६	-	जरा डोके चालवा उंचीचे प्रदेश यात कोणता फरक आहे?	"
५	जागतिक हवामान बदल	६०	२	माहीत आहे का तुम्हांला? कालानुरूप होणाऱ्या बदलाची माहिती देतात.	"
		६२	१	शोधा पाहू! प्रजातींची यादी तयार करा.	"
		६२	१	करून पहा कोणता बदल त्यांना जाणवतो याबद्दल चर्चा करा.	"

		६३	१	सांगा पाहू कारण काय असावे याचा विचार करा.	"
		६४	१	माहीत आहे का तुम्हांला? आंतरहिमानी कालावधी म्हणतात.	"
		६५	२	शोध पाहू चित्रपटांची यादी तयार करा.	"
		६६	१	माहीत आहे का तुम्हांला? शून्य उत्सर्जन पातळी राखावी लागणार आहे.	"
		६७	१ व २	जीवनशैलीतील बदल आणि हवामान बदल : प्लॉस्टिकचा वापर थांबवणे इत्यादी.	"
		६७	२	करून पहा पर्यावरणासाठी स्वीकाराल?	"
६	महासागर साधनसंपत्ती	६८	२	करून पहा प्राकृतिक रचनेसोबत तुलना करा	"
		७०	१	माहीत आहे का तुम्हांला? नमुना मोहिमांद्वारे मिळाली आहे.	"
		७०	२	शोध पाहू त्यांचे वर्गीकरण करा.	"
		७१	१	माहीत आहे का तुम्हांला? ही रांग नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे.	"
		७३	१	हे करून पहा संसाधनांचा शोध घ्या.	"
		७३	२	माहीत आहे का तुम्हांला? - मार्च २०१८ मधील बातमी	"
७	हिंदी महासागर - तळरचना आणि सामरिक महत्त्व	७५ व ७६	-	नकाशाशी मैत्री ५) वरील आकृतीचा अभ्यास करता कोणता निष्कर्ष काढता येईल? (नकाशासहीत)	"

(5)

		७६	२	थोडे आठवूया जीवाश्म इंधने कोणती?	"
		७७	१	शोधा पाहू रांगेस का दिले असावे?	"
		७८	१	करून पहा ९) गंगा खोरे	"
		७८	२	सांगा पाहू दक्षिणेकडील भागात तापमान जास्त का आहे? (आकृती ७.२ सहीत)	"
		८१ व ८२	२ व १	माहीत आहे का तुम्हांला? नाविक तळांमुळे या प्रदेशात तणाव वाढीस लागला आहे.	"
		८३	१ व २	माहीत आहे का तुम्हांला? सामरिक महत्त्व प्राप्त झाले आहे.	"
८	जीवसंहती	८४	१	थोडे आठवूया विपुल जैवविविधता आढळते?	"
		८४	२	जरा विचार करा जीवसंहतीवर प्रभाव पडतो?	"
		८६	१	सांगा पाहू जीवसंहतीचे भाग आहेत?	"
		८७	१	शोधा पाहू प्रदेशांची नावे शोधा व लिहा	"
		८७	१	करून पहा तुमचे निष्कर्ष नोंदवा.	"
		८८	१	थोडे आठवूया वस्तूंची यादी तयार करा.	"
		९०	१	सांगा पाहू वाळवंट का आढळत नाहीत?	"
		९१	१ व २	सांगा पाहू हल्ले झालेले एकले असल्यास उदाहरण द्या.	"

		९३	१	सांगा पाहू आढळण्याचे कारण काय असावे ?	"
९	आपत्ती व्यवस्थापन	९९	१	सांगा पाहू तर यांपैकी आपत्ती कोणती ?	"
		९९	२	शोधा पाहू प्रसंगांना कसे सामोरे गेले ते शोधा.	"
		१००	१	शोधा पाहू अशा दोन गटांत वर्गीकरण करा.	"
		१०१	२	जरा प्रयत्न करा एक सोडवून दिले आहे.	"
		१०३	२	शोधा पाहू भूमिकांबद्दल माहिती मिळवा.	"
		१०३	२	माहीत आहे का तुम्हांला ? भिती करण्यासही याचा उपयोग होईल.	"

J. L. L.
विशेषाधिकारी, भूगोल

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
सेनापती बापट मार्ग, पुणे - ४११००४

इयत्ता : बारावी
विषय : भूगोल मराठी
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ. क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/ सुचना
१	लोकसंख्या भाग -१	१	--	करून पहा त्याचे कारण काय असावे?	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		३	२	सांगा पाहू परिणाम करत असावेत. त्यांची यादी करा.	"
		४	२	जरा डोके चालवा लोकसंख्या एकवटलेली आहे?	"
		५	--	नकाशाशी मैत्री तुमचे निष्कर्ष थोडक्यात लिहा. (आकृती १.४ सहीत)	"
		६	--	जरा प्रयत्न करा वर्गात चर्चा करा (आकृती १.५ सहीत)	"
		७	२	करून पहा असे शक्य आहे का?	"
		१०	१	जरा डोके चालवा भारत देश जात आहे?	"
२	लोकसंख्या भाग -२	१३	१ व २	सांगा पाहू रचनेबाबत भाष्य करा. (आकृती २.२ सहीत)	"
		१४	१	शोधा पाहू लिंग - गुणोत्तर शोधा.	"
		१४	१	सांगा पाहू? दशकात कमी झाल्यास काय होईल?	"

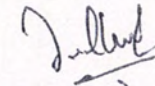
		१७	१	सांगा पाहू त्यांची यादी करा.	"
		१९	१	करून पहा पडल्यास वहीचा वापर करा (आकृतीसहीत १, २, ३)	"
३	मानवी वस्ती आणि भूमी उपयोजन	२४	१	थोडे आठवू या ! कशा प्रकारे व्यक्त करू शकता ?	"
		२४	२	जरा विचार करा बहुकार्यात्मक असण्याची कारणे कोणती ?	"
		२७	१	शोधा पाहू बदलांबाबत वर्गात चर्चा करा.	"
		२७	१	सांगा पाहू वर्गात चर्चा करा.	"
		२८ व २९	--	नकाशाशी मैत्री १०. दोन्ही नकाशांची तुलना करता एक निष्कर्षात्मक टीप लिहा. (आकृती ३.३ सहीत)	"
४	प्राथमिक आर्थिक क्रिया	३३	२	करून पहा फळे, कंदमुळे गोळा करणे.	"
		३४	१	शोधा पाहू अधिनियमाविषयी माहिती मिळवा.	"
		३४	१	सांगा पाहू ? व्यवसायास काय म्हणतात ?	"
		३५	१	सांगा पाहू ? याची यादी तयार करा.	"
		३६	१	जरा विचार करा यांमधील फरक काय ?	"
		३६	२	शोधा पाहू यांवर काय परिणाम होतो ते शोधा.	"

९

		३७	२	शोधा पाहू याचे प्रत्येकी एक उदारहण शोधा.	"
		४०	२	जरा विचार करा वर्गात चर्चा करा आणि यादी करा.	"
५	द्वितीयक आर्थिक क्रिया	४२	--	आकृती क्र.५.१ मधील चित्र तक्ता क्र. ५.१ पूर्ण करा.	"
		४४	--	हे नेहमी लक्षात ठेवा वजनाच्या प्रमाणात वाढत असे.	"
		४७	--	जरा डोके चालवा १०) केसाच्या पिना निर्मिती उद्योग (तक्त्यासहीत)	"
		५१	१	माहीत आहे का तुम्हांला ? ४. बंगळुरू - मुंबई औद्योगिक मार्गिका (BMIC)	"
		५३	२	पहा बरे जमते का ? भारतीय उदारहणे शोधा व वहीत लिहा.	"
		५३	२	करून पहा वर्गात इतरांशी चर्चा करा.	"
६	तृतीयक आर्थिक क्रिया	५५	१ व २	जरा विचार करा..... आर्थिक प्रकारानुसार वर्गीकरण करा.	"
		५७	१	सांगा पाहू बसणारी नावे आहेत का ? कोणती ?	"
		५७	२	नकाशाशी मैत्री त्याचे कारण काय ?	"
		६१	१	सांगा पाहू उदाहरणांची वर्गात चर्चा करा.	"

		६१	२	शोध पाहू व्यवसायाचा संबंध आहे का ते शोधा.	"
		६२	१	जरा डोके चालवा गॅबन १.०२	"
		६३	१	जरा डोके चालवा साधन आहे का?	"
		६३	१	सांगा पाहू संदेशवहनाद्वारे केली आहेत?	"
		६३	१	पहा बरे जमते का? अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने	"
		६३	२	करून पहा कोणत्या देशांदरम्यान होईल ते शोधा.	"
७	प्रादेशिक विकास	६७	१ व २	माहीत आहे का तुम्हांला? लोकांचे स्वतंत्र प्रदेश झाले.	"
		६८	१ व २	करून पहा प्राथमिक आरोग्य केंद्र सेवा क्षेत्र (तक्त्यासहीत)	"
		६९	१	सांगा पाहू? राहणे तुम्हांला आवडेल? का?	"
		६९	२	जरा विचार करा वर्गात चर्चा करा.	"
		७२	१	करून पहा ६. तुमचे निष्कर्ष आपल्या वाक्यांत लिहा.	"
		७४	१ व २	शोध पाहू वर्गात चर्चा करा.	"
८	भूगोल : स्वरूप व व्याप्ती	७५	--	थोडे आठवू या! उदाहरणादाखल सोडवून दिलेली आहे. (तक्ता क्र.८.१ सहीत)	"

		७६	२	सांगा पाहू? काही उदाहरणे दिलेली आहेत.	”
		७७	२	सांगा पाहू? भारतातील फक्त शेतीचा अभ्यास	”
		७९	--	आकृती ८.४ भूगोलाचा अन्य विषयांशी असलेला सहसंबंध	”

विशेषाधिकारी, भूगोल

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
सेनापती बापट मार्ग, पुणे - ४११००४

इयत्ता : अकरावी

विषय : पर्यावरण शिक्षण

(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययनासाठी आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
१	पर्यावरण आणि शाश्वत विकास	२ ३ ९	१-२ १ २	वातावरणाचे विविध थर अणुंचा प्रभाव असतो. याला चुंबकीय मंडल ही म्हणतात. कृती ६ - त्यांच्या कार्याबद्दल माहिती संकलित करा.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे.
२	परिसंस्था	२५	२	परिस्थितीकीय उन्नत अनुक्रमणाचे प्रकार प्राथमिक उन्नत अनुक्रम प्रक्रियेपेक्षा लवकर होते.	"
३	जैवविविधता	३९	१	उपक्रम ३ विश्लेषण करणारे एक टिपण लिहा.	"
४	नैसर्गिक संसाधने	५६ ५७	२ १	खनिज संसाधनांचे प्रकार अभ्रक, चुना, ग्रॅफाईट अशी अन्य प्रकारची अधातू खनिजे ही असेंद्रिय खनिजे आहेत.	"
५	आपत्ती	७८	२	जिल्हा आपत्ती व्यवस्थापन योजना (डीडीएमपी) सुविधा असते आणि ते सज्ज व तत्पर असतात.	"
ता.क. - पाचपैकी एकच सेमिनारचे दस्त तयार करणे व सादरीकरणासाठी विचार व्हावा. उर्वरित चार सेमिनार विद्यार्थी शालेय वर्षात केवळ सादर करतील.					

Mullik

विशेषाधिकारी, भूगोल
महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळ, पुणे

इयत्ता : बारावी

विषय : पर्यावरण शिक्षण

(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययनासाठी आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
१	मानव आणि पर्यावरण	५	१	मानवी वसाहतींचे वर्गीकरण संपूर्ण तक्ता	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे.
		७	१	उपक्रम १ कृती करणे गरजेचे आहे?	
२	पर्यावरणीय प्रदूषण	२६	१	कचरा व्यवस्थापनाचा पदानुक्रम (आकृती)	"
		२७	१	उपक्रम ३ उद्योगाला भेट द्या. (आकृती)	
३	शाश्वत विकास	३९	१	उपक्रम ३ दर्शविणारा तक्ता तयार करा	"
४	पर्यावरण संरक्षण पद्धती	४७	१-२	पर्यावरणीय परिणाम मूल्यांकन प्रक्रिया अहवालामध्ये दिल्याप्रमाणे आहे, याबाबतची देखरेख यामध्ये केली जाते.	"
		६६	१	उपक्रम ५ व्यवस्थापनाच्या पद्धती लिहा.	
५	जल सुरक्षा				

ता.क. - पाचपैकी एकच सेमिनारचे दस्त तयार करणे व सादरीकरणासाठी विचार व्हावा. उर्वरित चार सेमिनार विद्यार्थी शालेय वर्षात केवळ सादर करतील.

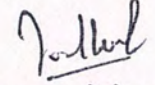
J. L. L.

विशेषाधिकारी, भूगोल
महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळ, पुणे

इयत्ता : अकरावी
विषय : मानसशास्त्र मराठी
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ. क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/ सुचना
१	मानसशास्त्राची कथा	७ व ८	--	१.६ मानसशास्त्राची ध्येये कृती १२ वेगवेगळ्या शाखांची चर्चा करू.....	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
२	मानसशास्त्राच्या व्याख्या	१६, १७, १८ व १९	--	४) गुन्हेगारी मानसशास्त्र पान नं. १९ वरील तक्त्यामधील मनोबल टिकवून ठेवणे व त्यांचे पुनर्वसन करणे.	"
३	'स्व' (Self)	२४, २५ व २६	--	अ) स्व-भान पान नं. २६ वरील यामुळे आपले कुसमायोजन होऊ शकते.	"
४	मानवी विकास	३६, ३७ व ३८	--	अ) अर्भकावस्था : ● मानसशास्त्र या काळाला टोळी वय असे म्हणतात.	"
		४१	२	(ह) वृद्धावस्था : ● तरुण दिसण्याची गरज वृद्धापकाळात दिसून येते.	"
५	स्वस्थ मी - सामान्य मी	४९ व ५०	--	(इ) स्व-प्रतिष्ठा ५.५ तीव्र चिंता आणि निकृष्ट कामगिरी	"

६	मानसिक ताण	६५	१	कृती ४ Problems at the registrar's office	"
		६५ आणि ६६	--	६.३ ताणके व त्यांचे प्रकार चित्र ६.४ वर्जन - वर्तन संघर्ष	"
		७०	१ व २	२. भावविस्थापन - चित्र ६.९ भावविस्थापन	"
		७१	१ व २	६. दिवास्वप्न चित्र ६.१२ दिवास्वप्न	"
७	आपली चेतना संस्था	८१ व ८२	--	७.२.५ मेंदूसाठी पोषक तत्त्वे ६) स्मृती-हास खूप कमी प्रमाणात आढळतो.	"
८	स्मृती	९६ व ९७	--	८.५ स्मृतीनुसार तंत्रे : तंत्रांचा अभ्यास करताना वापर करावा लागेल.	"

 विशेषाधिकारी, भूगोल
 महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
 अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
 सेनापती बापट मार्ग, पुणे - ४११००४

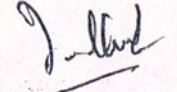
इयत्ता : बारावी

विषय : Psychology (मराठी)

(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययनासाठी आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
1	१. मानसशास्त्र : एक विज्ञानशाखा	६, ७	१ आणि २ १	१.४.३ निरीक्षण पद्धत..... "अॅना ओ" च्या व्यक्ती अभ्यासाने उल्लेखनीय भूमिका निभावली.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे.
2	२. बुद्धिमत्ता	१८, १९, २०	२, १ आणि २ १ आणि २	२.६.१ सामाजिक बुद्धिमत्ता..... शांत, समाधानी- अशांत, असमाधानी	"
3	३. व्यक्तिमत्व	२६, २७	१ आणि २ १	३.४.१ कार्ल युंग यांचा व्यक्तिमत्व सिद्धांत..... चीड-चीड होणे इत्यादी व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्वातील दुय्यम गुणविशेष होत.	"
4	४. बोधात्मक प्रक्रिया	३७	१-२	४.४.२ : (१) विचारांचे प्रकार..... लागते आणि समस्या सोडवण्याची प्रक्रिया पुन्हा राबवावी लागते.	"
5		४०	२	४.५.२ : (५) निरीक्षणात्मक अध्ययन..... कशा प्रकारे निर्णय घेतात इत्यादी बाबींचेही अनुकरण करतो.	
6	५. भावना	४५ ४६ ४७	--, १ आणि २ १ आणि २	५.२ मूलभूत भावना..... वेळा भावनांची सरमिसळ भावना समजून घेणे अवघड करते.	"
7	६. मानसिक विकृती	--	--	--	"
8	७. मानसिक आरोग्यासाठी प्रथमोपचार	८८, ८९	१ आणि २ १	तक्ता क्र. ३..... १०. धोकादायक वर्तनात गुंतून राहणे जसे मद्यपान आणि मादक पदार्थांचे सेवन.	"
9	८. सकारात्मक मानसशास्त्र	९८, ९९	२, १ आणि २	८.४.३ आनंद निश्चित करणारे घटक..... कृती ३- तुमच्या वर्गमित्रांशी त्यावर चर्चा करा.	"

10		१००	२	८.५.२ आशावाद विरुद्ध निराशावाद..... भविष्याचा वेध आणि प्रत्येक गोष्टीत आशा- अनियोजित भविष्य व प्रत्येक गोष्टीकडे पाहण्याचा निराशावादी दृष्टीकोन.	”
----	--	-----	---	--	---

विशेषाधिकारी, भूगोल

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
सेनापती बापट मार्ग, पुणे-४११००४

इयत्ता : अकरावी
विषय : भूशास्त्र – इंग्रजी : (भूगोल)
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
1	1. Introduction to Geology	1	2 and 1	Highlights..... Living on the Earth, we all are interested to gain more knowledge about, its origin and future.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		4	1	In 1927, Belgian Catholic priest, Georges..... objects observed in deep space are moving away from the Earth.	“
		4	1 and 2	Objects in space move apart and is defined..... thus approving the expanding Universe and the Big Bang theory.	“
		4 and 5	2 and 1	geological context, one of the most.....formation of elements between Mg (atomic number 12) and Ni (atomic number 28).	“
		5, 6 and 7	2, 1, 2, 1	The origin of the Solar system is explained..... differences would be too extreme to support life.	“
		9, 10, 11	2, 1, 2, 1, 2	1.4 Scope of geologyHe created immense interest in	“

				research amongst young geologists.	
2	2. Earth's Surface: Processes	20	1	2.3 Susceptibility of minerals to chemical weathering..... resistance to chemical weathering, as shown in Goldich stability series.	"
		21	1	2.4 Factors affecting chemical weathering massive rock will naturally decompose rather slowly.	"
		22	1	2.6 Genesis of soil matter), and ~50% voids (or pores) which are occupied by water and air.	"
		23	1 and 2	2.6.3 Factors affecting soil formation crop rotation, contour ploughing and building terraces.	"
3	3. Earth's Surface : Landforms	26	1 and 2	Introduction..... material to places of deposition giving rise to spectacular depositional landforms.	"
		26 27	1 1, 2	3.1 Erosional and depositional landforms..... which disperse the sediments and water in the ocean, lake, or a dry basin.	"
		27 28	2 and 1	3.2.1 Fluvial erosional landforms..... The above processes give rise to the following fluvial erosional landforms :	"

		29 30	2 and 1	3.2.2 Fluvial depositional landforms gradient. The coarser fragments i.e. gravel will get deposited first, followed by sand and silt.	“
		32	1	3.3 Coastal landforms enormous amount of sediment constantly moves parallel to the shore (Fig. 3.9).	“
		32 and 33	2 and 1	3.3.1 Coastal erosional landforms..... operate by cutting the bedrock horizontally, forming wave-cut cliffs and wave cut platforms.	“
		35	1	There are four major types of reefs. They are as follows..... The outer margin of an atoll is evidently the most vigorous site of coral growth	“
		35	2	A desert is a dry region usually having sandy or rocky soil and little or no vegetation..... results in the ground surface being exposed to wind action.	“
		38	1	Formation of dunes : Many dunes originate..... down the slip face causing small landslides or ‘avalanches’ (Fig. 3.23 A, B).	“
		46	1 and 2	3.5.3 Glacial mass budget : a little research on understanding the landform can help prove some sites to be relatively safer.	“

4	4. Rock Forming Processes	49	1	Introduction role in governing the rock cycle which results in the formation of rocks.	“
		52	1	Characteristics of igneous rocks 9) They exhibit equigranular / porphyritic / glassy texture.	“
		52	2	Characteristics of sedimentary..... They may contain tracks, trails, burrows and imprints.	“
		54	1 and 2	Characteristics of metamorphic rocks..... 8) Metamorphic rocks are devoid of fossils but are favoured to form economic ores and gemstones.	“
		54	2	The rock cycle is driven by two forces..... 2) The hydrological and other cycles on the Earth's surface powered by the sun (exogenic processes).	“
5	5. Mineralogy	57, 58, 59	1, 2 1, 2 1	Some minerals are radioactive (Uraninite) while others are magnetic (Magnetite) (Fig. 5.1)..... Differences in crystal structure and chemistry greatly influence the physical properties of minerals. The carbon allotropes diamond and graphite have vastly different properties.	“
		60	1	5.5 Physical properties of minerals.....geological studies are to be carried out, it is	“

				important to obtain fresh, in-situ sample.	
		68	1	5.5.3 Characters depending upon cohesion and elasticity.....The result of cohesion and elasticity in a mineral appears as cleavage, fracture and hardness.	“
		69	1	Quality of cleavage can be categorised into.....• None : Some minerals never exhibit any cleavage. Thus, broken surfaces are fractured and are rough, e.g. quartz.	“
		71	1'	Test : Using moderate pressure, drag a sharp.....Diamond is the hardest known mineral (10 Mohs').	“
6	6. Geology of Maharashtra	--	--	--	“

 विशेषाधिकारी, भूगोल
 महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
 अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
 सेनापती बापट मार्ग, पुणे-४११००४

इयत्ता : बारावी

विषय : भूशास्त्र

(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

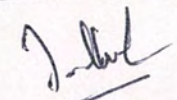
अ. क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/ सुचना
1	The Dynamic Earth	2	1	A) The Core: indirectly from seismology.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		2,3 and 4	-	Inner core : different subjects within the scope of Geology.	"
2	Petrology	25 and 26	-	4) Importance of petrology on civil engineering Light colours are pleasing.	"
4	Structural Geology	44 and 45	-	Stress and Strain : Fig. 4.4 Brittle and ductile deformation (including figure 4.3 and 4.4)	"
		48	1	Significance of Folds : Fig. 4.9 : Anticlinal trap (including figure 4.9)	"

		50 and 51	2 and 1	Significance of Faults : Vii) Some fault zones from potential oil traps.	"
		52	2	Significance of Joints : Cement grouting and plugging.	"
		54	1 and 2	Significance of unconformities : Concentration of minerals and hydrocarbons.	"
5	Economic Minerals and Rocks	56	2	Technology used in economic geology :and rarely sulfides.	"
		57	1 and 2	The natural resources of economic value (these are exceptions such as diamonds).	"
		57	--	Metallic resources Table 1 : classifications of Economic minerals	"
		58,59,60,61,62,63 and 64	--	Minerals deposits in India Geographic distribution in India : Andhra Pradesh, Karnataka, Madhya Pradesh, Maharashtra,	"

				Odisha. (including figures 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7)	
		64, 65, 66 and 67	--	III) Abrasive Industry : Therefore the negative impact of copper mining has also decreased.(including figures 5.8, 5.9, 5.10, 5.11, 5.12, 5.13)	"
		67, 68 and 69	--	V) Refractory Industry : presented by Vagbhata in the 14 th century.	"
		69,70 and 71	--	A) Maharasas : Provisions, plus renewal etc. need to be considered. (including figures 5.14, 5.14)	"
6	Hydrogeology	76, 77, 78 and 79	--	Conservation and Management of Ground water : Fig. 6.14 : Dugwell Recharge (including figures 6.6, 6.7, 6.8, 6.9, 6.10, 6.11, 6.12, 6.13 and 6.14)	"
		80	1 and 2	Watershed Management : essential for the geologist or civil engineer.	"

24

7	Geohazards	86 and 87	2 and 1	Earthquakes as geohazards : they may break off to form icebags. (including fig. 7.1)	"
		89	1 and 2	Earthquake belts : Ocean floors of the Earth.	"
		92	2	Monitoring and prevention of landslides : This information can	"
		93	1	Then be used to evaluateprevention of landslides).	"
		94 and 95	2 and 1	Types of volcanic hazards : Earth's surface by increasing the global albedo.	"

 विशेषाधिकारी, भूगोल
 महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
 अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
 सेनापती बापट मार्ग, पुणे - ४११००४

इयत्ता : अकरावी
विषय : अर्थशास्त्र मराठी
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ. क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/ सुचना
१	अर्थशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना	४	१	गरजांचे वर्गीकरण: फर्निचरयुक्त घर.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		५	२	तुम्हांला माहीत हवे लॉटरी, अनपेक्षित लाभ इत्यादी.	"
२	पैसा	११	२	तुम्हांला माहीत हवं विनिमय पत्रे इत्यादी.	"
		११ व १२	२ व १	पैशाचे गुणधर्म देवाणघेवाण भविष्यातील गरजांनुसार केली जाते.	"
३	विभाजन मूल्य	१५	१	तुम्हांला माहीत हवे हेतूंची आखणी करण्यासाठी होतो.	"
		२१ व २२	-	ब) खंडित श्रेणी उत्तर : $P_{६५} = १६.०४$	"
४	महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था	२९	१ व २	• पर्यटन : मुंबई 'बॉलिवूड' म्हणून प्रसिद्ध असलेले शहर आहे.	"

५	भारतातील ग्रामीण विकास	३१	१ व २	ग्रामीण लोकसंख्येचे व्यावसायिक वर्गीकरण घाऊक व्यापार, वाहतूक यंत्रणा इत्यादी.	"
६	भारतातील लोकसंख्या	३६	१ व २	तुम्हांला माहीत हवं . लोकसंख्येचे वास्तव स्त्रोत : censusindia.gov.in	"
		३९	२	माहित करून घ्या उपलब्ध नैसर्गिक संसाधने समान आहेत.	"
		४०	१	तुम्हांला माहीत हवे • कमी राष्ट्रीय उत्पन्न	"
		४१	१ व २	लोकसंख्या एक मानवी संसाधन थोडक्यात मानवी विकासांमुळे पूर्ण समाज बदलतो.	"
		४१	२	तुम्हांला माहीत हवे उत्पादनक्षम बनविणे हे निर्देशित करते.	"
७	भारतातील बरोजगारी	४४	१	तुम्हांला माहीत हवं अतिशय कार्यक्षमतेने कार्यरत असतात.	"
		४७	१	तुम्हांला माहीत हवं ५) अनुत्पादक लोकसंख्येचा वाढता भार	"
		४७	२	तुम्हांला माहीत हवं १०) स्वयंरोजगाराला प्रेरणा	"
८	भारतातील दारिद्र्य	५०	२	तुम्हांला माहीत हवं कमतरतेचा संबंध दारिद्र्याशी येतो.	"

		५४	१	तुम्हांला माहीत हवं दारिद्र्यामुळे पर्यावरणाचा ऱ्हास होतो.	"
		५४	२	तुम्हांला माहीत हवे ध्येय कटिबंध मानले गेले आहे.	"
९	भारताचे १९९१ पासूनचे आर्थिक धोरण	६१ व ६२	-	१९९१ च्या आर्थिक धोरणाची मूल्यमापन दारिद्र्य व विषमता यांमध्ये वाढ होत आहे.	"
१०	भारतातील आर्थिक नियोजन	६५	-	तुम्हांला माहीत हवं : एका दृष्टिक्षेपात पंचवार्षिक योजना स्त्रोत : पंचवार्षिक योजनांचे अहवाल, नियोजन मंडळ, भारत सरकार (तक्ता १०.१ सहीत)	"
		६५	१	हे करून पहा नववे दशमक काढा.	"

Valar
विशेषाधिकारी, भूगोल

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
सेनापती बापट मार्ग, पुणे - ४११००४

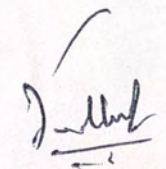
इयत्ता : बारावी
विषय : अर्थशास्त्र - मराठी : (भूगोल)
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सुचना
1	१. सूक्ष्म अर्थशास्त्र आणि स्थूल अर्थशास्त्राचा परिचय	१ व २	२	तुम्हांला माहीत हवं!..... स्थूल अर्थशास्त्राच्या विकासात मोलाचे योगदान आहे.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		३ व ४	२ १	सूक्ष्म अर्थशास्त्राचे महत्त्व सामाजिक कल्याणावर करांचा कसा परिणाम होतो याबाबत अभ्यास करते.	"
		५ व ६	२ व १, २	स्थूल अर्थशास्त्राचे महत्त्व, तुम्हांला माहीत हवं! राष्ट्रीय उत्पन्न, राष्ट्रीय उत्पादन (पूर्ण तक्ता घेणे.)	"
2	२. उपयोगिता विश्लेषण	११	१	तुम्हांला माहीत हवं!..... अगोदरच्या पातळीतील एकूण उपयोगिता.	"
		१४	१ व २	सिद्धांताचे महत्त्व..... म्हणून फक्त कमी किमतीला वस्तूची जास्त नगसंख्या खरेदी केली जाते.	"
3	३. अ) मागणीचे विश्लेषण	१९	१ व २	मागणीवक्र डावीकडून उजवीकडे वरून खाली येण्याची कारणे पुढीलप्रमाणे आहेत..... वस्तूच्या किंमती कमी झाल्याने वस्तूच्या एकूण मागणीत वाढ होते.	"

		२५	१ व २	तुम्हांला माहीत हवं!..... वस्तूंच्या विक्रीमधून आलेले अपेक्षित विक्री मूल्य म्हणजे समग्र मागणी होय.	“
4	३. ब) मागणीची लवचिकता	२७	२	तुम्हांला माहीत हवं!..... अत्यावश्यक वस्तू ज्यांची मागणी वाढत्या उत्पन्नाबरोबर स्थिर राहते.	“
		२८	१	तुम्हांला माहीत आहे का? ३) शून्य छेदक लवचिकता – असंबंधित वस्तू उदा., चहा आणि पुस्तके	“
		३३ व ३४	१ व २ १ व २	मागणीची लवचिकता निर्धारित करणारे घटक, तुम्हांला माहीत हवं! मागणीच्या लवचिकतेचे महत्त्व..... जेव्हा वस्तूवरील खर्चाचे प्रमाण जास्त असेल तर मागणी जास्त लवचीक असते.	“
5	४. पुरवठा विश्लेषण	३९	१ व २	पुरवठा निर्धारक घटक..... इत्यादी घटक अनूकूल असतील तर वस्तूचा पुरवठा वाढतो आणि घटक प्रतिकूल असतील तर पुरवठा घटतो.	“
		४३	१	तुम्हांला माहीत हवं!..... संयोजकाला अपेक्षित असलेले उत्पादनाचे किमान विक्री मूल्य म्हणजे समग्र पुरवठा होय.	“
6	५. बाजाराचे प्रकार	४९	१ व २	मक्तेदारीचे प्रकार, तुम्हांला माहीत हवं!..... घरगुती वापर व व्यापारी वापरानुसार वीज दर भिन्न असतो.	“

7	६. निर्देशांक	५३ व ५४	२ १	तुम्हांला माहीत हवं!..... चालू वर्षातील उपभोग्य वस्तू किंवा खरेदीच्या वस्तूंची संख्या.	"
		५८ व ५९	२ १	निर्देशांकाच्या मर्यादा..... एका हेतूने तयार केलेले निर्देशांक दुसऱ्या कोणत्याही हेतूसाठी वापरले जात नाहीत.	"
8	७. राष्ट्रीय उत्पन्न	६३	२	तुम्हांला माहीत हवं!..... उत्पादन-नैसर्गिक भांडवलसाठ्यातील निव्वळ घसरण (सोबतचे चित्र)	"
		६६	२	तुम्हांला माहीत हवं!..... उद्योजकतेचा वापर विविध वस्तू आणि सेवांच्या निर्मितीसाठी करतात.	"
		६८ व ६९	२ व १, २	राष्ट्रीय उत्पन्नाचे महत्त्व..... संबंधित माहितीतून आपणांस समाजातील विविध घटकांमध्ये असणारी तफावत लक्षात येते.	"
9	८. भारतातील सार्वजनिक वित्त व्यवहार	७२	१ व २	सार्वजनिक खर्चाचे वर्गीकरण..... उदा., प्रशासकीय खर्च, युद्ध खर्च इत्यादी खर्च अनुत्पादक स्वरूपाचे असतात.	"
		७४		तुम्हांला माहीत हवं!..... अधिकाधिक भाग करवसुलीसाठीच खर्च होत असेल तर तो कर आर्दश मानला जात नाही.	"
		७७ व ७८	२ व १, २	अंदाजपत्रकाचे प्रकार, अंदाजपत्रकाचे महत्त्व १०० वर्षात मोठ्या प्रमाणावर तफावत झालेली दिसून येते.	"
10	९. भारतातील नाणे बाजार आणि भांडवल बाजार	८६	१ व २	भारतातील नाणे बाजाराच्या समस्या परंतु तंत्रज्ञान सुधारणेमध्ये दिग्गई होत	"

				असल्यामुळे नाणे बाजाराच्या कार्यात अडथळे येतात.	
		८८ व ८९	२ १	भांडवल बाजाराती समस्या..... तुलनेत भारतातील शेअर बाजारात माहितीची कार्यक्षमता कमी आहे.	“
11	१०. भारताचा विदेशी व्यापार	९४ व ९५	१ व २ १	भारताच्या विदेशी व्यापाराचा कल (२००१ पासून) लोह व पोलाद : यावरील आयात खर्चाचे प्रमाण ४.९% वरून २.१% पर्यंत घटले.	“

विशेषाधिकारी, भूगोल

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व
अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, 'बालभारती'
सेनापती बापट मार्ग, पुणे-४११००४

38

इयत्ता : ११ वी

विषय : राज्यशास्त्र

(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
1	पाठ १	संपूर्ण	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे. विद्यार्थी स्वयंअध्यायनाने या पाठांचा अभ्यास करतील .
2	पाठ २	संपूर्ण	
3	पाठ ३	संपूर्ण	

न.प्र.सुरेदे

विषय : राज्यशास्त्र (मराठी माध्यम)

इयत्ता : १२ वी

(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
1	पाठ १ - १९९१ नंतरचे जग	४	१	माहीत आहे का तुम्हांला? अमेरिकन राजकीय भाष्यकार लोकशाही व्यवस्था निर्माण होईल.	सदर भागाचे विद्यार्थ्यांनी स्वयंअध्ययन करावे. अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे.
		५		शीतयुद्धोत्तर काळातील मानवी हक्क	- -
		६	१ व २	माहीत आहे का तुम्हांला? भारताचे मानवतावादी कार्य	- -
		७	१	माहीत आहे का तुम्हांला? अल-कायदा या संघटनेने पाठिंबा दिला होता.	- -
		११	१	माहीत आहे का तुम्हांला? युरोपीय महासंघाचे कार्य कसे चालते?	- -
2	पाठ २ - १९९१ नंतरच्या महत्त्वाच्या संकल्पना आणि समस्या : जागतिकीकरण	१६	२	माहीत आहे का तुम्हांला? (i) General Agreement in TRIPs मध्ये सांगितल्या आहेत.	- -

अ.क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
		१७	२	तुम्हांला काय वाटते? भारताची सहकार चळवळ यावर तुमचे मत द्या.	- ॥ -
3.	पाठ ३ - पाठ २ - १९९१ नंतरच्या महत्त्वाच्या संकल्पना आणि समस्या : मानवतावादी प्रश्न	२७		शोधा आणि चर्चा करा. संयुक्त राष्ट्रांनी चर्चा करा.	- ॥ -
		२८	१	माहीत आहे का तुम्हांला? संयुक्त राष्ट्रांच्या प्रयत्न झाले.	- ॥ -
		२९	१	माहीत आहे का तुम्हांला? नियोजन आयोग : सल्ले देणे असे आहे.	- ॥ -
			२	माहीत आहे का तुम्हांला? हरित क्रांती असे होते.	- ॥ -
		३०		शोधा पाहू? भारताचे गरिबी देण्यात येते.	- ॥ -

(36)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
4	पाठ ४ - समकालीन भारत : शांतता, स्थैर्य आणि राष्ट्रीय एकात्मतेसमोरील आव्हाने	४१	१	शोधा आणि त्यावर चर्चा करा. खालील घटनांचा तपशील मिळवा.....	- ॥ -
		४२	२	शासनाने लोकसभेत दिलेली माहिती	- ॥ -
		४४ ते ४५	निळी चौकट	भारतातील काही दहशतवादी हल्ले - संपूर्ण चौकट	- ॥ -
5	पाठ ५ - समकालीन भारत : सुशासन	५५		ई-प्रशासनाच्या उद्दिष्टांचे सहा स्तंभ - आकृती	- ॥ -
		५६	१	ई-प्रशासनाच्या उद्दिष्टांचे सहा स्तंभ - चौकट	- ॥ -
6	पाठ ६ - भारत आणि जग	६०	१	माहीत आहे का तुम्हांला? शीतयुद्धाच्या काळातील काही महत्त्वाचे लष्करी करार	- ॥ -

विषय : राज्यशास्त्र (इंग्रजी माध्यम)

इयत्ता : १२ वी

(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

२५

No.	Unit Number and Title	Page Number	Column	Content to be deleted	Details / Feedback / Suggestions for omitted content
1	Ls 1 – The world since 1991	4	1	Do you know? A superpower the Cold War.	Self-study will not be considered for evaluation.
		5		Human Rights in the Post-Cold War World Humanitarian law.	- -
		6		Do you know? Humanitarian role played by India their repatriation.	- -
		7	1	Do you know? The 'War on France and Poland.	- -
		11	1	Do you know? How does the European Union Work : ... of EU member states.	- -

No.	Unit Number and Title	Page Number	Column	Content to be deleted	Details / Feedback / Suggestions for omitted content
2	Ls 2 – Key Concepts and Issues since 1991 : Globalisation	16	2	Do you know? (i) General Agreement onresolution procedures.	- II -
		17	2	What do you think? Can the ... Give your opinion on this.	- II -
3.	Ls 3 – Key Concepts and Issues since 1991 : Humanitarian Issues	27		Find out and discuss. In 2015 in the classroom.	- II -
		28	1	Do you know? The United Nations in poverty eradication.	- II -
		29	1	Do you know? The Planning Commission ... policy inputs.	- II -
			2	Do you know? Green Revolution : ... grains.	- II -
		30		Find out? Here are some skill training to youth.	- II -

80

No.	Unit Number and Title	Page Number	Column	Content to be deleted	Details / Feedback / Suggestions for omitted content
4	Ls 4 – Contemporary India : Challenges to Peace, Stability and National Integration	41	1	Find out and discuss. Find out Rajiv Gandhi (1991)	- -
		42	2	Information given by the Government in the Lok Sabha : ... LOK SABHA)	- -
		44-45		Some examples of terrorist attacks in India On 12 March On Naxalite groups.	- -
5	Ls 5 – Contemporary India : Good Governance	55		Six Pillars for achieving the vision of e-Governance (Image)	- -
		56	1	Six pillars of e-governance	- -
6	Ls 6 – India and the World	60	1	Do you know? Some of the important military alliances during the cold war..... in 1955.	- -

४७

इयत्ता : अकरावी

विषय : इतिहास

(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
१.	आद्य शेतकरी (पाठ क्र.१)	७	१	अधिक माहितीसाठी : नवाश्मयुगीन स्थळे	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
२.	भारतातील आद्य नगरे (पाठ क्र.२)	१२	१-२	अधिक माहितीसाठी : घग्गर-हाक्रा मातीच्या भांड्यांची खापरे छायाचित्रांचा आधार घेतला जात आहे.	- ॥ -
		१७	२	अधिक माहितीसाठी : मेसोपोटेमियातील नगरांच्या सत्तेचा चामड्याच्या वस्तू इत्यादींचा समावेश होता.	- ॥ -
३.	भारतातील ताम्रपाषाणयुगीन गाव-वसाहती (पाठ क्र. ३)	२१	१-२	पुन्हा एकदा थोडक्यात : नागरी हडप्पा संस्कृतीच्या आधी ताम्रपाषाणयुगीन संस्कृती सापडल्या आहेत.	- ॥ -
४.	वैदिक काळ (पाठ क्र. ४)	२८	२	सहज जाता जाता : बाराव्या शतकातील अभ्यासाचा मोठा वाटा होता असे दिसते.	- ॥ -
		३१	१-२	हे माहिती हवे : उत्तर हडप्पा संस्कृतीचे लोक मागील पाठात घेतला आहे.	- ॥ -

प्र. विशेषाधिकारी
इतिहास व नागरिकशास्त्र .

52

५.	भारतातील दुसरे नागरीकरण (पाठ क्र. ६)	४०	१-२	हे माहीत असायला हवे : एकाच नावाचे विविध संदर्भ लेखातील असिक नगर एकच असावे.	- ॥ -
		४१	१-२	हे समजून घ्या : व्यापार आणि उत्पादन व्यवस्थेच्या इतिहासलेखनासाठी विश्वासार्ह मानले जातात.	- ॥ -
६.	भारत आणि इराण (पर्शिया) (पाठ क्र. ७)	५०	२	सहज जाता जाता : हिरोडोटस याचा जन्म जनक मानले जाते.	- ॥ -
		५३	१	सहज जाता जाता : १. पहिल्या दार्युशच्या नावाचे मूळ या ग्रीक शब्दांमध्ये आहे.	- ॥ -
७.	मौर्यकालीन भारत (पाठ क्र. ८)	५९	१	हे माहीत असायला हवे : अशोकाचे शिलालेख आणि स्तंभलेख : अफगाणिस्तान, नेपाळ आणि संघमिता (संघमित्रा) यांचा समावेश होता.	- ॥ -
		५९	२	ही माहिती तुम्हांला निश्चितच आवडेल : महाराष्ट्रात मौर्य साम्राज्याचा वस्तुसंग्रहालयात ठेवण्यात आले आहेत.	- ॥ -
८.	मौर्योत्तर काळातील भारत (पाठ क्र. ९)	६५	१-२	अधिक माहितीसाठी : सातवाहन सम्राट गौतमीपुत्र वाशिष्ठीपुत्र पुलुमावी इत्यादी.	- ॥ -

63

९.	दक्षिण भारतातील राजसत्ता (पाठ क्र. ११)	८२	१	अधिक माहितीसाठी : दक्षिण भारतातील नाणी : मौर्य राज्याच्या काळात आणल्याचे दिसून येते.	- -
१०.	भारत, वायव्येकडील देश आणि चीन (पाठ क्र. १२)	८६	१-२	सहज जाता जाता : किनारा जवळ आला याला पुष्टी मिळते.	- -
११.	भारत, श्रीलंका आणि आग्नेय आशिया (पाठ क्र. १३)	९३	१	सहज जाता जाता : गौतम बुद्धांच्या महापरिनिब्बानानंतर स्थान सतत बदलत राहिले.	- -
		९३	२	सहज जाता जाता : इसवी सनापूर्वी तिसरे लिपी विकसित झाल्या.	- -
		९९	१	अधिक माहितीसाठी : इ-त्सिंग/यि-जिंग त्याने नमूद केले आहे.	- -
		९९	१	अधिक माहितीसाठी : सुमात्रामध्ये अनेक वापर केला आहे.	- -
१२.	दिल्लीची सुलतानशाही, विजयनगर आणि बहमनी राज्य (पाठ क्र. १४)	१०६	१	सहज जाता जाता : सुलतान राजवटीत वर्गाची सर्वात जास्त पिळवणूक होऊ लागली.	- -
१३.	मुघलकालीन भारत (पाठ क्र. १५)	११०	२	अधिक माहितीसाठी : 'मुघल' अथवा 'मोगल' शतकांहून अधिक काळ राज्य केले.	- -
		११३	१-२	अधिक माहितीसाठी : १७५८ मध्ये मराठ्यांनी अहमदशाह चिनाबपर्यंत पोचली."	- -

१४

		११५	१	अधिक माहितीसाठी : मुघल काळात परदेशी भारताला येऊन मिळतात आणि तेथेच राहतात.'	- ॥ -
१४.	स्वराज्य ते साम्राज्य (पाठ क्र.१६)	११९	१-२	अधिक माहितीसाठी : इसवी सन १६५७ च्या सागरी योद्धे पुढे आले.	- ॥ -
		१२५	२	अधिक माहितीसाठी : वाड्यांच्या बांधकामात मोर, माकडे यांच्या आकृती असत.	- ॥ -

84

Std. : 11th
Subject : History
(For Academic Year 2020-2021)

Sr.No.	Unit Number and Title	Page Number	Column	Content to be deleted	Details / Feedback / Suggestions for omitted content
1.	First Farmers (Unit 1)	7	1	For additional information : Some important Neolithic sites in India	Self-study will not be considered for evaluation.
2.	First Cities of India (Unit 2)	12	1-2	For additional information : 1. The archaeological cultures information about these dry beds.	- -
		17	2	For additional information : Mesopotamia is known pottery and leather products.	- -
3.	Chalcolithic Villages in India (Unit 3)	21	1-2	Revision in Brief : There were Madhya Pradesh and Maharashtra.	- -
4.	Vedic Period (Unit 4)	28	2	By the way : The notion of a Indo-European languages.	- -
		31	1-2	You would like to know : There is people reached Maharashtra via this route.	- -

84

5.	Second Urbanisation in India (Unit 6)	40	1-2	You would like to know : The following Hathigumpha inscription.	- -
		41	1-2	Pay attention to this : The Harappan writing the history of ancient India.	- -
6.	India and Iran (Persia) (Unit 7)	50	2	By the way : The Greek historian father of historiography.	- -
		53	1	By the way : The inscription of is in this Greek usage.	- -
7.	India during Mauryan period (Unit 8)	59	1	For Additional Information : The rock edicts Sanghamitra (Sanghamitta).	- -
		59	2	You would like to know : During the period Sangrahalaya in Mumbai.	- -
8.	Post Mauryan India (Unit 9)	65	1-2	For Additional Information : The reign and achievements of Satakarni, Vasishthiputra Pulumavi etc.	- -
9.	Kingdoms in South India (Unit 11)	82	1	For Additional Information : Coins of South India – During the Mauryan and again brought into circulation.	- -
10.	India, Nations in the northwest of the Indian Subcontinent and China (Unit 12)	86	1-2	By the way : The crows were known and peacock for selling.	- -

11.	India, Shri Lanka and Southeast Asia (Unit 13)	93	1	By the way : The relics of (corporealkept changing from time to time.	- -
		93	2	By the way : The inscriptions Southeast Asia were developed from it.	- -
		99	1	For additional information : I-Tsing/Yi-Jing had Bhikkhus in Srivijaya studying Sanskrit.	- -
		99	1	For additional information : a number of inscriptions form of Tamil Brahmi script).	- -
12.	Delhi Sultanate, Vijayanagar and Bahamani Kingdom (Unit 14)	106	1	By the way : Some of the Sultans the ones who suffered the most.	- -
13.	India during Mughal period (Unit 15)	110	2	For Additional Information : 'Mughal' or 'Mogal' more than three centuries.	- -
		113	1	By the way : During the period of of the Pahari style of painting.	- -
		115	1	For Additional Information : The foreign trade flourished to comes to India and does not return."	- -
14.	Swarajya to Empire (Maratha period) (Unit 16)	119	1-2	For Additional Information : In the year Marine war strategies.	- -

36

		125	2	For additional information : Dressed stones, raw monkeys were popular.	- II -
--	--	-----	---	--	--------

विषय : इतिहास
इयत्ता : १२ वी (मराठी माध्यम)
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

२२

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
1	पाठ १ -युरोपातील प्रबोधन आणि विज्ञानाचा विकास	२	२	असेही झाले ! गॅलिलिओ : ... घेण्याजोगे आहे.	सदर भागाचे विद्यार्थ्यांनी स्वयंअध्ययन करावे. अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे.
2	पाठ २ - युरोपीय वसाहतवाद	१५		माहीत आहे का तुम्हांला ? इंग्रजांनी ब्रह्मदेश तुरुंगात ठेवले होते.	- -
3	पाठ ३ - भारत आणि युरोपीय वसाहतवाद	२१	१	माहीत आहे का तुम्हांला : वखार : येथे बागा उभारल्या आहेत.	- -
4	पाठ ४ - वसाहतवाद आणि मराठे	२४		जाणून घ्या. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी योग्य नाही.	- -
5	पाठ ५ - भारत : सामाजिक व धार्मिक सुधारणा	३३	२	जाणून घ्या. १८२४ मध्ये शक्यता असते.	- -
6	पाठ ६ - वसाहतवादाविरुद्ध भारतीयांचा संघर्ष	४०	१	माहीत आहे का तुम्हांला ? उमाजी नाईक ही वेळ आहे.	- -
		४५		माहीत आहे का तुम्हांला ? कलम १२४ अ आणि महाराष्ट्र : साहित्यात होते.	- -

वर्षाच्या शेवटी
०३/०५/२०२०
म. विशेषाधिकारी
इतिहास व नागरिकशास्त्र

(50)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
		५१	२	इतिहासाचे साधन : मौखिक साधने १९४२ नंतरच्या काळात पावशेराहून थोडे कमी.	- ॥ -
7	पाठ ७ - निर्वसाहतीकरण ते एकीकरण	५४	२	माहीत आहे का तुम्हांला? हैदराबाद मुक्तिसंग्रामातील मराठवाड्याचे योगदान : साजरा केला जातो.	- ॥ -
8	पाठ ८ - जागतिक महायुद्धे आणि भारत	६१	२	काँग्रेस आणि संरक्षण धोरण : स्वहितकारी धोरण ठेवले.	- ॥ -
		६२		पहिले महायुद्ध आणि टिस्को : साक्ष व्हाईसरॉयने दिली.	- ॥ -
		६४		अधिक माहितीसाठी : डॉ.द्वारकानाथ कोटणीस - संपूर्ण चौकट	- ॥ -
				अधिक माहितीसाठी : दुसऱ्या महायुद्धाच्या काळात 'फील्ड मार्शल' झाले.	- ॥ -

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
9	पाठ ९ – जग : निर्वसाहतीकरण	६६	१	अधिक माहितीसाठी : निर्वसाहतीकरणास घोषणेत म्हटले होते.	- ॥ -
10	पाठ १० – शीतयुद्ध	७५	१	अलिप्ततावादी चळवळीचे निकष – संपूर्ण चौकट	- ॥ -
11	पाठ १२ – बदलता भारत-भाग २	९४		शिक्षण – विशेष संदर्भ महाराष्ट्र संपूर्ण चौकट	- ॥ -
		९७	२	इंडियन नॅशनल ट्रस्ट फॉर आर्ट अँड कल्चरल हेरिटेज – संपूर्ण चौकट	- ॥ -

विषय : इतिहास
इयत्ता : १२ वी (इंग्रजी माध्यम)
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

(५२)

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
1	Ls 1 - Renaissance in Europe and Development of Science	3	1	It so happened....! Galileo : (circa 6 th century C.E.)	सदर भागाचे विद्यार्थ्यांनी स्वयंअध्ययन करावे. अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे.
2	Ls 2 - European Colonialism	15		Do you Know? The British imprisoned to Mandalay jail.	- -
3	Ls 3 - India and European Colonialism	21	1	Do you know? Factory : The British Chennai and Mumbai.	- -
4	Ls 4 - Colonialism and the Marathas	24		You would like to know this : The foresight Enemy is treated.	- -
5	Ls 5 - India : Social and Religious Reforms	34	2	You would like to know : The British their power.	- -
6	Ls 6 - Indian Struggle against Colonialism	42	1	Do you know? Umaji Naik to come true.	- -
		48		Do you know? Section 124(A) and Maharashtra : On 25 thconfiscated books.	- -

अ.क्र.	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
		55	1	Oral Sources of History Bengal was than ¼ seer.	- II -
7	Ls 7 – Decolonisation to Political Integration of India	58	1	Do you know? The Contribution of Liberation Day.	- II -
8	Ls 8 – World Wars and India	67	1	Congress and Defence Police : to their self-interest.	- II -
		68		First World War and TISCO : There is a mind to it.	- II -
		70		For additional information Dr.Dwarkanath Kotnis : Dr.Kotnis and a museum.	- II -
				For addition information : During World of independent India.	- II -

अ.क्र	प्रकरण नाव/ घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
9	Ls 9 – World : Decolonisation	72	1	For additional information : The process to take their own decisions.	- II -
10	Ls 10 – Cold War	83	1	Criteria of Non-Aligned Movement : great power rivalry.	- II -
11	Ls 12 – India Transformed- Part II	103		Education – with special reference to Maharashtra The transformation of for supplementary reading.	- II -
		107	1	INTACH : For further reference visit : www.intach.org	

इतिहास व नागरिकशास्त्र भाग

इयत्ता : अकरावी

विषय : समाजशास्त्र

(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	उपघटक	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील
१.	समाजशास्त्राचा परिचय (पाठ क्र.१)	१.२	७ ते ८	चौकट : डायस्पोरा, चित्रपट अध्ययन, विकास अध्ययन, संस्कृती अध्ययन
२.	पाश्चिमात्य आणि भारतीय समाजशास्त्रज्ञांचे योगदान (पाठ क्र.२)	२.१	१४ ते १५	एमिल डरखाईम
३.	पाश्चिमात्य आणि भारतीय समाजशास्त्रज्ञांचे योगदान (पाठ क्र.२)	२.२	१८ ते १९	डॉ. एम.एन. श्रीनिवास
४.	समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना (पाठ क्र. ३)	३.३	२६ ते २७	विल्यम सन्मर, चार्ल्स एलवूड, जॉर्ज सिमेल यांचे वर्गीकरण
५.	समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना (पाठ क्र. ३)	३.३	३०	संदर्भ समूह
६.	समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना (पाठ क्र. ३)	३.४	३२ ते ३३	सामाजिक नियमने
७.	सामाजिक संस्था (पाठ क्र. ४)	४.४	४४ ते ४७	अर्थव्यवस्था आणि काम
८.	संस्कृती (पाठ क्र. ५)	५.२	५५	संस्कृतीचे वर्गीकरण
९.	संस्कृती (पाठ क्र. ५)	५.५	५९ ते ६०	संस्कृतीचे महत्त्व
१०.	सामाजिक स्तरीकरण (पाठ क्र. ७)	७.३	८३ ते ८४	सामाजिक गतिशीलता
११.	सामाजिक परिवर्तन	८.२	९० ते ९१	सामाजिक परिवर्तनासाठी कारणीभूत असणारे घटक : भौतिक घटक आणि जैविक घटक

Std. : 11th
Subject : Sociology
(For Academic Year 2020-2021)

Sr.No.	Unit Number	Title of Unit	Sub-unit	Page Number		Deleted
				To	From	
1.	Unit 1	Introduction to Sociology	1.2	7	8	Diaspora, Film Studies, Development Studies, Cultural Studies
2.	Unit 2	Contribution of Sociologists	2.1	14	15	Emile Durkheim
3.	Unit 2	Contribution of Sociologists	2.2	18	19	M. N. Srinivas
4.	Unit 3	Basic Sociological Concepts	3.3	26	27	Classification by Sumner, Elwood, Simmel
5.	Unit 3	Basic Sociological Concepts	3.3	29	30	Reference Group
6.	Unit 3	Basic Sociological Concepts	3.4	32	33	Social Norms
7.	Unit 4	Social Institutions	4.4	42	45	Economy
8.	Unit 5	Culture	5.2	53	53	Classification of culture
9.	Unit 5	Culture	5.5	57	58	Importance of culture
10.	Unit 7	Social Stratification	7.3	79	80	Social Mobility
11.	Unit 8	Social Change	8.2	85	87	Physical factor and Biological factor

इयत्ता : बारावी
विषय : समाजशास्त्र
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	उपघटक	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील
१.	भारतातील समाज परिवर्तनाच्या प्रक्रिया (पाठ क्र.४)	४.१	६१ ते ६२	औद्योगिकीकरण
२.	भारतातील समाज परिवर्तनाच्या प्रक्रिया (पाठ क्र.४)	४.२	६२ ते ६४	शहरीकरण
३.	भारतातील सामाजिक चळवळी (पाठ क्र. ५)	५.३	७५ ते ७८	भारतातील कामगार चळवळ
४.	भारतातील सामाजिक समस्या (पाठ क्र.६)	६.३	८९ ते ९२	बेरोजगारी
५.	भारतातील सामाजिक समस्या (पाठ क्र.६)	६.४	९२ ते ९५	शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या

अ. वि. स. दे
१०/०७/२०२०

Std. : 12th
Subject : Sociology
(For Academic Year 2020-2021)

Sr.No.	Unit Number	Title of Unit	Sub-unit	Page Number		Deleted
				To	From	
1.	Unit 4	Processes of social change in India	4.1	59	60	Industrialisation
2.	Unit 4	Processes of social change in India	4.2	60	61	Urbanisation
3.	Unit 5	Social Movements in India	5.3	72	75	Workers' Movement
4.	Unit 6	Social Problems in India	6.3	85	88	Unemployment
5.	Unit 6	Social Problems in India	6.4	88	91	Farmers' Suicide

इयत्ता : ११ वी
विषय : ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

(पुढील प्रकरणांतील या टॉपिक्सवर प्रश्न विचारले जाऊ नयेत.)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
विभाग १ तात्त्विक				
1.	घटक १ : ग्रंथालय आणि समाज	४	१.२ ग्रंथालयांचा इतिहास व विकास	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		१३	१.५ डिजिटल व व्हर्च्युअल ग्रंथालये	- -
2.	घटक २ : ग्रंथालय व्यवस्थापन	३४	२.४ ग्रंथालय नियम	- -
3.	घटक ३ : ग्रंथालयातील वाचन साहित्यावरील तांत्रिक प्रक्रिया	४५	३.१.३.२ कोलन वर्गीकरण पद्धती	- -
		४९	३.२.२.१ तालिकेचे बाह्य स्वरूप	- -
		५२	३.२.२.२ ग्रंथालय तालिकेचे अंतर्गत स्वरूप	- -
4.	घटक ४ : संदर्भ सेवा	५९	४.१ संदर्भ सेवेची गरज आणि व्याख्या	- -
		६३	४.४ संदर्भ प्रश्न : संकल्पना आणि स्वरूप	- -
		७२	४.७ माहितीची साधने	- -
5.	घटक ५ : माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान	९१	संगणकीकरणाकरिता आवश्यक असणारी पूर्वतयारी	- -
		९५	क्यू.आर.कोड	- -

ब.पि.स.स.स.स.स.
०३/०३/२०२०
प्र. विशेषाधिकारी
इतिहास व नागरिकशास्त्र.

इयत्ता : १२ वी
विषय : ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

(पुढील प्रकरणांतील या टॉपिक्सवर प्रश्न विचारले जाऊ नयेत.)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
विभाग १ तात्त्विक					
1.	घटक १ : ग्रंथालय आणि समाज	१४	१	माहीत आहे का तुम्हांला ? वॉटरमार्क म्हणजे बोधचिन्हाचा वॉटरमार्क समाविष्ट करतात.	अंतर्गत मूल्यमापनासाठी विचारात घेणे
		१४	१ व २	१.९ वाङ्मयचौर्य : ज्ञान निर्मितीकरता (v) पेपर रेटर, युएस,	- -
2.	घटक २ : ग्रंथालय व्यवस्थापन	१६	१ व २	२.२ व्यवस्थापनशास्त्राचे कालखंड	- -
		१९ व २०		डॉ.रंगनाथन यांचे कर्मचारी नियोजनाचे सूत्र (संपूर्ण चौकट)	- -
		२६	२	माहीत आहे का तुम्हांला ? आरएफआयडी म्हणजे मोठ्या ग्रंथालयात या तंत्रज्ञानाचा वापर केला जातो.	- -
		२८	२	माहीत आहे का तुम्हांला ? कार्यक्रमपत्रिका म्हणजे इतिवृत्त लिहिले जाते.	- -
		२९	२	२.९ ग्रंथालय मूल्यमापन	- -

व.सि.स.स.स.

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आशय	स्वयंअध्ययन आशयाबद्दल तपशील/अधिप्राप्त/सुचना
3.	घटक ३ : वाचन साहित्याचे संघटन : तालिकीकरण	३२	१	३.१ तालिका संहितांचा इतिहास	- ॥ -
4.	घटक ४ : माहिती सेवा	४३	१ व २	४.१ माहितीविषयक गरजांचे प्रकार	- ॥ -
		५० ते ५१	१ व २	४.५ इंटरनेट व वेबआधारित माहिती सेवांचे प्रकार	- ॥ -
5.	घटक ५ : ग्रंथालयात माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे उपयोजन	५७	२	५.२ क्लाऊड कॉम्प्युटिंग	- ॥ -

Std. : 11th
Subject : Philosophy
(For Academic Year 2020-2021)

Sr.No.	Unit Number and Title	Page Number	Excluded content details	Details / Feedback / Suggestions for omitted content
1.	Unit 1			
	What is Philosophy? Why Philosophy?	4	Vishnudharmottar Purana : The relationship supplementary nature of all art forms.	Self-study will not be considered for evaluation.
		11	Socrates Crito Dialogue	
2.	Unit 2			
	What is? How do we know? What to do?	19-20	The interrelations between Historical conditions and Philosophy in the Indian context	
		26	Timeline	
		27-28	Other branches of philosophy	

वसुधैव कुटुम्बकम्
 ०५/०५/२०२०
 स. विशेषाधिकारी
 इतिहास व नागरिकशास्त्र

इयत्ता : अकरावी
विषय : तत्त्वज्ञान
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
१.	काय म्हणजे तत्त्वज्ञान? कशासाठी तत्त्वज्ञान (पाठ क्र.१)	४	२	विष्णुधर्मोत्तर पुराण : प्राचीन भारतीय परस्परपूरकता सूचित करतो.	स्वयं अध्ययन, मूल्यमापनासाठी विचारात घेतला जाणार नाही.
		११	१-२	सॉक्रेटिस-क्रिटो संवाद	- ॥ -
२.	आहे काय? कळते कसे? करायचे काय? (पाठ क्र.२)	१९-२०	१-२	भारतीय परंपरेतही तत्त्वज्ञान आणि ऐतिहासिक परिस्थिती यात आपल्याला असे सहसंबंध आढळून येतात	- ॥ -
		२६	१-२	प्राचीन भारतीय साहित्याची ऐतिहासिक कालरेषा (Timeline)	- ॥ -
		२८	१-२	तत्त्वज्ञानाच्या इतर शाखा	- ॥ -

इयत्ता : बारावी
विषय : तत्त्वज्ञान
(शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव/घटक नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/अभिप्राय/सुचना
१.	कलेच्या वाटेने जाताना (पाठ क्र.६)	७८ ते ९४	संपूर्ण पाठ	स्वयं अध्ययन, मूल्यमापनासाठी विचारात घेतला जाणार नाही.
इंग्रजी पुस्तकातीलही पाठ क्र. ६ संपूर्ण वगळणे.				

Std. : 12th
Subject : Philosophy
Portion for self-learning and evaluation

Sr.No.	Unit Number	Page Number	Column	Details
1.	Unit 1	16	-	Timeline of the history of Western Philosophy
2.	Unit 2	20	B	Full box - Sankhya's theory of satkaryavada is While the world only appears to exist.
3.	Unit 3	31		Full Box – Classification of Jivas : Jain Darshan
4.	Unit 3	33		Box – Panchaskandha (five aggregates) : Dialogue between King Milinda and the Buddhist monk Nagasena. Milinda : What is name is.....? Nagasena : called 'soul' or 'self'
5.	Unit 3	35	B	Full box - Aristotle's hierarchical classification of soul
6.	Unit 3	36	B	Full box - Theories regarding the nature of body-mind relationship and the philosophers- thinkers who propounded them.
7.	Unit 4	45-46		Full box - The conditions of meaningfulness of a sentence
8.	Unit 5	61		Full box - Concept of Runa
9.	Unit 5	68		Full box - Charvaka's views on Ethics
10.	Unit 5	72		Full box - Categorical Imperative
11.	Unit 5	74		Full box - Bentham's Hedonistic Calculus
12.	Unit 6	89,90		Full box - Some western thoughts related to art
13.	Unit 6	91,92		Full box - Perspectives of art in Indian (Sanskrit) Tradition

इयत्ता : बारावी
विषय : तत्त्वज्ञान
स्वयंअध्ययन व मूल्यांकनासाठीचा भाग

अ.क्र.	प्रकरण	पृष्ठ क्र.	कॉलम	मजकूर
१.	पाठ क्र.१	१६		कालरेषा (पाश्चात्य तत्त्वज्ञानाच्या इतिहासाची)
२.	पाठ क्र.२	२०	अ	चौकट - सांख्यांच्या सत्कार्यवादाला परिणामवाद पण अस्तित्व फक्त ब्रह्माचचे असते.
३.	पाठ क्र.३	३१		जीवांचे वर्गीकरण : जैन दर्शन (संपूर्ण चार्ट)
४.	पाठ क्र.३	३३		चौकट : बुद्धांची पंचस्कंध ही संकल्पना यातील मिलिंद नागसेन संवाद स्वयंअध्ययनासाठी. मिलिंद : आपले नाव ? नागसेन : मग रथ म्हणजे काय म्हटले जाते.
५.	पाठ क्र.३	३५	ब	चौकट : ऑरिस्टॉटलने श्रेष्ठता क्रमानुसार केलेले आत्म्यांचे वर्गीकरण
६.	पाठ क्र.३	३६	ब	चौकट : शरीर-मन यांच्या संबंधांबद्दलच्या उपपत्ती आणि त्या मांडणारे तत्त्वज्ञ/विचारवंत
७.	पाठ क्र.४	४५-४६		संपूर्ण चौकट : वाक्यार्थाच्या अटी अर्थपूर्ण शब्दांमधून वाक्य तयार होत त्यापैकी कुठलाही अर्थ येथे गैर लागू आहे.
८.	पाठ क्र.५	६०		चौकट : ऋणसंकल्पना 'ऋण' ही भारतीय नीतिविचारातील असे नाही वाटत का तुम्हांला ?

९.	पाठ क्र.५	६६	ब	चौकट : चार्वाकांचा नीतिविचार चार्वाकांचा नीतिविचार वैशिष्ट्यपूर्ण आहे ही मानवी जीवनाची दोनच साध्ये आहेत असे त्यांचे मत आहे.
१०.	पाठ क्र.५	७०-७१		संपूर्ण चौकट : निरूपाधिक आदेश नैतिक नियमांद्वारे केलेल्या तर समाजात ध्येयांची आदर्श व्यवस्था निर्माण होऊ शकेल.
११.	पाठ क्र.५	७२-७३		संपूर्ण चौकट : सुखवादी कलन एखाद्या गोष्टीचा आकार आपण त्याची लांबी, रुंदी, सांगितलेले तत्त्व व्यापकता या गुणधर्मातून ठळकपणे दिसते.
१२.	पाठ क्र.६	८८-८९		संपूर्ण चौकट : कलाविषयक काही पाश्चिमात्य सिद्धांत पाश्चिमात्य परंपरेत ग्रीक कालखंडापासून ते मूल्यांचे संप्रेषण करणारी कृती असे करतो.
१३.	पाठ क्र.६	९१		संपूर्ण चौकट : भारतीय (संस्कृत) परंपरेतील कलाविचार सौंदर्य आणि कला यांच्या विविध अंगांची विष्णुधर्मोत्तर पुराणातील संवाद आठवतो ना?)

माहिती तंत्रज्ञान

माहिती तंत्रज्ञान विषयासाठी इयत्ता ११ वी व इयत्ता १२ वी साठी सर्वसाधारण सूचना

खालील सर्व सूचना या केवळ शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ करिता COVID-19 मुळे उदभवलेल्या आपत्कालीन परिस्थितीमुळे देण्यात येत आहेत.

- (१) सदर परिस्थितीचा विचार करता इयत्ता ११ वी व १२ वी साठी काही पाठातील घटक व त्यावर आधारीत प्रात्यक्षिके (SOP) स्वयंअध्ययनासाठी ठेवावेत अशी शिफारस करत आहेत. त्याची शाखानिहाय सविस्तर माहिती पुढे दिलेली आहे.
- (२) ज्या विद्यार्थ्यांना स्वयंअध्ययनासाठी दिलेल्या घटकांचा लाभ घ्यायचा आहे किंवा भविष्यात संगणक क्षेत्रातील पुढील अभ्यासक्रम शिकावयाचा आहे, त्यांनी स्वयंअध्ययनाचे घटक अभ्यासावेत.
- (३) प्रत्येक घटकामध्ये दिलेले कृतीकार्य (Activities) हा अभ्यासक्रमातील जादा भाग/कार्य (Extra Work) असल्यामुळे तो मूल्यमापनासाठी असणार नाही व पूर्णपणे वगळण्यात आलेला आहे.
- (४) माहिती तंत्रज्ञान विषयाकरिता शाखानिहाय स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेले घटक व SOP शैक्षणिक वर्षात (२०२०-२१) सुरुवातीलाच जाहीर केल्यामुळे अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया, पर्यायाने अभ्यासक्रमाचे ओझे निश्चितच कमी होईल.
- (५) इयत्ता ११ वी व १२वी करिता स्वयंअध्ययनासाठी निश्चित केलेल्या पाठातील घटकांवर मूल्यमापनांसाठी प्रश्न विचारू नयेत.

- (६) इयत्ता ११ वी व १२ वी चे प्रथम सत्र सुरु झाल्यानंतर उपलब्ध कालावधी विचारात घेऊन घटक नियोजन व वार्षिक नियोजन माहिती तंत्रज्ञान विषयक शिक्षकाने करावे. सदर नियोजन हे स्थानिक परिस्थितीनुसार लवचिक राहिल.
- (७) इयत्ता ११ वी साठी कोणतीही चाचणी परिक्षा न घेता सातत्यपूर्ण सर्वकष मुल्यमापन पद्धतीने अंतर्गत मुल्यमापन करावे. उदा. SOP करत असताना विद्यार्थ्यांनी वापरलेले skills, तसेच पद्धती, सादरिकरण आणि त्या SOP चे येणारे Output इत्यादी बाबींचा विचार करावा.
- (८) इयत्ता ११ वी साठी प्रथम सत्र परिक्षेचे आयोजन करताना फक्त शिकवलेल्या पाठावर विद्यार्थ्यांस प्रकल्प करण्यास प्रोत्साहित करावे. सदर प्रकल्प हा Online स्वरूपात स्विकारण्याची मुभा राहिल. प्रकल्पाचे मुल्यमापन निकष निश्चित करण्याचे स्वातंत्र्य माहिती तंत्रज्ञान विषय शिक्षकास राहिल.
- (९) पाठ्यपुस्तकात इयत्ता १२ वीसाठी सर्व शाखांकरिता किमान एकूण १२ प्रात्यक्षिके (SOP) घ्यावीत असे म्हटलेले आहे. परंतु त्यापैकी शैक्षणिक वर्ष २०२० – २१ करिता एकूण किमान ७ प्रात्यक्षिके (SOP) घेणे अपेक्षित आहेत. सदर प्रात्यक्षिकांचे Presentation आणि Submission Online स्वरूपात स्विकारण्यास हरकत नाही.
- (१०) स्थानिक परिस्थितीनुसार इयत्ता १२ वी साठी देण्यात आलेली प्रात्यक्षिके (SOP) विद्यार्थ्यांनी पूर्ण करण्यासाठी त्यांना Android/Online Apps वापरण्याची परवानगी देण्यास हरकत नाही. जेणेकरून प्रत्यक्ष संपर्क व स्थानिक अंतर ठेवण्याच्या नियमांचे पालन करून online स्वरूपात प्रात्यक्षिके (SOP) पूर्ण करता येतील.

Std - XI Information Technology (Science/Arts/Commerce – For All Streams)

Proposed Units for Self learning/Non-evaluation For the Academic year 2020-2021 only under COVID-19 situation

Theory

Chapter no	Chapter Name	Unit for Self Learning/ Non-evaluative	Page No
1	Basics of Information Technology	1.4 Introduction to GNU/Linux to why learn and Use GNU/Linux (Self learning for Science, Arts and Commerce) 1.6 Network Configuration to client server architecture SMTP: Simple Mail Transfer Protocol. A protocol for sending email messages to the Server on the Internet. (Self-learning for Science Stream only)	7-11 12-13
2	Introduction to DBMS	2.7 Data Model Up to durability 2.9 Introduction to SQL 2.10 Categories of SQL Commands	23-24 26 27
-----(Self-learning for Science, Arts and Commerce)-----			
3	Impressive Web designing	Client Side Scripting (Self-learning for Arts and Commerce Streams only)	42-52
4	Cyber law	IT Act of India 2000 (Self-learning for Science, Arts and Commerce)-	65-66

Skill Oriented Practical's (For All Streams)

SOP No	Chapter Name	SOP No for Self Learning/ Non-evaluative	Page No
1	Daily Computing	SOP no 2	72
5	Digital content creation	SOP no 1 and SOP no 3	112
6	DBMS(PostgreSQL)	SOP no 1, SOP no 2,SOP no 3	113-117

Stream specific criteria to conduct minimum number of Practicals for the academic year 2020-2021 ONLY under COVID-19 situation

Sr	SOP Name	Science	Arts	Commerce
01	Daily Computing	Any 02	Any 02	Any 02
02	HTML 5	Any 03	Any 03	Any 03
03	Client Side Scripting (JavaScript)	Any 02	-----	-----
04	Accounting Package	-----	-----	Any 02
05	Digital Content Creation (GIMP,Inkscape)	-----	Any 02	-----
Total		07	07	07
The students should perform minimum 7 practicals as specified above				

Std XII Information Technology (Science - 97)

Proposed Units for Self learning/Non-evaluation for the academic year 2020-2021 only under COVID-19 situation

Theory (Science - 97)

Chapter no	Chapter Name	Unit for Self Learning/ Non-evaluative	Page No
3	Advanced JavaScript	i) Math object	45
		ii) Date Object	46
		iii) Array object	47
4	Emerging Technologies	4.3 AI (section only)	56
5	Server-Side Scripting(PHP)	i) PHP Associative Array	66
		ii) Multidimensional Array	67
		iii) Form Connectivity with Database	70-73

Skill Oriented Practical (Subject Code 97)

Chapter no	Chapter Name	SOP No for Self Learning/ Non-evaluative	Page No
3	Advanced JavaScript	SOP 6,SOP 7	95
5	Server-Side Scripting(PHP)	SOP 3,SOP 4, SOP 5,SOP 6	96

The minimum Criteria to Conduct number of Practicals for the academic
year 2020-2021 ONLY under COVID-19 situation

A)	Advanced Web Designing	- Any 3
B)	Advanced JavaScript	- Any 2
C)	Server-Side Scripting (PHP)	- Any 2
	Total	- 07

The students should perform minimum 7 practicals as specified above.

Std XII Information Technology (Arts - 98)

Proposed Units for Self learning/Non-evaluation for the academic year 2020-2021 only under COVID-19 situation
Theory (Arts - 98)

Chapter no	Chapter Name	Unit for Self Learning/ Non-evaluative	Page No
3	Basics of audio and video Editing	3.4 import audio files in audacity 3.5 Export clips into various format 3.6 Using keyboard for selection 3.12 Slideshow Clip Activity 3.13 Adding effects and Transitions 3.14 Adding title to video	40 col 1 40 col 2 42 –upto page 43 3.7 Page 49 to Page 53 till end of chapter
5	Open Street Map (OSM)	5.2 Map Roulette 5.3 Java open street map(JOSM) Editor 5.4 Android App for OSM editing	Page 68 2 nd col. To page 69 2 nd column before point 5.5

Skill Oriented Practical (Subject Code 98)

Chapter no	Chapter Name	SOP No for Self Learning/Nonevaluative	Page No
3	Basics of video Editing Kdenlive	SOP No. 1	Page 91

The minimum Criteria to Conduct number of Practicals for the academic year 2020-2021 ONLY under COVID-19 situation

—

1. Advance Web Designing	Any 4 SOP
2. Basics of Audio editing (Audacity)	Any 2 SOP
3. OSM Open Street Map	Any 1 SOP
<hr/>	
Total	07

The students should perform minimum 7 practicals as specified above.

Std XII Information Technology (Commerce - 99)

Proposed Units for Self learning/Non-evaluation for the academic year 2020-2021 only under COVID-19 situation

Theory (Commerce - 99)

Chapter no	Chapter Name	Unit for Self Learning/ Non-evaluative (FromTo)	Page No with Column no (from...to)
2	Digital Marketing	Mr. Suhas : Sir, I am also facing this problem. Many people visit my website..... Dr Ajay : Thank you I wish you success in your task. Bye! Have a nice day	37 Col 1 to 38 col 2 last line of the chapter
3	Computerised Accounting with GST	i) 3.3 Different Accounting Packages ii) 3.5.7 Input Tax and Output Tax iii) 3.5.8 Ledgers pertaining to GST for Supply of Goods iv) 3.5.9 Ledgers pertaining to GST for Supply of Services	Pg46 col 2 up to Fig. 3.7 Akaunting Flash Screen Pg50 Pg 56 Col 1 Pg 56 Col 2 Pg 56 Col 2

5	Database Concept Using Libre office Base	<p>i) Screen of Base consist of following parts : Right pane displays activities related to that particular object.</p> <p>ii) Editing a record in the table : Steps are as follows :.... 3. Click on 'Yes' button to delete it permanently.</p> <p>iii) Steps to create report in design view.....</p>	<p>Pg83 Col 1 to Pg 84 Col 1</p> <p>Pg87 Col 1 to Col 2</p> <p>Pg 91 Col 1 to Pg 93 upto Fig. 5.10 : Print View of the Report</p>
6	Enterprise Resource Planning (ERP)	<p>i) 6.8 ERP solution providers/ERP packages Selecting an ERP solution is a serious exercise and has to be executed with great care.</p> <p>ii) 6.11 Limitations in ERP implementation..... The system has to take care of unauthorized access at each level in an organisation</p>	<p>Pg 104 Col 1 to pg 105 Col 1</p> <p>Pg 106 Col 1 to pg 106 Col 2</p>

Skill Oriented Practical (Subject Code 99)

Chapter no	Chapter Name	SOP No for Self Learning/Non-evaluative	Page No
2	Digital Marketing	SOP No. 4	Page 114
3	Computerised Accounting with GST	SOP No. 4	Page 117
5	Database Concept Using Libre office Base	SOP No. 3	Page 118

The minimum Criteria to Conduct number of Practicals for the academic year 2020-2021 ONLY under COVID-19 situation

1. Advance Web Designing -	Any 3 SOP
2. Digital Marketing –	Any 2 SOP
3. Computerised Accounting with GST	Any 1 SOP
4. Database Concept Using Libre office Base	Any 1 SOP
Total	07 SOP

The students should perform minimum 7 practical's as specified above.

*****@@@@@*****

Standard : 11th Mathematics
Sub : Arts & Science Maths Part - 1
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	1. Angle and its Measurement	9	1.2	Arc length and Area of sector	Deleted
2	2. Trigonometry I	24	2.2.2	Periodicity of Trigonometric Functions	Deleted
		25	2.9	Graphs of Trigonometric Functions	Deleted
3	4. Determinants and Matrices	64	4.2	Properties of Determinants	Deleted
		71	4.3.2	Consistency of three equations in two variables	Deleted
		73	4.3.3	Area of triangle and collinearity of three points	Deleted
4	5. Straight Lines	120	5.4.4	Family of Lines	Deleted
5	7. Conic Sections	159	7.2.5	Condition of tangency	Deleted
		160	7.2.6	Tangents from a point to a ellipse	Deleted
		161	7.2.7	Locus of a point of intersection of perpendicular tangents	Deleted
		161	7.2.8	Auxiliary circle, Director circle of ellipse	Deleted

		170	7.3.5	Condition of tangency	Deleted
		171	7.3.6	Tangents from a point to a ellipse	Deleted
		171	7.3.7	Locus of a point of intersection of perpendicular tangents	Deleted
		171	7.3.8	Auxiliary circle, Director circle of ellipse	Deleted
		172	7.3.9	Asymptotes	Deleted
6	8.Measures of Dispersion	184	8.3	Standard Deviation for Combined data	Deleted
		185	8.3.1	Coefficient of Variation	Deleted

प्रवि गणेश

Standard : 11th Mathematics
Sub : Arts & Science Maths Part - 2
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	1. Complex Numbers	7	1.3	Square root of complex numbers	Deleted
		8	1.4.1	Solution of Quadratic equations in complex number system	Deleted
		16	1.6	De Moivres Theorem	Deleted
		18	1.8	Sets of points in complex plane	Deleted
2	2. Sequences and Series	37	2.7	Arithmetico-Geometric Progression (AGP)	Deleted
		37	2.7.1	Sum of n terms of AGP	Deleted
3	3. Permutations and Combinations	51	3.5.1	Proof of Theorem 1 ${}^n P_r$	Deleted
		62	3.6	Proof of ${}^n C_r$	Deleted
4	4. Method of Induction and Binomial Theorem	74	4.2	Proof of Binomial Theorem	Deleted

		80	4.4	Binomial Theorem for negative and fractional indices	Deleted
		83	4.5	Binomial Coefficients	Deleted
5	5. Sets and Relations	91	4)	Difference Sets	Deleted
7	9. Differentiation	189	9.2.3	Proof of Theorem 3 (Product Rule)	Deleted
		189	9.2.4	Proof of Theorem 4 (Quotient Rule)	Deleted

अधीमो
प्र वि गणित

Standard : 11th Mathematics

Sub : Commerce Maths Part - 1

(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	Sets and Relations	1	L and R	Line no.8 to 28 of left column and line no.1 to 5 of right column	self study
		7 , 8	L and R	Complete page	self study
		9	L and R	Complete left column and line no.1 to 17 from above of right column	self study
		13	L and R	From 10th line of left column to complete right column	self study
		14	L and R	full page	self study
		15	L and R	Complete left column and 1 to 13 lines from above of right column	self study
		16	R	Line no. 1 to 28 of right column from above	self study
		17	R	Complete right column	self study
		18 , 19	L and R	Complete page	self study

2	Functions	31	R	Line no.1 to 8 of right column from below	self study
		32	L and R	Line no . 1 to 21 of left column from above and 1 to 13 lines of right column from below	self study
3	Complex Numbers	35	R	Line no.1 to 3 of right column from below	self study
		36	L and R	Complete page	self study
		37	L and R	Complete left column and 1 to 17 lines from above of right column	self study
		40	R	Complete right column	self study
		41	L and R	Complete page	self study
		42	L and R	Complete left column and 1 to 19 lines from above of right column	self study
		43	L and R	Line no . 1 to 6 of left column from below and complete right column	self study
4	Sequence and series	44	L and R	Line no . 8 to 21 of left column from above and 1 to 10 lines of right column from above	self study
		45	L and R	Line no . 1 to 7 of left column from below and complete right column	self study

		46	L and R	Line no . 1 to 18 of left column from above and 2 to 21 lines of right column from above	self study
		47,48,49	L and R	Complete page	self study
		50	L and R	Complete left column and 1 to 6 lines from above of right column	self study
		51	R	Line no.1 to 14 of right column from below	self study
		52,53	L and R	Complete page	self study
		54	L and R	Complete left column and 1 to 20 lines from above of right column	self study
		55	L and R	Line no . 1 to 8 of left column from below and complete right column	self study
		56	L and R	Complete page	self study
		57	L and R	Line no . 1 to 16 of left column from above and complete right column	self study
		58	L	Line no. 1 to 4 of right column from above	self study
		61	L and R	Line no . 5 to 12 of left column from above and 1 to 5 lines of right column from below	self study
		62	L and R	Complete page	self study

		63	L and R	Complete left column and 13 to 22 lines from above of right column	self study
		64	R	Last two lines and Complete right column	self study
5	Locus and Straight line	65	L	Line no.1 to 13 of left column from below	self study
		72	L and R	Line no . 1 to 15 of left column from below and complete right column	self study
		73	L	Line no.1 to 7 of left column from above	self study
		76	L and R	Line no . 1 to 14 of left column from below and 1 to 5 lines of right column from above	self study
		77	L and R	Complete page	self study
		80	L and R	Line no . 1 to 15 of left column from below and complete right column	self study
6	Determinants	81	L and R	Line no . 1 to 16 of left column from below and 1 to 9 lines of right column from above	self study
		82	R	Line no.1 to 11 of right column from below	self study
		83	L	Line no.1 to 17 of left column from above	self study

		86	L	Line no.11 to 16 of left column from above	self study
		87	R	Line no.1 to 6 of right column from below	self study
		88	L and R	Complete page	self study
		89	L and R	Line no . 1 to 11 of left column from above and 1 to 9 lines of right column from below	self study
		90	L and R	Complete page	self study
		91	L and R	Complete left column and 1 to 23 lines from above of right column	self study
		92	L and R	Line no . 1 to 15 of left column from below and complete right column	self study
		93	L	Line no.1 to 18 of left column from above	self study
		94	L and R	Line no . 1 to 30 of left column from below and 1 to 18 lines of right column from above	self study
		95		Line no.1 to 10 of right column from below	self study
		96	L and R	Complete page	self study

7	Limits	98	R	Line no.12 to 19 of right column from below	self study
		99	L and R	Complete page	self study
		100	R	Line no.1 to 12 of right column from below	self study
		101	L and R	Complete page	self study
		102	R	Line no.1 to 12 of right column from below	self study
		103	L	Complete left column	self study
		104	L and R	Line no . 1 to 10 of left column from below and complete right column	self study
		105	L and R	Line no . 1 to 4 of left column from below and 1 to 4 lines of right column from above	self study
		106	R	Line no.1 to 15 of right column from below	self study
8	Continuity	110	R	Complete right column	self study
		111	L	Complete left column	self study
		112	R	Line no.1 to 23 of right column from below	self study
		113	R	Line no.1 to 10 of right column from below	self study
		114	L and R	Complete page	self study
9	Differentiation	116	L and R	Line no . 1 to 6 of left column from below and complete right column	self study

		117 118 119	L and R	Complete page	self study
		120	L	Line no.1 to 13 of left column from above	self study
		121	R	Line no.1 to 16 of right column from below	self study
		122	L	Complete left column	self study
		123	L	Complete left column	self study
		124	R	Line no.1 to 7 of right column from below	self study
		125	L and R	Complete page	self study

Changes for the year 2020-2021 due to COVID-19 Pandemic

Schools have a short academic year 2020-21 due to COVID-19 pandemic. Teachers will have fewer lectures and will not be able to cover the entire text book in the class. Some material in the text books is marked for self study. This material is useful for learning the subject, but will not be taught in the class due to shortage of teaching hours. There will be no questions on this material in examinations in 2020-21. This material is useful for higher education and competitive examinations and students are advised to study it at their convenience.

अभिषेक
प्र वि गणेश

Standard : 11th Mathematics

Sub : Commerce Maths Part - 2

(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	Partition values	3	R	Solved Examples:Ex.1(Line No.1 to 13 from below)	For Self Study
		4	L and R	Full page	For Self Study
		5	L	Left Column complete	For Self Study
		5	R	Line No.1 to 21 from above	For Self Study
		6	L and R	Full page	For Self Study
		7	L	Line No.1 to 13 from above	For Self Study
		9	R	Solved Examples:Ex.1(Line No.1 to 7 from below)	For Self Study
		9	R	Right Column complete	For Self Study
		10 to 14	L and R	Full pages	For Self Study
		15	L	Line No.1 to 20 from above	For Self Study
		16	R	Right Column complete	For Self Study
		17 to 19	L and R	Full pages	For Self Study
		20	L	Left Column complete	For Self Study

		20	R	Line No.1 to 6 from above	For Self Study
		21	R	Ex.No.8,9,10	For Self Study
		22	L	Ex.No16	For Self Study
		22	R	Ex.No.17	For Self Study
		22	R	Activity 1.1(Line No.1 to 6 from below)	For Self Study
		23	L and R	Full page	For Self Study
2	Measures Of Dispersion	24	L	Lets Recall(Line No.9 to 21 from above)	For Self Study
		25	L and R	Solved Examples	For Self Study
		26	L	Left Column complete	For Self Study
		26	R	Line NO.1 to 4 from above	For Self Study
		28	R	Solved Examples	For Self Study
		29	L and R	Full page	For Self Study
		30	L	Left Column complete	For Self Study
		30	R	Solved Example (Line No.1 to 21 fro above)	For Self Study
					For Self Study
		31	R	Solved Examples	For Self Study
		32	L	Line No.1 to16 from above	For Self Study
		32	R	Solved Examples	For Self Study
		33	L	Solved Ex.2(Line No.1 to 15 from above)	For Self Study
		34	L	Lets Remember(Line No.1 to 12 from below)	For Self Study

		34	R	Right column complete	For Self Study
		36	L and R	Activity 2.1 to 2.4	For Self Study
3	Skewness	37 to 44	L and R	Full pages	For Self Study
4	Bivariate Frequency Distribution and Chi Square Statistic	47	R	Solved Ex.1	For Self Study
		48	L and R	Full page	For Self Study
		49	L	Line No.1 to 5 from above	For Self Study
		50	L	Solved Example 1(Line No.1 to 8 from below)	For Self Study
		50	R	solution(Line No. 1 to 14 from above)	For Self Study
		51	L	Solved Example 1(Line No. 1 to 13 from below)	For Self Study
		51	R	Right column complete	For Self Study
		52	L	Left Column complete	For Self Study
		52	R	Line No. 1 to 22 from above	For Self Study
		53	R	Lets Remember(Line No.1 to 7 from above)	For Self Study
		55	L and R	Activity 4.2 and 4.3	For Self Study
5	Correaltion	57	L	Properties of covariance(Line No.5 to 22 from above)	For Self Study
		57	R	Properties of correlation coefficient $r(x,y)$ (Line No.5 19 from above)	For Self Study
		60	L and R	Solved Examples 1,2,3	For Self Study
		61 to 62	L and R	Full pages	For Self Study

		63	R	Lets Remember(Line No.8 to 22 from above)	For Self Study
		64	R	Activity 5.1 to 5.4	For Self Study
6	Permutations and Combinations	67	R	Ex.1(Line No.1 to 8 from below)	For Self Study
		68	L	Left Column complete	For Self Study
		69	L and R	Ex.2,3,4	For Self Study
		70	L	Line No. 1 to 13 from above	For Self Study
		71	L and R	Solved Examples 1,2,3	For Self Study
		72	L and R	Solved Examples	For Self Study
		74	R	Right column complete	For Self Study
		75	L	Left Column complete	For Self Study
		78	L and R	Full page	For Self Study
		79	L	Left Column complete	For Self Study
		79	R	Line No. 1 to 2 from above	For Self Study
		80	L and R	Solved Examples 1,2,3	For Self Study
		82	L and R	Solved Examples 1,2,3	For Self Study
		83	L	Circular Permutations(Line No.1 to 11 from below)	For Self Study
		83	R	Right column complete	For Self Study
		84	L	Line No.1 to from above	For Self Study
		84	R	Solved Example 1(Line No.1 to 17 from below)	For Self Study
		85	L	Left Column complete	For Self Study
		85	R	Ex.No 6,7,8,9,10	For Self Study

		86	R	Properties of combinations(Line No.8 to 23 from above)	For Self Study
		87 to 88	L and R	Full pages	For Self Study
		89	L	Left Column complete	For Self Study
		89	R	Line NO.1 to 4 from above	For Self Study
		90	R	Lets Rembember(Line No.1 to 8 from below)	For Self Study
		91	L and R	Full page	For Self Study
		92	L	Line No.1 to 15 from above	For Self Study
		93	L and R	Activity 6.1 to 6.3	For Self Study
		94	L and R	Full page	For Self Study
7	Probability	95	R	Lets Recall(Line No. 1 to 19 from below)	For Self Study
		96	L	Left Column complete	For Self Study
		96	R	Line No. 1 to 30 from above	For Self Study
		97	R	Algebra Of Events(Line No.1 to 14 from below)	For Self Study
		98	L	Left Column complete	For Self Study
		98	R	Example(Line No. 1 to 15 from above)	For Self Study
		99	L	Left Column complete	For Self Study
		99	R	Line No. 1 to 4 from above	For Self Study
		100	R	Solved Example 1	For Self Study

		101	L and R	Full page	For Self Study
		102	L	Line No.1 to 30 from above	For Self Study
		103	L and R	Solved Examples	For Self Study
		104	L	Line No. 1 to 22 from above	For Self Study
		105	R	Solved Example 1,2	For Self Study
		106	L	Line No.1 to 2 from above and solved Ex.1,2(Line No. 1 to 29 from below)	For Self Study
		106	R	Line No.1 to 20 from above	For Self Study
		107	L	Solved Ex.1(Line No. 1 to 31 from below)	For Self Study
		107	R	Right column complete	For Self Study
		108	L and R	Full page	For Self Study
		109	L	Left Column complete	For Self Study
		109	R	Line No. 1 to 32 from above	For Self Study
		110	R	Activity 7.1	For Self Study
		111	L and R	Full page	For Self Study
8	Linear Inequations	112	L	Lets Recall(Line No.1 to 20 from below)	For Self Study
		113	R	Line No.1 to 10 from below	For Self Study
		114	L	Line No. 1 to 12 from above and Solved	For Self Study

				Ex.1(Line No.1 to 10 from below)	
		114	R	Right column complete	For Self Study
		115	L and R	Full page	For Self Study
		116	L	Line No.1 to 11 from above	For Self Study
		119	L and R	Full page	For Self Study
		120	L	Line NO.1 to 4 from above and Line No.1 to 5 from below	For Self Study
		120	R	Right column complete	For Self Study
		121	L	Left Column complete	For Self Study
		121	R	Fig.8.20 and Lets Remember(Line No.1 to 6 from below)	For Self Study
		122	L	Line No.1 to 11 from above	For Self Study
		122	R	Activity 8.1 to 8.3	For Self Study
9	Commercial Mathematics	123	L	Lets Discuss(Line No.9 to 20 from above)	For Self Study
		123	R	Lets Remember(Line No.1 to 14 from below)	For Self Study
		124	L and R	Full page	For Self Study
		125	L	Lets Remember(Line No.1 to 5 from below)	For Self Study
		125	R	Line No.1 to 8 from above	For Self Study

		126	L and R	Solved Examples 1,2,3,4,5	For Self Study
		127	R	Interest: Simple and Compound Interest Definition of Interest(Line No.1 to 20)	For Self Study
		128	L	Line No.1 to 12 from above	For Self Study
		128	R	Solved Examples(Line No.1 to 3 from below)	For Self Study
		129	L and R	Full page	For Self Study
		130	L	Left Column complete	For Self Study
		130	R	Line No. 1 to 7 from above and Solved Examples 1(Line No. 1 to 8 from below)	For Self Study
		131	L and R	Full page	For Self Study
		132	L	Left Column complete	For Self Study
		133	L	Left Column complete	For Self Study
		133	R	Line No.1 to 29 from above	For Self Study
		134	R	GST(Goods and Service Tax(Line No.1 to 16 from below)	For Self Study
		135	L	Left Column complete	For Self Study
		135	R	Line No.1 to 6 from above and table)	For Self Study
		137	R	Solved Examples 1,2	For Self Study

		138	L and R	Full page	For Self Study
		139	L	Line No. 1 to 23 from above	For Self Study
		140	L	Solved Example 1 (Line No.1 to 15 from below)	For Self Study
		140	R	Right column complete	For Self Study
		141	L	Left Column complete	For Self Study
		142	R	Lets Remember (Line No.1 to 9 from below)	For Self Study
		143	L	Left Column complete	For Self Study
		143	R	Line No. 1 to 24 from above	For Self Study
		145	L and R	Full page	For Self Study

Changes for the year 2020-2021 due to COVID-19 Pandemic

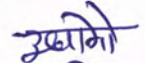
Schools have a short academic year 2020-21 due to COVID-19 pandemic. Teachers will have fewer lectures and will not be able to cover the entire text book in the class. Some material in the text books is marked for self study. This material is useful for learning the subject, but will not be taught in the class due to shortage of teaching hours. There will be no questions on this material in examinations in 2020-21. This material is useful for higher education and competitive examinations and students are advised to study it at their convenience.

अध्यापिका
प्र. वि. गणेश

Standard : 12th Mathematics
Sub : Arts & Science Maths Part - 1
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	1. Mathematical Logic	14	1.3.2	Dual	Deleted
		21	1.5	Applications of Logic to switching Circuit	Deleted
2	2. Matrices	40	-	Uniqueness of Inverse of a matrix	Deleted
		57	2.3.2	Method of Reduction	Deleted
3	3. Trigonometric Functions	68	-	The General Solution : Theorem 3.1, 3.2, 3.3, 3.4,3.5, 3.6	Deleted
		82	3.3.7	Applications of Sine rule, Cosine rule, Projection rule	Deleted
		94	3.4.8	Proofs of Properties of Inverse Trigonometric Functions	Deleted
4	4. Pair of Straight Lines	124	4.4	General Second Degree equation in x and y	Deleted
5	5. Vectors	180	5.5.1	Proof of Theorem 9 (Volume of Parallelopiped)	Deleted
		180	5.5.1	Proof of Theorem 10 (Volume of tetrahedron)	Deleted

		181	5.5.2	Vector Triple Product	Deleted
6	6. Line and Plane	217	6.5.1	Angle between planes	Deleted
		217	6.5.2	Angle between a line and a plane	Deleted
		218	6.6	Coplanarity of two lines	Deleted
		219	6.7	Distance of a point from a plane	Deleted
7	7. Linear Programming	235	7.2.2	Mathematical formulation of L.P.P. and word problems	Deleted

 प्र. वि. शास्त्रेय

Standard : 12th Mathematics
Sub : Arts & Science Maths Part - 2
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	1. Differentiation	56	1.5.2	Successive differentiation of some standard functions	Deleted
2	2. Applications of Derivatives	73	2.2.1	Approximations	Deleted
		76	2.3.1	Rolle's Theorem	Deleted
		78	2.3.2	Lagrange's Mean Value Theorem	Deleted
3	3. Indefinite Integration	135	3.3.2	Integral of Type $\int (px + q)\sqrt{ax^2 + bx + c}$	Deleted
		145	3.5	Something Interesting	Deleted
4	4. Definite Integration	151	4.1	Definite Integral as a limit of sum	Deleted
		173	-	Reduction Formulae	Deleted
6	6. Differential Equations	204	6.4.2	Linear Differential Equation	Deleted
7	7. Probability Distribution	233	7.4	Probability Distributions of Continuous Random Variables	Deleted

प्रमाणित
प्रविण

Standard : 12th Mathematics

Sub : Commerce Maths Part - 1

(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	Mathematical Logic	1	L and R	Activity: Table.	For Self Study
		4	R	Solved Examples : line No 8 to end of right column.	For Self Study
		5	L and R	Solved Examples : line No 1 to 16 from above of left column, line No 1 to 10 from below of right column.	For Self Study
		6	L	Solved Examples: full left column.	For Self Study
		7	L	Solved Examples: line No 8 to 19 from above of left column.	For Self Study
		8	R	Solved Examples: line No 1 to 18 from below of right column.	For Self Study

		9	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		10	L and R	Solved Examples: full left column and line No. 1-15 from above of right column.	For Self Study
		11	R	Solved Examples: line No 1 to 17 from below of right column.	For Self Study
		12	L and R	Solved Examples: line No 1-17 from above of left column and line No 1 to 17 from below of right column.	For Self Study
		13	L and R	Solved Examples: line No 1 to 6 of both columns and line No 7 to 25 from above of left column.	For Self Study
		14	L and R	Solved Examples: line No 1 to 29 of both columns.	For Self Study

		15	R	Solved Examples: line No 4 from above to end of right column.	For Self Study
		16	L	Solved Examples: line No 1 to 25 from above of left column.	For Self Study
		17	R	Solved Examples: line No 1 to 17 from above of right column.	For Self Study
		19	R	Solved Examples: line No 1 to 4 from below of right column.	For Self Study
		20	L	Solved Examples: line No 1 to 18 from above of left column.	For Self Study
		21	L and R	1.4 Algebra of Statements: line No 1 to 20 from below of both columns.	For Self Study
		22	L and R	Solved Examples: line No 8 from above of left column to line No 11 from above of right column.	For Self Study

		22	R	1.5 Venn Diagrams: line No 1 to 8 from below of right column.	For Self Study
		23 to 26	L and R	Venn Diagrams: full pages.	For Self Study
		27	L and R	Venn Diagrams: full left column and line No 1 to 4 of right column.	For Self Study
		34	L and R	Activities: line No 1 to 36 from below of both columns.	For Self Study
2	Matrices	39	L and R	Solved Examples: line No 1 to 14 from above.	For Self Study
		43 to 45	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		46	L and R	Solved Examples: line No 1 to 8 from above.	For Self Study
		48	L and R	Solved Examples: line No 1 to 7 from below.	For Self Study
		49	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study

		50	L and R	Solved Examples: line No 1 to 15 from above.	For Self Study
		52	L and R	Solved Examples: line No 1 to 7 from below.	For Self Study
		53, 54	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		55	L and R	Solved Examples: line No 1 to 13 from above.	For Self Study
		61	L and R	Solved Examples: line No 1 to 4 from below.	For Self Study
		62	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		64	L and R	Solved Examples: line No 1 to 13 from below.	For Self Study
		65 to 67	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		68	L and R	Solved Examples: line No 1 to 4 from above.	For Self Study
		69, 70	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study

		71	L and R	Solved Examples: line No 1 to 9 from above.	For Self Study
		74	L and R	Solved Examples: line No 1 to 15 from below.	For Self Study
		75, 76	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		77	L and R	Solved Examples: line No 1 to 12 from above.	For Self Study
		78	L and R	Solved Examples: line No 4 to end of page.	For Self Study
		79	L and R	Solved Examples: line No 1 to 19 from above.	For Self Study
		86	L and R	Activities: line No 5 to end of page.	For Self Study
		87 and 88	L and R	Activities: full page.	For Self Study
3	Differentiation	90	L and R	Solved Examples: line No 7 to end of left column and full right column.	For Self Study
		91	R	Solved Examples: full right column.	For Self Study

	92	L	Solved Examples: line No 1 to 10 from above of left column.	For Self Study
	92	R	Solved Examples: line No 1 to 5 from below of right column.	For Self Study
	93	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
	94	L	Solved Examples: line No 1 to 16 from above of left column.	For Self Study
	96	L and R	Solved Examples: line No 9 from above to end of left column and full right column.	For Self Study
	97	R	Solved Examples: line No 5 from above to end of right column.	For Self Study
	98	L	Solved Examples: line No 1 to 6 from above of left column.	For Self Study
	101	L and R	Activities: line No 9 from above to end of left column and full right column.	For Self Study
	102	L and R	Activities: full page.	For Self Study

4	Applications of Derivatives	104	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		105	R	Solved Examples: line No 1 to 11 from below of right column.	For Self Study
		106	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 11 from above of right column.	For Self Study
		108	L and R	Solved Examples: line No 4 from above to end of left column and full right column.	For Self Study
		109	L	Solved Examples: line No 1 to 8 from above of left column.	For Self Study
		110	R	Solved Examples: line No 9 from above to end of right column.	For Self Study
		111	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		112	L	Solved Examples: full left column.	For Self Study
		113	L and R	Let's Remember: line No 1 to 10 from	For Self Study

5	Integration			below of left column and line No 1 to 2 from above of right column.	
		114	R	Activities: line No 10 from above to end of right column.	For Self Study
		115	L and R	Activities: full page.	For Self Study
	Integration	117	R	Solved Examples: line No 1 to 4 from below of right column.	For Self Study
		118	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		119	L and R	Solved Examples: line No 1 to 13 from above of left column and line No 1 to 15 from below of right column.	For Self Study
		120 to 122	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		123	L and R	Activities: line No 3 to 10 from below of left column., Solved Examples: line No 1 to 16 from	For Self Study

				above of right column.	
		124	L and R	Solved Examples: line No 6 from above of left column to end of right column.	For Self Study
		125	L	Solved Examples: line No 1 to 12 from below of left column.	For Self Study
		126	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		127	L and R	Solved Examples: line No 1 to 3 above and line No 1 to 6 from below of left column and line No 1 to 10 from above of right column.	For Self Study
		128	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		129	L	Solved Examples: line No 1 to 11 from above of left column.	For Self Study
		130	L and R	Solved Examples: full left column, line No 1 to 12 from above and line No 1	For Self Study

				to 7 from below of right column.	
		131	L	Solved Examples: line No 1 to 11 from above of left column.	For Self Study
		132	L and R	Solved Examples: full left column, line No 1 to 5 from above and line No 1 to 18 from below of right column.	For Self Study
		133	L	Solved Examples: line No 1 to 5 from above of left column.	For Self Study
		134	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		135	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 from above of right column., Activity: line No 1 to 10 from below of right column.	For Self Study
		136	L and R	Activity: line No 1 to 3 from above of left column., Let's Remember: line No 1 to 8 from	For Self Study

				below of left column and full right column.	
		139	R	Activities: full right column.	For Self Study
		140	L and R	Activities: full page.	For Self Study
6	Definite Integration	141	R	Solved Examples: full right column.	For Self Study
		142 to 144	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		145	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 3 from above of right column.	For Self Study
		146	L and R	Solved Examples: line No 1 to 5 from below of left column and full right column.	For Self Study
		147	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		148	L and R	Let's Remember: line No 1 to 7 from below of left column and line No 1 to 7 from above of right column.	For Self Study

		150	R	Activities: line No 1 to 9 from below of right column.	For Self Study
		151	L and R	Activities: full page.	For Self Study
7	Applications of Definite Integration	154	R	Solved Examples: line No 1 to 9 from below of right column.	For Self Study
		155, 156	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		157	L	Solved Examples: line No 1 to 3 from above of left column.	For Self Study
		158	R	Activities: line N 1 to 3 from below of right column.	For Self Study
		159	L and R	Activities: full page.	For Self Study
8	Differential Equations and Applications	162	R	Solved Examples: line No 1 to 19 from below of right column.	For Self Study
		163	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 2 from above of right column.	For Self Study
		164	L and R	Solved Examples: line No 8 from above	For Self Study

				of left column to end of right column.	
		165	L	Solved Examples: line No 1 to 16 from below of left column.	For Self Study
		166	L and R	Solved Examples: line No 6 from above of left column to end of right column.	For Self Study
		167	L and R	Solved Examples: line No 1 to 6 from above of left column and line No 1 to 15 from below of right column.	For Self Study
		168	L and R	Solved Examples: line No 1 to 9 from above of left column and line No 1 to 21 from below of right column.	For Self Study
		169	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 7 from below of right column.	For Self Study
		170	L and R	Solved Examples: line No 1 to 21 from	For Self Study

				above of left column., Let's Remember: line No 1 to 5 from below of right column.	
		171	L	Let's Remember: full left column.	For Self Study
		173	L and R	Activities: line No 1 to 3 from below of left column and full right column.	For Self Study

Changes for the year 2020-2021 due to COVID-19 Pandemic

Schools have a short academic year 2020-21 due to COVID-19 pandemic. Teachers will have fewer lectures and will not be able to cover the entire text book in the class. Some material in the text books is marked for self study. This material is useful for learning the subject, but will not be taught in the class due to shortage of teaching hours. There will be no questions on this material in examinations in 2020-21. This material is useful for higher education and competitive examinations and students are advised to study it at their convenience.

प्रधानी
प्र. वि. अ. गानेश

Standard : 12th Mathematics
Sub : Commerce Maths Part - 2
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter & No. Name	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	Commission, Brokerage and Discount	1	R	Solved Examples: line No 1 to 14 from below of right column.	For Self Study
		2	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		3	L and R	Solved Examples: line No 1 to 24 from above of left column and line No 1 to 24 from below of right column.	For Self Study
		4	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		5	L	Solved Examples: line No 1 to 15 from above of left column.	For Self Study
		7	R	Solved Examples: full right column.	For Self Study
		8, 9	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study

		10	L and R	Solved Examples and Let's Remember: full page.	For Self Study
		14, 15	L and R	Activities: full page.	For Self Study
2	Insurance and Annuity	17	R	Solved Examples: line No 6 from above to end of right column.	For Self Study
		18,19	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		23	R	Solved Examples: line No 1 to 10 from below of right column.	For Self Study
		24,25	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		26	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 11 from below of right column.	For Self Study
		27	L and R	Solved Examples: line No 1 to 19 from above and line No 1 to 9 from below of left column, line No 1 to 9 from above of right column.	For Self Study
		28	R	Let's Remember: line No 1 to 15 from below of right column.	For Self Study

3	Linear Regression	32	L and R	Activities: line No 1 to 11 from below of left column and full right column.	For Self Study
		33	L and R	Activities: full page.	For Self Study
		39	L and R	Solved Examples: line No 1 to 9 from below of left column and full right column.	For Self Study
		40	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		41	L	Solved Examples: line No 1 to 17 from above of left column.	For Self Study
		44	R	Solved Examples: full right column.	For Self Study
		45,46	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		47	L	Solved Examples: line No 1 to 8 from above of left column.	For Self Study
		48	R	Solved Examples: line No 1 to 23 from below of right column.	For Self Study
		49	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1	For Self Study

				to 16 from above of right column.	
		51	L and R	Let's Remember: full left column and line No 1 to 15 from above of right column.	For Self Study
		54	R	Activities: line No 1 to 5 from below of right column..	For Self Study
		55,56	L and R	Activities: full page.	For Self Study
4	Time Series	59	L and R	Solved Examples: line No 1 to 13 from below of left column and line No 1 to 10 from above of right column.	For Self Study
		62	L and R	4.4.1 Method of Freehand Curve:(Graphical Method), Solved Examples: line No 9 from above of left column to end of right column.	For Self Study
		64	R	Solved Examples: line No 1 to 5 from below of right column.	For Self Study

		65	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		66	L	Solved Examples: line No 1 to 27 from above of left column.	For Self Study
		70	R	Activities: line No 1 to 31 from below of right column.	For Self Study
		71	L and R	Activities: full page.	For Self Study
5	Index Numbers	75,76	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		77	L	Solved Examples: line No 1 to 24 from above of left column.	For Self Study
		79	R	Solved Examples: line No 3 from above to end of right column.	For Self Study
		80,81	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		82	L	Solved Examples: line No 1 to 8 from above of left column.	For Self Study
		84	R	Solved Examples: line No 1 to 11 from below of right column.	For Self Study
		85,86	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study

6		88	L and R	Let's Remember: line No 1 to 13 from above of left column and full right column.	For Self Study
		89	L	Let's Remember: line No 1 to 8 from above of left column.	For Self Study
		94	R	Activities: line No 1 to 24 from below of right column.	For Self Study
	Linear Programming	96	L and R	Solved Examples: line No 1 to 13 from below of left column and full right column.	For Self Study
		97	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 21 from above of right column.	For Self Study
		100	L and R	Solved Examples: line No 1 to 11 from below of left column and full right column.	For Self Study
		101	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 3 from above of right column.	For Self Study

		105	R	Activities: line No 1 to 8 from below of right column.	For Self Study
		106, 107	L and R	Activities: full page.	For Self Study
7	Assignment Problem and Sequencing	113	L and R	Solved Examples: line No 1 to 18 from below of left column and full right column.	For Self Study
		114	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 13 from above of right column.	For Self Study
		115	L and R	Solved Examples: line No 1 to 19 from below of left column and line No 1 to 30 from above of right column.	For Self Study
		118	L and R	Let's Remember: line No 1 to 20 from below of left column and line No 1 to 7 from above of right column.	For Self Study
		121	R	Solved Examples: line No 7 from above to end of left column.	For Self Study
		122	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study

		123	L and R	Solved Examples: line No 1 to 28 from above of left column and line No 1 to 14 from below of right column.	For Self Study
		124	L and R	Solved Examples and Let's Remember: full page.	For Self Study
		125	L	Let's Remember: line No 1 to 13 from above of left column.	For Self Study
		130	R	Activities: line No 1 to 14 from below of right column.	For Self Study
		131	L and R	Activities: full page.	For Self Study
8	Probability Distributions	136	R	Solved Examples: line No 1 to 28 from below of right column.	For Self Study
		137	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
		138	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 23 from above of right column.	For Self Study
		139	L and R	Solved Examples: line No 1 to 14 from below of	For Self Study

			left column and full right column.	
	140	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 5 from above of right column.	For Self Study
	142	L and R	Solved Examples: line No 1 to 11 from below of left column and full right column.	For Self Study
	143	L and R	Solved Examples: full page.	For Self Study
	144	L and R	Solved Examples: full left column and line No 1 to 8 from above of right column.	For Self Study
	145	R	Let's Remember: line No 11 to 20 from above of right column.	For Self Study
	147	L	Ex. 1: line No 7 to 27 from below of left column.	For Self Study
	149	L and R	Ex. 2: full page.	For Self Study
	150	L and R	Ex. 2: line No 1 to 9 from above of left column, Ex. 4 and Ex. 5: line No 1 to 12 from	For Self Study

				below of left column., Ex. 6: line No 1 to 8 from above of right column.	
		151	R	Solved Examples: line No 9 from above to end of right column.	For Self Study
		152	L and R	Solved Examples: line No 1 to 19 from above of left column., Let's Remember: line No 1 to 15 from below of right column.	For Self Study
		153	L	Solved Examples: line No 1 to 9 from above of left column.	For Self Study

Changes for the year 2020-2021 due to COVID-19 Pandemic

Schools have a short academic year 2020-21 due to COVID-19 pandemic. Teachers will have fewer lectures and will not be able to cover the entire text book in the class. Some material in the text books is marked for self study. This material is useful for learning the subject, but will not be taught in the class due to shortage of teaching hours. There will be no questions on this material in examinations in 2020-21. This material is useful for higher education and competitive examinations and students are advised to study it at their convenience.

इयत्ता : ११ वी

विषय : चिटणिसाची कार्यपद्धती

(शालेय वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव / घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील / अभिप्राय / सूचना
१	चिटणीस (प्रकरण-१)	३, ४	१.४	चिटणिसाचे महत्त्व	स्वयंअध्ययन
२	संयुक्त भांडवली संस्था (प्रकरण-२)	१५-१८	२.१	व्यवसाय संस्थांची उत्क्रांती	स्वयंअध्ययन
३	कंपनीची स्थापना (प्रकरण-३)	३३, ३४	३.१.१	प्रवर्तकाची भूमिका	स्वयंअध्ययन
४	कंपनी स्थापनेसंबंधित दस्तऐवज (प्रकरण-४)	५०	४.२	<ul style="list-style-type: none"> तटबंदीत नियमावली अंतर्गत व्यवस्थापनाचा सिद्धांत 	स्वयंअध्ययन
		५२	४.३	<ul style="list-style-type: none"> माहितीपत्रकातील मजकूर माहितीपत्रकासंबंधातील कायदेशीर बाबी अनुपालन न केल्यास दंडात्मक कारवाई 	स्वयंअध्ययन
५	कंपनीचे सभासद (प्रकरण-५)	६१, ६२	५.१	सभासद विरुद्ध भागधारक	स्वयंअध्ययन

६	कंपनीचे संचालक व मुख्य व्यवस्थापकीय कर्मचारी (प्रकरण-६)	७६	६.१.७	संचालकांचे अधिकार	स्वयंअध्ययन
		७६, ७७	६.१.८	संचालकांची कर्तव्ये	स्वयंअध्ययन
		७७	६.१.९	संचालकांचे उत्तरदायित्व	स्वयंअध्ययन
		७८, ७९	६.१.१२	संचालकांची पदच्युती (बडतर्फी)	स्वयंअध्ययन
		८२	६.२.४	● कंपनी चिटणिसाची कर्तव्ये	स्वयंअध्ययन
		८३		● कंपनी चिटणिसाचे उत्तरदायित्व	स्वयंअध्ययन
		८३		● कंपनी चिटणिसाचे अधिकार	स्वयंअध्ययन
		८४		कंपनी चिटणीस नोकरीत असणारा आणि कंपनी चिटणिसाचा व्यवसाय करणारा	स्वयंअध्ययन
		८४, ८५		● सचिवीय मानक	स्वयंअध्ययन
		८५, ८६		● सचिवीय अंकेक्षण	स्वयंअध्ययन
७	कंपनीच्या सभा-भाग १ (प्रकरण-७)	१००, १०१	७.१३	प्रस्तावाचे प्रकार	स्वयंअध्ययन
८	कंपनीच्या सभा-भाग २ (प्रकरण-८)	११७, ११८	८.२	वार्षिक सर्वसाधारण सभेसंबंधित चिटणिसाची कार्ये	स्वयंअध्ययन
९	चिटणिसाचे व्यावसायिक संप्रेषण कौशल्य (प्रकरण-९)	१२७, १२८	९.५	इलेक्ट्रॉनिक संप्रेषणाची माध्यमे	स्वयंअध्ययन
		१२८	९.६	प्रभावी संप्रेषणासाठी आवश्यक कौशल्ये	स्वयंअध्ययन

टीप : स्वयंअध्ययनासाठीचे घटक मूल्यमापनासाठी विचारात घेतले जाणार नाहीत. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ च्या परीक्षेत उपरोक्त घटकांवर प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.

प्रमाणित
प्रति गाजित

Standard: XIth

Subject: Secretarial Practice

(Due to Covid-19 pandemic the following part of your syllabus is for self-study and not for evaluation only for Academic year 2020-21)

Sr. No	Topic No.	Page No.	Point No.	Details of content for self-study	Instructions
1.	Secretary (Ch-1)	4 to 5	1.4	Importance of a Secretary	Self-study
2.	Joint Stock Company (Ch-2)	16 to 19	2.1	Evolution of Business Organization	Self-study
3.	Formation of a Company (Ch-3)	35	3.1.1	Role of Promoters	Self-study
4.	Documents related to Formation of a Company (Ch-4)	55	4.2	<ul style="list-style-type: none"> Entrenchment of Articles Doctrine of Indoor Management 	Self-study
		57 to 58	4.3	<ul style="list-style-type: none"> Contents of Prospectus Statutory requirements in relation to Prospectus Penalty for non-compliance 	
5.	Members of a Company (Ch-5)	68	5.1	Member v/s Shareholder	Self-study
6.	Directors and Key Managerial Personnel of a Company (Ch-6)	83	6.1.7	Powers of the Directors	Self-study
		83 to 84	6.1.8	Duties of a Director	
		84	6.1.9	Liabilities of Directors	
		85	6.1.12	Removal of a Director	
			6.2.4		

		89 to 90		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duties of Company Secretary ▪ Liabilities of Company Secretary ▪ Rights of Company Secretary ▪ Company Secretary in employment and in Practice ▪ Secretarial Standards ▪ Secretarial Audit 	
7.	Company Meetings-I (Ch-7)	108 to 109	7.1.3	Kinds of Motions	Self-study
8.	Company Meetings-II (Ch-8)	126 to 127	8.2	Functions of Secretary related with Annual General Meeting	Self-study
9.	Business Communication Skills of Secretary (Ch-9)	136 to 137 137 to 138	9.5 9.6	Modes of Electronic Communication Essential Skills of Effective Communication	Self-study

NOTE: Self Study topics are non-evaluative. No questions will be asked on the above mentioned components in the Question Paper for the Academic Year 2020-21.

प्रधानाचार्य
प्र. वि. गणेश

इयत्ता : अकरावी
विषय : पुस्तपालन आणि लेखाकर्म
(शैक्षणिक वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण / घटक नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
०१	पुस्तपालन व लेखाकर्माची ओळख	०९, १४, १६	विद्यार्थी कृति	जादा कार्य
०२	पुस्तपालनाची दिवनोंद पद्धती, अर्थ आणि मूलताचे	३९	कृति चौकट	जादा कार्य
०३	रोजकिर्द / पंजी	८१, ८९	कृति चौकट	जादा कार्य
०४	खातेवही / प्रपंजीयन	१०५, १०६	कृति १, २, ३	जादा कार्य
०५	बँक मेळ / जुळवणी पत्रक	२०९	कृति चौकट	जादा कार्य
०६	घसारा	२५२	कृति चौकट	जादा कार्य
०७	स्वामित्व संस्थेची अंतिम खाती	३२१	कृति चौकट	जादा कार्य
०८	एकेरी नोंद पद्धती	३६१	कृति चौकट	जादा कार्य
०९	बँक मेळ / जुळवणी पत्रक	१८४ ते २०८	स्वयं अध्ययन	● सूचना
१०	चुकांची दुरुस्ती	२५३ ते २७१	स्वयं अध्ययन	

• सूचना –

- 1) अकरावी नवीन अभ्यासक्रमाच्या प्रश्नपत्रिकेचा आराखडा सर्वांना परिचित आहे. चालू शैक्षणिक वर्षात (2020-21) कोविड – 19 मुळे उद्भवलेल्या आपत्कालीन परिस्थितीमुळे प्रश्नपत्रिकेच्या आराखड्यातील प्रश्न क्र. 4 व प्रश्नक्रमांक 5 मध्ये खालीलप्रमाणे विकल्प (Option) असणार आहेत.

Q. 4) (कोणतेही एक उदाहरण सोडवा.)

एकेरी नोंद पद्धती

किंवा

चुकांची दुरुस्ती

Q. 5) (कोणतेही एक उदाहरण सोडवा)

लघु रोख पुस्तक

किंवा

बँक मेळ पत्रक / बँक जुळवणी पत्रक

- 2) वरील प्रमाणे 'विकल्प' (Options) शैक्षणिक वर्षात (2020-21) सुरुवातीलाच जाहिर केल्यामुळे अध्ययन – अध्यापन प्रक्रिया, पर्यायाने, अभ्यासक्रमाचे ओझे निश्चितच कमी होईल.
- 3) हायलाईट केलेले घटक स्वयं अध्ययनासाठी (Self Study) आहेत. ज्या विद्यार्थ्यांना विकल्पाचा लाभ घ्यायचा आहे किंवा ज्यांना वाणिज्य शाखेत पुढील/उच्च शिक्षण घ्यायचे आहे. उदा. पदवी शिक्षण, वाणिज्य शाखेतील स्पर्धा परीक्षा, C.A., C.S., CMA. इत्यादी त्यांनी स्वयंअध्ययनाचे घटक अभ्यासावेत.
- 4) प्रश्नपत्रिकेच्या आराखड्यात अन्य बदल असणार नाही.

5) प्रत्येक घटकामधे दिलेले कृतिकार्य (Activities) हा अभ्यासक्रमातील जादा भाग/कार्य (Extra work) असल्यामुळे तो मूल्यमापनासाठी नाही व पूर्ण वगळण्यात आलेला आहे.

वरील सर्व सूचना/बदल केवळ चालू शैक्षणिक वर्षासाठीच (2020-21) आहेत.

अश्विनी
प्रवि गणित

Standard : 11th Commerce
Sub : Book keeping & Accountancy
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter Name	Page No.	Matter of Self Study	Remark
1.	Introduction to Book- Keeping and Accountancy	09, 14, 16	Students Activity	Extra Work
2.	Meaning and fundaments of Double Entry Book- Keeping	38	Activity Box	Extra Work
3.	Journal	80, 88	Activity Box	Extra Work
4.	Ledger	104	Activity 01, 02, 03	Extra Work
5.	Subsidiary Book	177	Activity Box	Extra Work
6.	Depreciation	247	Activity Box	Extra Work
7.	Final Accounts of a Proprietary concern	315	Activity Box	Extra Work
8.	Single Entry System	354	Activity Box	Extra Work
9.	Bank Reconciliation Statement	184 to 209	Self Study	सूचना
10.	Rectification of Errors	253 to 271	Self Study	

• सूचना –

- 1) अकरावी नवीन अभ्यासक्रमाच्या प्रश्नपत्रिकेचा आराखडा सर्वांना परिचित आहे. चालू शैक्षणिक वर्षात (2020-21) कोविड – 19 मुळे उद्भवलेल्या आपत्कालीन परिस्थितीमुळे प्रश्नपत्रिकेच्या आराखड्यातील प्रश्न क्र. 4 व प्रश्नक्रमांक 5 मध्ये खालीलप्रमाणे विकल्प (Option) असणार आहेत.

Q. 4) (Solve any one Problem)

Single Entry

Or

Rectification of Errors

Q. 5) (Solve any one Problem)

Petty Cash Book

Or

Bank Reconciliation Statement

- 2) वरील प्रमाणे 'विकल्प' (Options) शैक्षणिक वर्षात (2020-21) सुरुवातीलाच जाहिर केल्यामुळे अध्ययन – अध्यापन प्रक्रिया, पर्यायाने, अभ्यासक्रमाचे ओझे निश्चितच कमी होईल.
- 3) हायलाईट केलेले घटक स्वयं अध्ययनासाठी (Self Study) आहेत. ज्या विद्यार्थ्यांना विकल्पाचा लाभ घ्यायचा आहे किंवा ज्यांना वाणिज्य शाखेत पुढील/उच्च शिक्षण घ्यायचे आहे. उदा. पदवी शिक्षण, वाणिज्य शाखेतील स्पर्धा परीक्षा, C.A., C.S., CMA. इत्यादी त्यांनी स्वयंअध्ययनाचे घटक अभ्यासावेत.
- 4) प्रश्नपत्रिकेच्या आराखड्यात अन्य बदल असणार नाही.

5) प्रत्येक घटकामधे दिलेले कृतिकार्य (Activities) हा अभ्यासक्रमातील जादा भाग/कार्य (Extra work) असल्यामुळे तो मूल्यमापनासाठी नाही व पूर्ण वगळण्यात आलेला आहे.

वरील सर्व सूचना/बदल केवळ चालू शैक्षणिक वर्षासाठीच (2020-21) आहेत.

प्रमुख
प्र. वि. शाळेस

इयत्ता: ११ वी

विषय: सहकार

(कोरोनाच्या प्रादुर्भावामुळे अभ्यासक्रमातील खालील भाग शालेय वर्ष २०२० - २१ फक्त स्वयंअध्ययनासाठी, मूल्यमापनासाठी नाही.)

अ.क्र.	प्रकरण नाव / घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील / अभिप्राय / सूचना
१	१- सहकार (अर्थ, इतिहास, वैशिष्ट्ये व महत्त्व)	२	१.३.१	जागतिक सहकारी चळवळ	स्वयंअध्ययन
२	१- सहकार (अर्थ, इतिहास, वैशिष्ट्ये व महत्त्व)	३	१.३.२	भारतीय सहकारी चळवळ	स्वयंअध्ययन
३	१- सहकार (अर्थ, इतिहास, वैशिष्ट्ये व महत्त्व)	६-८	१.५	सहकाराचे महत्त्व	स्वयंअध्ययन
४	३- सहकाराची तत्त्वे	३४-३५	३.३.२	सहकाराची सर्वसामान्य तत्त्वे	स्वयंअध्ययन
५	४- सहकारी संस्थेची स्थापना	४५-४६	४.३.१	प्रवर्तकाची कार्ये	स्वयंअध्ययन
६	६- सेवा सहकारी संस्था	६४-६५	६.३	सेवा सहकारी संस्थेची वैशिष्ट्ये	स्वयंअध्ययन
७	७- प्रक्रिया सहकारी संस्था	७४-७५	७.३	प्रक्रिया सहकारी संस्थेची वैशिष्ट्ये	स्वयंअध्ययन
८	७- प्रक्रिया सहकारी संस्था	७७-८१	७.५	सहकारी प्रक्रिया उद्योग (अ, ब, क)	स्वयंअध्ययन
९	८- सहकारी विपणन संस्था	८९-९०	८.३	सहकारी विपणन संस्थेची वैशिष्ट्ये	स्वयंअध्ययन

१०	८- सहकारी विपणन संस्था	१२- १३	८.५	सहकारी विपणन संस्थांची संघटन रचना	स्वयंअध्ययन
११	११- सहकारी गृहनिर्माण संस्था	१०२- १०३	९.३	सहकारी गृहनिर्माण संस्थेची वैशिष्ट्ये	स्वयंअध्ययन
१२	१०- ग्राहक सहकारी संस्था	११२- ११४	१०.३	ग्राहक सहकारी संस्थेची वैशिष्ट्ये	स्वयंअध्ययन
१३	१०- ग्राहक सहकारी संस्था	११६- ११७	१०.५	ग्राहक सहकारी संस्थाचे प्रकार	स्वयंअध्ययन

टीप : स्वयंअध्ययनासाठीचे घटक मूल्यमापनासाठी विचारात घेतले जाणार नाहीत. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ च्या परीक्षेत उपरोक्त घटकांवर प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.

डुफामि
प्र वि गणेश

Standard: XIth

Subject: Co-operation

(Due to Covid-19 pandemic the following part of your syllabus is for self-study and not for evaluation only for Academic year 2020-21)

Sr. No	Topic No.	Page No.	Point No.	Details of content for self-study	Instruct-ions
1.	1- Co-operation (Meaning, History, Features & Importance)	2 – 3	1.3.1	World Co-operative Movement	Self-study
2.	1 - Co-operation (Meaning, History, Features & Importance)	3 – 4	1.3.2	Indian Co-operative Movement	Self-study
3.	1 - Co-operation (Meaning, History, Features & Importance)	7 - 9	1.5	Importance of Co-operation	Self-study
4.	3 – Principles of Co-operation	35 - 37	3.3.2	General Principles of Co-operation	Self-study
5.	4 – Formation of a Co-operative Society	48 - 49	4.3.1	Functions of Promoter	Self-study
6.	6 – Service Co-operative Society	68 - 70	6.3	Features of Service Co-operative Society	Self-study
7.	7 – Processing Co-operative Society	78 - 79	7.3	Features of Processing Co-operative Society	Self-study
8.	7 – Processing Co-operative Society	82 - 87	7.5	Processing Co-operative Businesses (A, B & C)	Self-study
9.	8 - Marketing Co-operative Society	94 – 96	8.3	Features of Marketing Co-operative Society	Self-study
10.	8 - Marketing Co-operative Society	98- 100	8.5	Organizational Structure of Marketing Co-operative Societies	Self-study

11.	9 – Housing Co-operative Society	108– 110	9.3	Features of Housing Co-operative Society	Self-study
12.	10 - Consumers Co-operative Society	119- 121	10.3	Features of Consumers Co-operative Society	Self-study
13.	10 – Consumers Co-operative Society	123- 124	10.5	Types of Consumers Co-operative Society	Self-study

NOTE: Self Study topics are non-evaluative. No questions will be asked on the above mentioned components in the Question Paper for the Academic Year 2020-21.

अध्यक्ष
प्र. वि. शास्त्र

इयत्ता : अकरावी
विषय : वाणिज्य संघटन व व्यवस्थापन
(शैक्षणिक वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

- खाली दिलेल्या उप घटकावरील प्रश्न कोणत्याही परीक्षेत विचारले जाणार नाहीत.
- हा बदल केवळ शैक्षणिक वर्ष (२०२०-२१) साठी आहे.

अ.क्र.	प्रकरण नाव	घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
१	३. लघुउद्योग	संपूर्ण पाठ	५४ ते ६७	-	संपूर्ण पाठ	इंटर नेट वापरून अभ्यास करू शकतात.
२	६. व्यवसाय सहाय्यक संस्था	संपूर्ण पाठ	१३० ते १५१	-	संपूर्ण पाठ	इंटर नेट वापरून अभ्यास करू शकतात.
३	७. व्यावसायिक पर्यावरण	७.४ नविन आर्थिक धोरण आणि व्यवसाय	१५९ ते १६१	-	पासून- भारताचे स्वातंत्र्यानंतरचे..... पर्यंत - खाजगीकरणाचा कल वाढला.	इंटर नेट वापरून अभ्यास करू शकतात.
४		७.५ उद्योग आणि व्यवसायावरील बदलत्या आर्थिक धोरणांचा परिणाम	१६१	-	पासून- १) व्यवसायाच्या स्पर्धा शक्तीत.... पर्यंत - विविध क्षेत्रातील कौशल्ये आवश्यक.	इंटर नेट वापरून अभ्यास करू शकतात.

२५/११/२०
प्र. वि. गणेश

Standard : 11th Commerce
Sub : Organisation of Commerce & Management
(Academic Year 2020 – 21)

- Questions will not be asked in any examination on the sub units mentioned below.
- This change is temporary for the current academic year (2020-21) only.

Sr. No.	Chapter & No. Name	Sub Unit No. & Heading	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1.	Ch. 3 Small Scale Industry & Business	Entire chapter	46 To 59	-	Entire chapter	On line study
2.	Ch. 6 Institutes Supporting Business	Entire chapter	117 To 137	-	Entire chapter	On line study
3.	Ch. 7 Business Environment	7.4 New Economic Policy & Business	145 To 146	-	From- India's post independence..... To.....and service sector	On line study
4.		7.5 Impact of New Economic Policy on Business	146 To 147	-	From – 1. Increase in the competition..... To-in various field.	On line study

प्रति
प्रति गणेश

इयत्ता : १२ वी
विषय : चिटणिसाची कार्यपद्धती
(शालेय वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण नाव / घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
1	संस्थात्मक वित्त व्यवस्थापनाची ओळख (प्रकरण -1)	7, 8	1.4	भांडवल संरचना	स्वयंअध्ययन
2	संस्थात्मक वित्त व्यवस्थेचे स्रोत (प्रकरण-2)	20	2.1.2	संचयी मिळकती निश्चित करणारे घटक	स्वयंअध्ययन
3	संस्थात्मक वित्त व्यवस्थेचे स्रोत (प्रकरण-2)	26, 27	2.2.6	वित्तिय संस्थांची कर्जे	स्वयंअध्ययन
4	संस्थात्मक वित्त व्यवस्थेचे स्रोत (प्रकरण-2)	27	2.2.7	व्यापारी कर्जे	स्वयंअध्ययन
5	भागविक्री (प्रकरण-3)	37,38, 39	3.1	भाग भांडवलाचे वर्गीकरण	स्वयंअध्ययन
6	भागविक्री (प्रकरण-3)	47, 48	3.4.2	भाग वाटपाची कार्यपद्धती	स्वयंअध्ययन
7	भागविक्री (प्रकरण-3)	49	3.6	भागावरील हप्ते मागणी	स्वयंअध्ययन
8	भागविक्री (प्रकरण-3)	50	3.7	भाग जप्ती	स्वयंअध्ययन
9	भागविक्री (प्रकरण-3)	50	3.8	भाग समर्पण	स्वयंअध्ययन
10	कर्जरोखे विक्री (प्रकरण-4)	69	4.3	कर्जरोखे विश्वस्त	स्वयंअध्ययन

11	ठेवी (प्रकरण-5)	80, 81	5.3	जनतेकडून ठेवी स्वीकारण्याची कार्यपद्धती	स्वयंअध्ययन
12	ठेवी (प्रकरण-5)	81,82	5.4	सभासदांकडून ठेवी स्वीकारण्याची कार्यपद्धती	स्वयंअध्ययन
13	भागपेढी पद्धती (प्रकरण-9)	129, 130, 131	9.6	भागपेढी पद्धतीची कार्यपद्धती	स्वयंअध्ययन
14	लाभांश आणि व्याज (प्रकरण-10)	143	10.5	लाभांश वाटपाची माध्यमे	स्वयंअध्ययन
15	वित्तीय बाजार (प्रकरण-11)	155, 156	11.3.1	नाणे बाजारातील महत्त्वाचे भागीदार	स्वयंअध्ययन
16	वित्तीय बाजार (प्रकरण-11)	156, 157	11.3.1	नाणे बाजारातील साधने	स्वयंअध्ययन
17	भाग बाजार (प्रकरण-12)	168, 169	12.4	भाग बाजाराशी संबंधित महत्त्वाच्या संज्ञा	स्वयंअध्ययन
18	भाग बाजार (प्रकरण-12)	170	12.6	फरक: अडत्या व दलाल	स्वयंअध्ययन

टीप : स्वयंअध्ययनासाठीचे घटक मूल्यमापनासाठी विचारात घेतले जाणार नाहीत. शैक्षणिक वर्ष 2020-21 च्या परीक्षेत उपरोक्त घटकांवर प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.

ब्रह्मगो
प्र.वि.गणेश

SP (24/11)
92 df

Standard: XIIth

Subject: Secretarial Practice

(Due to Covid-19 pandemic the following part of your syllabus is for self-study and not for evaluation only for Academic year 2020-21)

Sr. No	Topic No.	Page No.	Point No.	Details of content for self-study	Instructions
1.	Introduction to Corporate Finance (Ch-1)	7 to 9	1.4	Capital Structure	Self-study
2.	Sources of Corporate Finance (Ch-2)	22	2.1.2	Determinants of Retained Earnings	Self-study
3.	Sources of Corporate Finance (Ch-2)	28 to 29	2.2.6	Financial Institutions	Self-study
4.	Sources of Corporate Finance (Ch-2)	29 to 30	2.2.7	Trade Credit	Self-study
5.	Issue of Shares (Ch-3)	40 to 42	3.1	Classification of Share Capital	Self-study
6.	Issue of Shares (Ch-3)	51 to 52	3.4.2	Procedure for Allotment of Shares	Self-study
7.	Issue of Shares (Ch-3)	54	3.6	Calls on Shares	Self-study
8.	Issue of Shares (Ch-3)	54	3.7	Forfeiture of Shares	Self-study
9.	Issue of Shares (Ch-3)	54 to 55	3.8	Surrender of Shares	Self-study
10.	Issue of Debentures (Ch-4)	74	4.3	Debenture Trustees	Self-study
11.	Deposits (Ch-5)	84 to 85	5.3	Procedure for accepting Deposits from Public	Self-study

12.	Deposits (Ch-5)	85 to 86	5.4	Procedure for accepting Deposits from Members	Self-study
13.	Depository System (Ch-9)	133 to 135	9.6	Functioning of Depository System	Self-study
14	Dividend and Interest (Ch-10)	147	10.5	Modes of payment of Dividend	Self-study
15	Financial Market (Ch-11)	160 to 161	11.3.1	Some important Participants in Money Market	Self-study
16	Financial Market (Ch-11)	161 to 162	11.3.1	Instruments of Money Market	Self-study
17	Stock Exchange (Ch-12)	173 to 174	12.4	Important Terms Related to Stock Exchange	Self-study
18	Stock Exchange (Ch-12)	175	12.6	Distinction between Jobber & Broker	Self-study

NOTE: Self Study topics are non-evaluative. No questions will be asked on the above mentioned components in the Question Paper for the Academic Year 2020-21.

प्रति
प्र. वि. शाखा

इयत्ता : बारावी
विषय : पुस्तपालन आणि लेखाकर्म
(शैक्षणिक वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

अ.क्र.	प्रकरण / घटक नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
०१	नफा न कमविणाऱ्या	१२८	कृतिचौकट	जादा कार्य
०२	भागीदाराचा मृत्यु	२१४	कृतिचौकट	जादा कार्य
०३	भागीदारीचे विसर्जन	२६०	कृतिचौकट	जादा कार्य
०४	विनिमय विपत्र किंवा हुंडी	२६३, ३६४, २८०, २८९	अतिरिक्त माहिती कृति	जादा कार्य
०५	भागांचे लेखांकन	३५६	कृतिचौकट	जादा कार्य
०६	वित्तीय विवरणांचे विश्लेषण	३७९, ३९४	कृतिचौकट	जादा कार्य
०७	लेखांकनात संगणकाचा उपयोग	४०१ ते ४०३	टॅली प्रात्यक्षिक	जादा कार्य
०८	भागीदाराची निवृत्ती	१७२ ते १८९	स्वयं अध्ययन	● सूचना
०९	विनिमय विपत्र / हुंडी	२६१ ते ३१०	स्वयं अध्ययन	
१०	वित्तीय विवरणांचे विश्लेषण	३५७ ते ३८८	स्वयं अध्ययन	
११	लेखांकनात संगणकाचा उपयोग	३९५ ते ४००	स्वयं अध्ययन	

• सूचना -

- 1) नवीन प्रश्नपत्रिका आराखड्यात कोणता घटक कोणत्या घटकाला 'विकल्प' (Option) असेल ते जाहिर केले जाणार नाही. परंतु चालू शैक्षणिक वर्षात (2020-21) कोविड - 19 मुळे उद्भवलेल्या आपत्कालीन परिस्थितीमुळे प्रश्नपत्रिका आराखड्यातील प्रश्न क्र. 2 ते 5 साठी खालीलप्रमाणे विकल्प (Option) असतील.

Q. 2) (कोणतेही एक उदाहरण सोडवा.)

भागीदाराचा प्रवेश

किंवा

भागीदाराची निवृत्ती

Q. 3) (कोणतेही एक उदाहरण सोडवा.)

भागीदारीचे विसर्जन

किंवा

विनिमय विपत्र/हुंडी

Q. 4) (सोडवा - कोणतेही एक)

भागांचे लेखांकन

किंवा

लेखांकनात संगणकाचा उपयोग

Q. 5) (कोणतेही एक उदाहरण सोडवा)

भागीदाराचा मृत्यू

किंवा

वित्तीय विवरणांचे विश्लेषण

- 2) वरील प्रमाणे 'विकल्प' (Options) शैक्षणिक वर्षात (2020-21) सुरुवातीलाच जाहिर केल्यामुळे अध्ययन - अध्यापन प्रक्रिया, पर्यायाने, अभ्यासक्रमाचे ओझे निश्चितच कमी होईल.
- 3) हायलाईट केलेले घटक स्वयं अध्ययनासाठी (Self Study) आहेत. ज्या विद्यार्थ्यांना विकल्पाचा लाभ घ्यायचा आहे किंवा ज्यांना वाणिज्य शाखेत पुढील/उच्च शिक्षण घ्यायचे आहे. उदा. पदवी शिक्षण, वाणिज्य शाखेतील स्पर्धा परीक्षा, C.A., C.S., CMA. इत्यादी त्यांनी स्वयंअध्ययनाचे घटक अभ्यासावेत.
- 4) प्रत्येक घटकामध्ये दिलेले कृतिकार्य (Activities) हा अभ्यासक्रमातील जादा भाग/कार्य (Extra work) असल्यामुळे तो मूल्यमापनासाठी नाही व पूर्ण वगळण्यात आलेला आहे.

वरील सर्व सूचना/बदल केवळ चालू शैक्षणिक वर्षासाठीच (2020-21) आहेत.

प्रविगाजित

Standard : 12th Commerce
Sub : Book keeping & Accountancy
(Academic Year 2020 – 21)

Sr. No.	Chapter Name	Page No.	Matter of Self Study	Remark
1.	Introducing to Partnership and Partnership final Accounts	164	Activity Box	Extra Work
2.	Accounts of Not for Profit Concerns	124	Activity Box	Extra Work
3.	Admission of Partner	167	Activity Box	Extra Work
4.	Retirement of Partner	186	Activity Box	Extra Work
5.	Death of Partner	205	Activity Box	Extra Work
6.	Dissolution of Partnership firm	250	Activity Box	Extra Work
7.	Bills of Exchange	308	Activity Box	Extra Work
8.	Issue of Shares	343	Activity Box	Extra Work
9.	Analysis of Financial Statement	380	Activity Box	Extra Work
10.	Computer in Accounting	387 to 389	Practical Activity	Extra Work
		390	Activity Box	Extra Work
11.	Retirement of Partner	168 to 182	Self Study	सूचना
12.	Bills of Exchange	251 to 300	Self Study	
13.	Analysis of Financial Statement	344 to 374	Self Study	
14.	Computer in Accounting	381 to 386	Self Study	

● सूचना -

- 1) नवीन प्रश्नपत्रिका आराखड्यात कोणता घटक कोणत्या घटकाला 'विकल्प' (Option) असेल ते जाहिर केले जाणार नाही. परंतु चालू शैक्षणिक वर्षात (2020-21) कोविड - 19 मुळे उद्भवलेल्या आपत्कालीन परिस्थितीमुळे प्रश्नपत्रिका आराखड्यातील प्रश्न क्र. 2 ते 5 साठी खालीलप्रमाणे विकल्प (Option) असतील.

Q. 2) (Solve any one Problem)

Admission of a Partner

Or

Retirement of a Partner

Q. 3) (Solve any one Problem)

Dissolution of Partnership firm

Or

Bills of Exchange

Q. 4) (Solve any one)

Issue of Shares

Or

Computer in Accounting

Q. 5) (Solve any one Problem)

Death of a Partner

Or

Analysis of Financial Statement

- 2) वरील प्रमाणे 'विकल्प' (Options) शैक्षणिक वर्षात (2020-21) सुरुवातीलाच जाहिर केल्यामुळे अध्ययन - अध्यापन प्रक्रिया, पर्यायाने, अभ्यासक्रमाचे ओझे निश्चितच कमी होईल.
- 3) हायलाईट केलेले घटक स्वयं अध्ययनासाठी (Self Study) आहेत. ज्या विद्यार्थ्यांना विकल्पाचा लाभ घ्यायचा आहे किंवा ज्यांना वाणिज्य शाखेत पुढील/उच्च शिक्षण घ्यायचे आहे. उदा. पदवी शिक्षण, वाणिज्य शाखेतील स्पर्धा परीक्षा, C.A., C.S., CMA. इत्यादी त्यांनी स्वयंअध्ययनाचे घटक अभ्यासावेत.
- 4) प्रत्येक घटकामध्ये दिलेले कृतिकार्य (Activities) हा अभ्यासक्रमातील जादा भाग/कार्य (Extra work) असल्यामुळे तो मूल्यमापनासाठी नाही व पूर्ण वगळण्यात आलेला आहे.

वरील सर्व सूचना/बदल केवळ चालू शैक्षणिक वर्षासाठीच (2020-21) आहेत.

गुणमी
प्र. वि. गाणेन

इयत्ता: १२ वी

विषय: सहकार

(कोरोनाच्या प्रादुर्भावामुळे अभ्यासक्रमातील खालील भाग शालेय वर्ष २०२० - २१ फक्त स्वयंअध्ययनासाठी, मूल्यमापनासाठी नाही.)

अ.क्र.	प्रकरण नाव / घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
१	१- सहकारी संस्थेचे संघटन	१०-११	क	व्यवस्थापन समितीच्या जबाबदाऱ्या	स्वयंअध्ययन
२	१- सहकारी संस्थेचे संघटन	१२-१३	ब	अध्यक्षाचे अधिकार	स्वयंअध्ययन
३	१- सहकारी संस्थेचे संघटन	१३-१४	क	अध्यक्षांच्या जबाबदाऱ्या	स्वयंअध्ययन
४	१- सहकारी संस्थेचे संघटन	१४-१५	अ	सचिवांचे कार्य	स्वयंअध्ययन
५	१- सहकारी संस्थेचे संघटन	१५-१६	ब	आदर्श सचिवाचे गुण	स्वयंअध्ययन
६	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	३०	२.३.१	सभासदांशी पत्रव्यवहार	स्वयंअध्ययन
७	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	३३	३	भाग हस्तांतरणाबाबतचे पत्र	स्वयंअध्ययन
८	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	३५	५	कर्ज थकबाकीदारास पत्र	स्वयंअध्ययन
९	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	३८	८	लाभांशाचे पत्र वाटप	स्वयंअध्ययन

१०	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	३९	९	अधिमंडळ विशेष सभेचा सूचना व कार्यक्रम पत्रिका	स्वयंअध्ययन
११	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	४०	२.३.२	संचालकांशी/ व्यवस्थापन समितीची पत्रव्यवहार	स्वयंअध्ययन
१२	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	४०	१	संचालकाला व्यवस्थापन समितीच्या सभेची सूचना व कार्यक्रमपत्रिका	स्वयंअध्ययन
१३	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	४१	२	सभेची तारीख बदलण्याबाबत एका संचालकाने केलेल्या विनंती पत्रास उत्तर देणारे पत्र	स्वयंअध्ययन
१४	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	४२	३	सभेला गैरहजर असणाऱ्या संचालकास सभेची माहिती देणारे पत्र	स्वयंअध्ययन
१५	२- सहकारी संस्थेच्या सचिवाचा पत्रव्यवहार	४३	४	संचालकास उपसमितीच्या सभेची सूचना देणारे पत्र	स्वयंअध्ययन
१६	३- सहकारी संस्थांचा आयुक्त व निबंधक	४९-५१	३.३	सहकार आयुक्त व निबंधकाची भूमिका	स्वयंअध्ययन
१७	३- सहकारी संस्थांचा आयुक्त व निबंधक	५६-५८	३.६	सहकार आयुक्त व निबंधकांच्या जबाबदाऱ्या	स्वयंअध्ययन
१८	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	६६-६८		भागभांडवलाची वैशिष्ट्ये	स्वयंअध्ययन
१९	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	६८-६९		भागविक्रीचे फायदे	स्वयंअध्ययन
२०	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	६९		राखीव निधीचा प्रकार	स्वयंअध्ययन

२१	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	७०		राखीव निधीचे फायदे	स्वयंअध्ययन
२२	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	८५	१	फरक - प्रस्ताव व ठराव	स्वयंअध्ययन
२३	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	८५-८६	२	फरक - भाग व कर्जरोखे	स्वयंअध्ययन
२४	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	८६	३	फरक - अंतर्गत व बाह्य साधने	स्वयंअध्ययन
२५	४- महाराष्ट्र सहकारी संस्था कायदा १९६०	८६-८७	४	फरक - कार्यक्रमपत्रिका व इतिवृत्त	स्वयंअध्ययन
२६	५- सहकारी संस्थेचे हिशेब व हिशेब तपासणी	९९-१००	५.२	अ) हिशेब पुस्तके	स्वयंअध्ययन
२७	५- सहकारी संस्थेचे हिशेब व हिशेब तपासणी	१०३-१०४	५.३	हिशेब पत्रके	स्वयंअध्ययन
२८	५- सहकारी संस्थेचे हिशेब व हिशेब तपासणी	१०९	१	फरक - नफातोटा खाते व ताळेबंद पत्रके	स्वयंअध्ययन
२९	८- महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक	१४२-१४३	८.४	राज्य सहकारी बँकेच्या समस्या	स्वयंअध्ययन
३०	८- महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक	१४३-१४४	८.५	राज्य सहकारी बँकेच्या समस्यांवर उपाय	स्वयंअध्ययन
३१	९- सहकार शिक्षण आणि प्रशिक्षण	१५४	९.६(९.६.१, ९.६.२)	सहकारी शिक्षण आणि प्रशिक्षणाची संघटनात्मक रचना	स्वयंअध्ययन

३२	९- सहकार शिक्षण आणि प्रशिक्षण	१५६-१५७	९.७.१	वैकुंठ मेहता राष्ट्रीय सहकारी प्रबंधक संस्था	स्वयंअध्ययन
३३	९- सहकार शिक्षण आणि प्रशिक्षण	१५७-१५८	९.७.२	पद्मश्री डॉ.विठ्ठलराव विखे पाटील सहकारी प्रबंधन संस्था	स्वयंअध्ययन
३४	९- सहकार शिक्षण आणि प्रशिक्षण	१५८	९.७.३	डॉ. धनंजयराव गाडगीळ सहकारी प्रबंधन संस्था	स्वयंअध्ययन
३५	१०-सहकार क्षेत्रापुढील आव्हाने	१६५-१६७	१०.३	सहकारी क्षेत्रापुढील आव्हानांवर उपाय	स्वयंअध्ययन

टीप : स्वयंअध्ययनासाठीचे घटक मूल्यमापनासाठी विचारात घेतले जाणार नाहीत. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ च्या परीक्षेत उपरोक्त घटकांवर प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.

प्र. वि. गांगोरी

2-18-21 (2021)
9/2/21

Standard: XIIth

Subject: Co-operation

(Due to Covid-19 pandemic the following part of your syllabus is for self-study and not for evaluation only for Academic year 2020-21)

Sr. No	Topic No.	Page No.	Point No.	Details of content for self-study	Instructions
1.	1- Organization of a Co-operative Society	8-9	C	Responsibilities of Managing Committee	Self-study
2.	1- Organization of a Co-operative Society	10-11	B	Powers of Chairman	Self-study
3.	1- Organization of a Co-operative Society	11	C	Responsibilities of Chairman	Self-study
4.	1- Organization of a Co-operative Society	12-13	A	Functions of Secretary	Self-study
5.	1- Organization of a Co-operative Society	13-14	B	Qualities of an Ideal Secretary	Self-study
6.	2- Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	25	2.3.1	Correspondence with Members	Self-study
7.	2- Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	28	3	Transfer of shares	Self-study
8.	2- Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	30	5	Reminder letter for loan defaulter	Self-study

9.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	33	8	Dividend Distribution letter	Self-study
10.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	34	9	Notice of Special General Body Meeting	Self-study
11.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	35	2.3.2	Correspondence with Managing Committee	Self-study
12.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	35	1	Notice & agenda of meeting of Managing Committee	Self-study
13.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	36	2	Letter to request of a director about changing the date of meeting of Managing Committee	Self-study
14.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	37	3	Letter to Director reporting about business transacted at meeting in his absence	Self-study
15.	2-Correspondence of the Secretary of Co-operative Society	38	4	Notice to director for sub-committee meeting	Self-study
16.	3-Commissioner & Registrar of Co-operative Societies	44-45	3.3	Role of Commissioner and Registrar	Self-study
17.	3- Commissioner & Registrar of Co-operative Societies	50-52	3.6	Responsibilities of Commissioner and Registrar	Self-study
18.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	60-61		Features of Share Capital	Self-study

19.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	61-62		Advantages of Share Capital	Self-study
20.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	62-63		Types of Reserve Fund	Self-study
21.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	63		Advantages of Reserve Fund	Self-study
22.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	76	1	Distinguish Between Motion & Resolution	Self-study
23.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	77	2	Distinguish Between Shares & Debentures	Self-study
24.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	77	3	Distinguish Between Internal & External Sources	Self-study
25.	4- Maharashtra Co-operatives Societies Act, 1960	78	4	Distinguish Between Agenda & Minutes	Self-study
26.	5- Accounts & Audit of Co-operative Societies	88-89	5.2	A) Books of Accounts	Self-study
27.	5-Accounts & Audit of Co-operative Societies	91-92	5.3	Financial Statements of Co-operative society	Self-study
28.	5- Accounts & Audit of Co-operative Societies	97	1	Distinguish Between Profit/loss and Balance sheet	Self-study
29.	8- Maharashtra State Co-operative Bank	126-127	8.4	Problems of State Co-operative Bank	Self-study
30.	8- Maharashtra State Co-operative Bank	127-128	8.5	Remedies on Problems of State Co-operative Bank	Self-study
31.	9- Co-operative Education & Training	138-139	9.6(9.6.1, 9.6.2)	Organizational structure of co-operative education and training	Self-study

32.	9- Co-operative Education & Training	140	9.7.1	Vaikunth Mehta National Institute of co-operative management	Self-study
33.	9- Co-operative Education & Training	140-141	9.7.2	Padmashree Dr. Vitthalrao Vikhe Patil Institute of Co-operative Training	Self-study
34.	9- Co-operative Education & Training	141	9.7.3	Dr. Dhanjayrao Gadgil Institute of Co-operative Management	Self-study
35.	10- Challenges Before Co-operative Sector	148-150	10.3	Remedies on challenges before Co-operative Sector	Self-study

NOTE: Self Study topics are non-evaluative. No questions will be asked on the above mentioned components in the Question Paper for the Academic Year 2020-21.

अधीन
प्रविम गणित

इयत्ता : बारावी
विषय : वाणिज्य संघटन व व्यवस्थापन
(शैक्षणिक वर्ष २०२० - २१ साठी फक्त)

- खाली दिलेल्या उप घटकावरील प्रश्न कोणत्याही परीक्षेत विचारले जाणार नाहीत.
- हा बदल केवळ शैक्षणिक वर्ष (२०२०-२१) साठी आहे.

अ.क्र.	प्रकरण नाव	घटक नाव	पृष्ठ क्र.	कॉलम	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/ अभिप्राय/ सूचना
१	१. व्यवस्थापनाची तत्त्वे	१.४ व्यवस्थापन तत्त्वांचे महत्त्व	३	-	पासून- व्यवस्थापनाच्या तत्त्वांच्या स्वरूपावर केलेल्या चर्चेनंतर पर्यंत - यामुळे व्यवस्थापकांच्या मनात आत्मविश्वास निर्माण होतो.	अतिरिक्त माहिती
२		१.७ शास्त्रीय व्यवस्थापनेची तंत्रे	१०	-	पासून- शास्त्रीय व्यवस्थापनेची काही महत्त्वाची तंत्रे पर्यंत - अधिक वेतन मिळविण्यासाठी प्रेरणा मिळते.	अतिरिक्त माहिती
३	३. उद्योजकतेचा विकास	३.६ यशस्वी उद्योजकाचे गुण	४४	-	पासून- यशस्वी पणे व्यवसाय करणाऱ्यांमध्ये..... पर्यंत - व्यवसाय यशस्वी करण्याचे मार्ग शोधतात.	वाचून समजण्यासारखा
४	४. व्यवसाय सेवा	४.७ वाहतूक	८३	-	पासून - भारतासारख्या देशात पर्यंत - अंतरासाठी देखील याचा उपयोग होतो.	इंटर नेट वापरून अभ्यास करू शकतात.

५		४.९ संप्रेषण	९१	-	पासून- संप्रेषण ही एखाद्या व्यक्तीकडून पर्यंत - ... संदेश हा संग्रहित ठेवला जातो.	इंटर नेट वापरून अभ्यास करू शकतात.
६	६. व्यवसायाची सामाजिक जबाबदारी	६.४ . व्यवसाय नितीशास्त्र	१४१	-	पासून- संज्ञा.... पर्यंत -कार्यक्षम आणि अष्टपैलू बनविणे.	अतिरिक्त माहिती
७	७. ग्राहक संरक्षण	७.३ ग्राहक संरक्षणाची गरज आणि महत्त्व	१५४	-	पासून- सामान्यपणे ग्राहकांचे अधिकार आणि हित.... पर्यंत - जनतेच्या हितासाठी करणे आवश्यक आहे.	वाचून समजण्यासारखा
८		७.५ ग्राहकांच्या जबाबदाऱ्या	१५७	-	पासून- ग्राहक संरक्षण कायद्याने..... पर्यंत - मदत करण्यासाठी कार्य केले पाहिजे.	अतिरिक्त माहिती
९	८. विपणन	८.४ विपणीचे प्रकार	१७७	-	पासून- विपणीचे प्रकार (तक्ता) पर्यंत - त्यास एकक्रयाधिकार बाजार म्हणतात.	सोपा भाग

प्रतिमा
प्रतिमा

Standard : 12th Commerce
Sub : Organisation of Commerce & Management
(Academic Year 2020 – 21)

- Questions will not be asked in any examination on the sub units mentioned below.
- This change is temporary for the current academic year (2020-21) only.

Sr. No.	Chapter & No. Name	Sub Unit No. & Heading	Page No.	Column	Matter of Self Study	Remark
1	1. Principles of Management	1.4 Significance of Management Principles	3	-	From-As we have discussed... Up to -it builds confidence in the minds of managers.	Additional information
2		1.7 Techniques of Scientific Management	10	-	From- Some of the major..... Up to -earn wages i.e. remuneration at higher level.	Additional information
3	3. Entrepreneurship Development	3.6 Qualities of successful Entrepreneur	39	-	From – Successful business people Up to- to make the business better.	Self study for better understanding

4	4. Business Services	4.7 Transport	74	-	From – In India, transport plays Up to - for petroleum and natural gas.	Can be self studied by using inter net
5		4.9 Communication	80	-	From – Communication is an art of Up to -send or receive messages.	Can be self studied by using inter net
6	6. Social Responsibilities of Business Organisations	6.4 Business Ethics	122	-	From – Concept..... Up to -efficient & dynamic.	Additional information
7	7. Consumer Protection	7.3 Need & Importance of Consumer Protection	134	-	From – Generally, safeguarding the rights..... Up to - for the benefit of the people.	Self study for better understanding
8		7.5 Responsibilities of Consumers	137	-	From – The Act has given..... Up to-for consumer welfare.	Additional information
9	8. Marketing	8.4 Types of Markets	153	-	From – Markets can be broadly.....	Additional information

					Up to – a commodity or service	for better understanding
--	--	--	--	--	--------------------------------	--------------------------

अध्यायी
प्र वि भागित

PHYSICS (Reduced / Non Evaluation Syllabus only for Academic Year 2020-21 only)

Note :

1. The topics in the following table are Deleted for the academic year 2020-21 as an exceptional case.
2. All boxes **EXCEPT 'Solved examples'** and **'Remember This'** are Deleted / Non evaluative For 2020-21 only

XI PHYSICS (54)

Sr No.	Page No	Article No	Portion Deleted for year 2020-21
Chapter 1 Units and Measurements			
1	3 to 5	1.3	Measurement of length
2	5	1.4	Measurement of Mass
3	5 to 6	1.5	Measurement of Time
4	8	1.7	Accuracy, Precision and Uncertainty in measurement
5	10 to 11	1.8.2	Combination of errors
Chapter 2 Mathematical Methods			
1	25 - 28	2.6	Introduction to Calculus
Chapter 3 Motion in a Plane			
1	30 - 36	3.2	Rectilinear Motion
Chapter 4: Laws of motion			
1	47	4.2	Aristotle's fallacy
2	48	4.3 only	Newton's laws of motion
4	52	4.5.2	Contact and non-contact forces
6	55, 56	4.6	Work energy theorem
7	56, 57	4.7	Principle of conservation of linear momentum
8	61	4.8.5	Loss in K.E....Use the result 4.11 without proof
10	63 to 64	4.9.1	Necessity of defining impulse
11	67	4.11.1	To prove that the moment of a couple is independent of the axis of rotation
12	72	4.13.4	characteristics of Centre of mass
Chapter 5 Gravitation			
1	84	5.4	Measurement of the Gravitational Constants
Chapter 6 Mechanical Properties of solid			
1	108	6.8	Hardness
2	109 - 111	6.9	Friction in Solid

PHYSICS (Reduced / Non Evaluation Syllabus only for Academic Year 2020-21 only)

Chapter 7 Thermal Properties of Matter			
1	114	7.2	Temperature and Heat
2	115 -118	7.3	Measurement of Temperature
3	118 -121	7.4	Absolute Temperature and Ideal Gas Equation
4	129 -133	7.8	Change of State
Chapter 8: Sound Waves			
2	142 -144	8.2	Common Properties of all Waves
3	144 -145	8.3	Transverse Waves, Longitudinal Waves
4	149	8.6	Principle of Superposition of Waves
5	150	8.7.2	Reverberation
6	150 to 151	8.7.3	Acoustics
7	154	8.9.2	Listener Approaching a Stationary Source with velocity v
Chapter 9: Optics			
1	159	9.2	Nature of light
2	159 - 161	9.3	Ray optics and geometrical optics
4	162	9.4.2	Relation between f , u and v
5	166, 167	9.6.1 (ii, iii)	Prism binoculars and periscope
6	167	9.7	Till equation 9.2
11	175 to 177	9.9	Natural phenomena due to sunlight
12	183 - 184	9.11 (last part)	Telescope onwards, till the end.
Chapter 10 Electrostatics			
1	188	10.2	Electric charge
2	195	10.6.1	Electric field intensity due to point charge in a material medium
3	196	10.6.2	Practical way of calculating electric field
4	199	10.8	Proof of the Gauss' law
5	201 -204	10.9	Electric dipole
8	204	10.10	Continuous charge distribution
Chapter 11 Electric Current Through Conductors			
1	207	11.2	Electric current
2	207	11.3	Flow of current through a conductor

PHYSICS (Reduced / Non Evaluation Syllabus only for Academic Year 2020-21 only)

3	207-208	11.4	Drift speed
4	209	11.5	Ohm's law
5	210	11.6	Limitations of the Ohm's law
6	210	11.7	Electrical energy and power
7	211-213	11.8	Resistors
8	213	11.9	Specific Resistance(Resistivity)
Chapter12 Magnetism			
1	224-225	12.4	Gauss' Law of Magnetism
Chapter13: Electromagnetic Waves and Communication System			
3	234-235	13.3.5-13.3.7	Ultraviolet Rays, X & Gamma Rays
5	239	13.6	Modulation
Chapter 14 Semiconductors			
1	254	14.8	Semiconductor devices

Note Due to the Covid 19 pandemic situation and the social distancing

it may be difficult to complete even 75% Practicals and Activities.

Hence for the year 2020-21 the students are required to perform only 60% of the Practicals and Activities

XII PHYSICS (54)

Sr No.	Page No	Article No	Portion Deleted for year 2020-21
Chapter 1 Rotational Dynamics			
1	11	1.4.2	Sphere of Death
2	11	1.4.3	Vehicle at the Top of a Convex Over Bridge
3	19-20	1.11	Rolling Motion
Chapter 2 Mechanical Properties Of Fluids			
1	27-33	2.3	Pressure
2	48-49	2.8	Equation of Continuity
3	50-53	2.9	Bernoulli Equation
Chapter 3 Kinetic Theory Of Gases and Radiation			
1	56	3.2	Behaviour of a gas
2	57	3.3	Ideal Gas and Real Gas

PHYSICS (Reduced / Non Evaluation Syllabus only for Academic Year 2020-21 only)

3	57	3.4	Mean Free Path
4	61-62	3.8	Law of Equipartition of Energy
Chapter 4 Thermodynamics			
1	96	4.8	Heat Engines
2	99	4.9	Refrigerators and Heat Pumps
3	102	4.10	Second Law of Thermodynamics
4	104	4.11	Carnot Cycle and Carnot Engine
5	106	4.12	Sterling Cycle
Chapter 5 : Oscillations			
1	116-117	5.7	Reference Circle Method
2	118-119	5.9	Graphical representation of S.H.M.
3	126-127	5.14	Damped Oscillations
4	127-128	5.15	Free Oscillations, Forced Oscillations and Resonance
Chapter 6: Superposition of Waves			
1	132-133	6.3	Reflection of waves
2	153	6.10	Characteristics of sound
3	154	6.11	Musical Instruments
Chapter 7 : Wave Optics			
1	158	7.2.	Corpuscular Nature
2	164	7.6	Refraction of a light at a Plane Boundary between two media
3	164	7.7	Polarization
4	180	7.10	Resolving power
Chapter 8 : Electrostatics			
1	194-195	8.5	Equipotential Surfaces
2	199	8.7	Conductors and insulators, Free charges and Bound charges
3	208	8.11	Displacement current
4	210-211	8.13	Van de Graaff Generator
Chapter 10 Magnetic Fields due to Electric Current			
1	232-234	10.3	Cyclotron Motion
2	234	10.4	Helical Motion
Chapter 11 Magnetic Materials			
1	251-253	11.2	Torque Acting on a Magnetic Dipole in a Uniform Magnetic Field

PHYSICS (Reduced / Non Evaluation Syllabus only for Academic Year 2020-21 only)

2	257-261	11.5	Magnetic Properties of Materials
3	261-262	11.6	Hysteresis
4	262	11.7	Permanent Magnet and Electromagnet
5	262	11.8	Magnetic Shielding
Chapter 12 Electromagnetic Induction			
1	270-273	12.6	Induced emf in a Stationary Coil in a Changing Magnetic Field
2	273-274	12.7	Generator
3	274-276	12.8	Back emf and back torque
4	281	12.13	Energy Density of a Magnetic Field
Chapter 13 AC Circuits			
1	288	13.2	A.C. Generator
2	297-299	13.6	Power in A.C. Circuits
3	302-303	13.9	Sharpness of Resonance: Q factor
4	303	13.10	Choke coil
Chapter 14 Dual Nature of Radiation and Matter			
1	314	Table 14.2	Summary of analysis of observations from
2	316	14.4	Photo Cell
3	318-319	14.6	Davison and Germer Experiment
Chapter 15 Structure of Atoms and Nuclei			
1	324	15.3	Geiger Marsden Experiment
2	330-332	15.7	Atomic Nuclues
3	332-333	15.8	Nuclear Binding Enenergy
4	333-336	15.9	Radioactive Decays
5	338-341	15.11	Nuclear energy
Chapter 16 Semiconductor Devices			
1	347-350	16.3.1	Zener Diode

Note Due to the Covid 19 pandemic situation and the social distancing

it may be difficult to complete even 75% Practicals and Activities.

Hence for the year 2020-21 the students are required to perform only 60% of the Practicals and Activities

XI Chemistry (55)

Deleted and Non-Evaluative portion for Year 2020-21.

Sr.No	Chapter No. and Name	Deleted and Non-Evaluative portion
1	1.Some basic concepts of chemistry	1.1Introduction 1.2 Nature of chemistry ,1.2.1 Matter, 1.2.2 Pure substances verses mixtures,1.2.3 States of matter, 1.4.1 Law of conservation of mass, 1.4.2 Law of definite proportion,1.4.3 Law of multiple proportion, 1.5 Daltons atomic theory,
2	2.Introduction to Analytical chemistry	2.1 Introduction, 2.3 Mathematical operation and error analysis, 2.3.2 Scientific notation, 2.3.3 Significant figures, 2.3.4 Rules of deciding significant figures, 2.3.5 Calculations with significant figures.
3	3.Some Analytical techniques	3.1 Introduction,3.5 Chromatography
4	4. Structure of Atom	4.1 Subatomic particles, 4.5.1Wave particle duality of electromagnetic radiation (including problems 4.4 & 4.5).
5	5. Chemical Bonding	5.1 Introduction, 5.2 Kossel and Lewis approach to chemical bonding, 5.2.1 Ionic bond, 5.1.2 Ionic solids and lattice enthalpy ,5.2.2 Covalent bond, 5.4.1 Formal charge, 5.5.6.2, 5.5.6.3, 5.5.6.4,5.5.6.5 (Except H ₂ molecule)
6	6. Redox reactions	6.1 Introduction, 6.1.1 Classical ideas of redox reactions, 6.3.2 Ion electron method (Half reaction method)
7	7.Modern Periodic Table	7.1 Introduction, 7.5.3.c. Periodic trends in Chemical Reactivity.
8	8.Elements of group 1 and 2	8.1Hydrogen (Entire),8.2.7 Biological importance of elements of group 1 and 2 ,8.3.1 Sodium Carbonate, 8.3.3 Calcium Carbonate, 8.3.4 Hydrogen peroxide.
9	9. Elements of group 13, 14 and 15	9.1 Introduction , 9.6.1 Allotropes of Carbon , 9.8 Chemistry of notable compounds of elements of group 13 , 14 and 15
10	10. States of Matter: Gaseous and Liquid State	10.1 Introduction, 10.8.3 Liquefaction of gases and critical constants, 10.9 Liquid state (Vapour pressure, Surface Tension and Viscosity only understanding of concepts) Factors affecting vapour pressure, Application of surface tension.
11	11. Adsorption and Colloids	11.1 Introduction ,11.5 Adsorption Isotherm,11.7.1 Homogeneous Catalysis, 11.7.2 Heterogeneous catalysis, 11.7.3 Inhibitors,11.8 Adsorption Theory of Heterogeneous Catalysis,11.9.3 Preparation of colloids, 11.9.4 Purification of colloidal solutions, 11.9.5 e. Electrical Properties, f. Coagulation,11.9.6 Methods of coagulation.
12	12.Chemical Equilibrium	12.7 Application of equilibrium constant,
13	13.Nuclear Chemistry and Radioactivity	13.2 Classification of nuclides,13.3.4 Nuclear potential,13.3.5 Nuclear Binding energy and mass defect
14	14. Basic principle of organic chemistry	14.1 Introduction ,14.6 Theoretical basis of organic reactions,
15	15.Hydrocarbon	15.1.3 Industrial preparation of alkanes, Free radical mechanism of halogenation of alkanes, 2. Combustion ,3 Pyrolysis , 4 Reforming a) Industrial source of alkenes , 15.4.2 Structure of Benzene,
16	16.Chemistry in everyday life	Introduction, Traditional knowledge in medicine, Table 16.2 Active ingredients of some medicinal plants.

Note for XI Practical:

Due to Covid-19, 60% of total Chemistry practicals should be conducted by teachers during academic year 2020-21.

XII Chemistry (55)**Deleted and Non- Evaluative portion for Year 2020-21.**

Sr.No.	Chapter No. and Name	Deleted and Non evaluative portion
1.	1.Solid State	1.2.1 Crystalline solid, 1.2.2.Amorphorus solid, 1.7.3 Packing efficiency of metal crystal in fcc lattice, Table 1.3 Edge length and particle parameters in cubic system, Table 1.4 Point no.3 fcc/hcp only, 1.9 Electrical properties of solids, 1.10 Magnetic properties of solid
2	2.Solutions	Demonstration and Exceptions to Henry's Law, 2.11.1 Van't Hoff factor (i), 2.11.2 Modification of expressions of colligative property, 2.11.3 Van't Hoff factor and degree of dissociation, Problem 2.10,2.11,2.12,2.14
3	3.Ionic Equilibria	3.1 Introduction, 3.6.2 Acidity, basicity and neutrality of aqueous solution, 3.8.3 Properties of Buffer 3.10.1 Common ion effect and solubility
4	4.Chemical Thermodynamics	4.1 Introduction, 4.2.6 Thermodynamic Equilibrium, key points for spontaneous process, 4.11.3 Entropy and spontaneity, 4.11.4 Second law of thermodynamics, 4.11.5 Gibbs energy, 4.11.6 Gibbs energy and spontaneity, 4.11.7 Spontaneity and ΔH or ΔS , 4.11.8 Temperature of equilibrium, 4.11.9 Gibbs function and equilibrium constant, Problem 4.16,4.17,4.18, Problem 4.19 and 4.20
5	5.Electrochemistry	5.1 Introduction, 5.2.2 Ionic conduction, 5.2.3 Measurement of conductivity of solution, Significance of molar conductivity, 5.4.1 Electrochemical reactions, 5.4.2 Electrodes, 5.10.1 Dry cell, 5.10.2 Lead accumulator, 5.11 Fuel cells
6	6.Chemical Kinetics	6.1 Introduction, 6.6 collision theory of bimolecular reactions, 6.7 Temperature dependence of reaction rate, Problem 6.12 and 6.13, Problem 6.14
7	7.Elements of Groups 16,17 and 18	Introduction, Table 7.2 Atomic and physical properties of group 16 elements, Table 7.3,7.4 Atomic and physical properties of group 17 and 18 elements, Table 7.5,7.6 Properties of hydrides of Group 16 and 17 elements, 7.9 Oxygen and compounds of oxygen, Fig.7.1 Flow diagram for manufacture of sulphuric acid, 7.11.2 Hydrogen chloride, 7.13 Compounds of Xenon (Excluding Table no.7.14)
8	8.Transition and inner transition elements	8.1.1 General Introduction, Table 8.5 Atomic Properties of First Transition series, Table 8.6 Ionisation enthalpy of first transition series Remember, 8.3 Compounds of Mn and Cr, 8.6.1 Metallurgy 8.6.2 Extraction of iron from hematite ore using blast furnace, Table 8.12 I.E of Lanthanoids, Problem, Table 8.13 Effective Magnetic moments of Lanthanoids
9.	9.Co-ordination Compounds	9.9.6 CFT, 9.9.7 Factors affecting Crystal Field splitting parameters, 9.9.8 Colour of the octahedral complexes, 9.9.9 Tetrahedral complexes
10	10.Halogen Derivatives	10.3.5 Sandmeyer's reaction, 10.5.5 Representation of configuration of molecule, 10.6.1 Laboratory test of haloalkane, 10.7 Uses and Environmental effect of some polyhalogen compound
11	11.Alcohols, Phenols and Ethers	Preparation of alcohols a) From alkyl halide b) By acid catalyzed hydration of alkenes, a) Laboratory test of alcohols and phenol i) Litmus test, ii) Reaction with base

		ii)Reaction with Phosphorus Halide, iii) Dehydration of alcohols to alkenes, a)Laboratory test of ether
12	12.Aldehydes, Ketones and carboxylic acids	12.1 Introduction, a)By oxidation of alcohol b) from hydrocarbons, ii) Preparation of aromatic ketones from acyl chloride, b) Laboratory test for ketonic group, 12.9.2 Laboratory tests for carboxyl group.
13	13.Amines	13.6.1 Laboratory test for amines, Reaction with fluroboric acid b) Reactions involving retention of diazonium group.
14	14. Biomolecules	14.1 Introduction , 14.2.10 Polysaccharides(Statch,cellulose and glycogen), b) Secondary structure of protein, c) Tertiary structure of protein, d) Quaternary structure of protein, Fig.14.26 Formation of nucleoside, Fig.14.27 Structure of nucleotide, Fig. 14.28 Formation of dinucleotide, 14.4.3 DNA double helix
15	15. Introduction to Polymer chemistry	Fig.15.2 Classification of polymers, 15.3.6 Phenol-formaldehyde and related polymers, Fig.15.3 Preparation of Bakelite, Fig. 15.4 Formation of crosslinked malemine formaldehyde resin, 15.3.9 Viscose rayon, Fig 15.7 Formation of viscose rayon, 15.4 Molecular mass and degree of polymerization of polymers
16	16.Green Chemistry and Nanochemistry	Fig.16.1 Macro-materials to atoms, Fig.16.2 Scale of Nanomaterials, 16.6.4 Thermal properties,16.6.5 Mechanical Property,16.6.6 Electrical conductivity,16.7 Synthesis of Nanomaterial, 16.7.4 Photographs of Instruments

Note for XII Practical:

Due to Covid-19, 60% of total Chemistry practicals should be conducted by teachers during academic year 2020-21.

Chapter wise details for standard XI (Reduced Non Evaluative Portion for Academic Year 2020-21 Only due to Corona COVID 19)

Sr. No.	Chapter Number and Name	Portion non-evaluative for academic year 2020 -21 examinations
1	Chapter 1 Living world	1.2 Herbarium 1.3 Botanical gardens 1.4 Museum 1.5 zoological parks 1.6 biodiversity parks 1.7 key
2	Chapter 2 Systematics of living organisms	2.1 Systematics 2.2 Classification 2.3 Three domains of life 2.4 Chemotaxonomy 2.5 Numerical taxonomy 2.6 Cladogram 2.7 Phylogeny 2.8 DNA bar coding 2.9 Taxonomic categories 2.10 Taxonomic hierarchy 2.11 Units of classification 2.12 Nomenclature
3	Chapter 3 Kingdom Plantae	3.3 (B) Angiospermae
4	Chapter 4 Kingdom Animalia	No deletion
5	Chapter 5 Cell structure and organization	No deletion
6	Chapter 6 Biomolecules	No deletion
7	Chapter 7 Cell division	No deletion

8	Chapter 8 Plant tissues and anatomy	8.1 Tissue 8.2 Meristematic tissue 8.3 Permanent tissue 8.4 tissue systems 8.5 Secondary growth in plants 8.6 wood 8.7 Cork cambium and secondary growth 8.8 Anatomy of root , stem and leaf
9	Chapter 9 Morphology of flowering plants	9.1 angiosperms 9.2 Morphology a) root b) stem c) leaf f) fruit g) seed 9.3 family Fabaceae
10	Chapter 10 Animal tissues	No deletion
11	Chapter 11 Study of animal type -cockroach	11.3 External morphology 11.4 Body cavity 11.5 Digestive system of cockroach 11.6 Circulatory or blood vascular system 11.7 Respiratory or tracheal system 11.8 Excretory system 11.9 Nervous system 11.10 Reproductive system

12	Chapter 12 Photosynthesis	No portion is deleted
13	Chapter 13 Respiration and energy transfer	No portion is deleted
14	Chapter 14 Human nutrition	14.1 Human digestive system 14.2 Digestive glands 14.3 Physiology of Digestion 14.4 Absorption and assimilation 14.5 Nutritional disorders and diseases of digestive system
15	Chapter 15 Excretion and Osmoregulation	No deletion
16	Chapter 16 Skeleton and Movement	16.1 Movements and locomotion 16.8 Skeletal system 16.9 Group of skeleton 16.10 Types of joints 16.11 Disorders related to muscles 16.12 Disorders related to bones

The following pattern of practical examination is being proposed from academic year 2020—21 for following reasons.

- 1. The experiments related to dissections need to be avoided.**
- 2. A similar pattern is followed by CBSE in their examination.**

Scheme of practical examination for XI std

Time: 3 hrs

Marks:30

Sr. No.	Experiment	Marks
Q.1	Major experiment	04
Q.2	Minor experiment	03
Q.3	Minor experiment	03
Q.4	Spotting	10
Q.5	Project	05
Q.6	Viva voce	02
Q.7	Certified complete Journal	03
Total	Total	30

While conducting the experiments and examination please insure the following:-

1. Maintain physical distance.
2. Avoid practicals where use of microscope is necessary (as microscopes are shared by many students).
3. While conducting biochemical experiments pipetting by mouth is to be strictly avoided.
4. Spotting can be conducted by use of material visible to naked eyes and by display of figures, charts, photographs, etc.
5. All other guidelines given by government from time to time.

Please note :-

1. Only following experiments are to be conducted for XI std (academic year 2020 – 21)
2. Practical examination to be conducted as internal evaluation at the institutional level for year-end Practical exam. Feb/Mar 2020-21.

A. List of major experiments to be performed for Q. 1

1. Study of plant family Solanaceae (pollen grain mounting and section of ovary not expected).

B. List of minor experiments to be performed for Q. 2

1. To study the effect of amylase (preferably fungal diastase) enzyme on starch under different conditions of temperature (room, hot, cold)
2. To study the effect of amylase enzyme on starch under different conditions of pH (acidic and basic)

C. List of minor experiments to be performed for Q.3

1. To test urine sample for abnormal constituent –sugar.
2. To test urine sample for abnormal constituent – albumin
3. To test urine sample for abnormal constituent - bile salts.
4. To test urine sample for normal constituent - urea

D. List of spottings for Q.4 (A to J)

- A. Study of plant tissue from coloured photograph/diagram of T. S. of roots of sunflower and maize.
- B. Study of modifications of root stem and leaf (specimens, photographs, diagrams).
- C. Study and identification of inflorescence (specimens, photographs, diagrams).
- D. Study of specimens and identifications with reasons from plant classification (specimens, photographs, diagrams).
- E. Demonstration of aerobic respiration using Ganong's respirometer or To demonstrate aerobic respiration
- F. Study of animal tissues by display of photograph/diagram only– cartilage ,mammalian bone, blood smear, striated muscle, non striated muscle and cardiac muscle).
- G. Study of external morphology and digestive system of cockroach with the help of photograph / diagrams.
- H. Study of human skeleton – appendicular (specimens, photographs, diagrams).
- I. Study of specimens and identifications with reasons from animal classification(specimens, photographs, diagrams)..
- J. Study of histology of digestive organs of mammals namely. T. S of pancreas, small intestine and liver (photographs/ diagrams only)

E. Project for Q.5

A suitable project to be allotted by teacher and submission in form of written report (4 to 6 pages) is expected.

E. Viva voce for Q.6

Based on major and minor experiments.

F. Journal for Q.7

Complete and duly signed by teacher with institute's stamp.

Chapterwise details for HSC Exam Feb/Mar 2020-21.

Sr. No.	Chapter Number and Name	Portion non-evaluative for March 2020 -21 examination
1	Chapter 1 Reproduction in lower and higher plants	1.1: Asexual reproduction
2	Chapter 2 Reproduction in lower and higher animals	2.1: Asexual reproduction in animals
3	Chapter 3 Inheritance and Variation	-----
4	Chapter 4 Molecular Basis of Inheritance	No topic is deleted from this chapter
5	Chapter 5 Origin and Evolution of life	5.1: Origin of life : (Protobiogenesis) 5.2: Chemical Evolution of Life 5.3: Organic Evolution 5.4: Darwinism 5.5: Mutation Theory 5.7: Mechanism of organic evolution 5.8: Hardy-Weinberg's principle 5.9: Adaptive Radiation 5.10: Evidences of organic evolution 5.11: Speciation 5.12: Geological time scale

6	Chapter 6 Plant water relations	6.4 Absorption of water by roots from soil 6.5 Water potential 6.6 Plasmolysis 6.7 Path of water across the root 6.8 Mechanism of absorption of water 6.9 Translocation of water 6.10 Transport of mineral ions 6.11 Transport of food 6.12 Transpiration 6.13 Structure of stomatal apparatus
7	Chapter 7 Plant growth	7.1 Plant growth 7.2 Phases of growth 7.3 Conditions of growth 7.4 Growth rate and types of growth 7.5 Growth curve 7.6 Differentiation, dedifferentiation and redifferentiation 7.7 Development 7.8 Plasticity 7.10 Photoperiodism 7.11 Vernalization 7.12 Mineral nutrition 7.13 Nitrogen cycle
8	Chapter 8 Respiration and circulation	8.5: Modified respiratory movements, Artificial ventilation, ventilator FROM 8.16: Angiography, heart transplant, silent heart attack

9	Chapter 9 Control and coordination	From 9.6: Reflex action and chart 9.15: Types of reflex actions 9.7: Receptors
10	Chapter 10 Human health and diseases	-----
11	Chapter 11 Enhancement of food production	11.2 Plant breeding 11.3 Tissue culture 11.4 Single cell protein 11.6 Animal husbandry
12	Chapter 12 Biotechnology	No topic is deleted from this chapter
13	Chapter 13 Organisms and population	No topic is deleted from this chapter
14	Chapter 14 Ecosystems and energy flow	14.1 Ecosystem 14.2 Energy flow 14.3 Ecological pyramids 14.4 Nutrient cycles 14.6 Ecosystem services
15	Chapter 15 Biodiversity conservation and Environmental issues	15.7 Environmental issues a. Air pollution and control measures b. Noise pollution and control measures c. Water pollution and its control, Thermal pollution, Measures to reduce sewage water, Solid waste management 15.8 Greenhouse effect and global warming 15.9 Ozone depletion 15.10 Deforestation

The following pattern of practical examination is being proposed from academic year 2020—21 for following reasons.

3. The experiments related to dissections need to be avoided.

4. A similar pattern is followed by CBSE in their examination.

While conducting the experiments and examination please ensure the following:-

6. Maintain physical distance.
7. Avoid practicals where use of microscope is necessary (as microscopes are shared by many students).
8. While conducting biochemical experiments pipetting by mouth is to be strictly avoided.
9. Spotting can be conducted by use of material visible to naked eyes and by display of figures, charts, photographs, etc.
10. All other guidelines given by government from time to time.

Scheme of practical examination to be conducted for XII std Feb/Mar 2020-21

Time: 3 hrs

Marks:30

Sr. No.	Experiment	Marks
Q.1	Major experiment	04
Q.2	Minor experiment	03
Q.3	Minor experiment	03
Q.4	Spotting	10
Q.5	Project	05
Q.6	Viva voce	02
Q.7	Certified complete Journal	03
Total	Total	30

Please note :-

3. Only following experiments are to be conducted for XI std (academic year 2020 – 21)

4. Practical examination to be conducted as internal evaluation at the institutional level for year-end Practical exam. Feb/Mar 2020-21.

A. List of major experiments to be performed for Q. 1

1. Dissect and display floral whorls (section of ovary and pollen grain mounting is not expected).
2. Isolation of DNA from given sample.

B. List of minor experiments to be performed for Q. 2

1. To study the population density by quadrat method.
2. To study osmosis by potato osmoscope.

C. List of minor experiments to be performed for Q.3

1. To study soil sample for its type.
2. To study water sample for its pH.

D. List of spottings for Q.4 (A to J)

- A. Study of adaptation of pollination by insects/wind from coloured photograph/diagram of suitable flowers.
- B. Study of meiosis (photographs/ diagrams).
- C. Study of bagging or tagging or emasculation (specimens/ photographs/ diagrams).
- D. Study of plant from xeric and aquatic habitat (specimens/ photographs/ diagrams).
- E. Demonstration of paper chromatography or To four leaf experiment.
- F. Study of anatropous / orthotropous ovule through photographs/ diagrams.
- G. Study of common disease causing organisms (specimens/photographs/ diagrams).
- H. Study of human brain (model/ photographs/ diagrams).
- I. Study of pedigree chart or study of V. S. of blastula, T. S. of testis, T. S. of ovary (photographs/ diagrams).
- J. Study of animals found in xeric and aquatic habitat (specimens/photographs/ diagrams)

E. Project for Q.5

A suitable project to be allotted by teacher and submission in form of written report (4 to 6 pages) is expected.

E. Viva voce for Q.6

Based on major and minor experiments.

F. Journal for Q.7

Complete and duly signed by teacher with institute's stamp.

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

Chapter	Page number	Column (L / R)	Name of unit and sub unit (Non - evaluative for all examinations in Educational year 20- 21)	Remark
1. Rock and Soil	1	L	Can you recall? , Observe the stones and rocks	Captions for Self study and self activity
	1	R	Do you know ?	Caption for Self study
	2	L and R	Table 1.1 : Characteristics and dominant mineral in different types of rocks with examples	Table for self study
	2	R	Do you know ?	Caption for additional information
	4	L	Use your brain power, Do you know ? , Observe and discuss, Mind and Understand	Captions for Self study and self activity
	4	R	Know the scientist, Do you know ? , Visit different sites and observe the weathering process	Captions for Self study and self activity
	5	L	Fig. 1.4 : Process of weathering	Figure / Flow chart for self study
	5	R	Can you think?	Caption for additional information
	6	L	Fig 1.6 : Basic soil forming processes	Figure for self study
	6	R	Try this	Captions for self activity
	7	L	Fig. 1.8 : Determination of textural class (Textural Triangle)	Figure for self study
	7	R	Fig. 1.9 : Different soil structures	Figure for self study
	9	L	Remember this	Caption for additional information
	10	L	Remember this	Caption for additional information
	10	R	Mind and Understand	Caption for additional information
	11	L and R	Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
2. Weather and Climate	12	L	Do you know ? , Remember this	Captions for Self study
		R	Can you imagine?	Caption for Self study
	13	L	Try this	Caption for Self activity
	14	L	Practice this, Do this, Try this	Captions for Self activity

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)				
	15	L	Try this , 2.3 : Instruments of measuring weather , 2.3.1 : Stevenson screen	Captions for Self activity, Sub unit for self study
	15	R	2.3.2 : Thermometer, 2.3.3: Rain gauge	Sub units for self study
	16	L	Fig. 2.3 : Rain gauge, 2.3.4 : Pyranometer, 2.3.5 : Sunshine recorder, 2.3.6: Anemometer and wind vane	Figure for self study , Sub units for self study
	16	R	Contd.. 2.3.6: Anemometer and wind vane, 2.3.7: Psychrometer / Hygrometer, 2.3.8: Dew gauge	Sub units for self study
	18	R	Internet my friend , 2.4.4 : Methods of Forecasting	Caption for Self study , Sub unit for self study
	19 and 20	L and R	Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
3. Agriculture - A Modern Approach	21	L	Recall a little , Can you tell ?	Captions for additional information and self activity
	22	R	Try this	Caption for self activity
	23	L and R	3.4.2 : Contract Farming business models	Sub unit for self study
	24	L	Contd.. 3.4.2 : Contract Farming business models	Sub unit for self study
	24	R	Contd.. 3.4.2 : Contract Farming business models	Sub unit for self study
	25	L	Try this	Caption for self activity
	26	R	3. Urban Agriculture	Sub unit for self study
	27	L	Advantages of Urban agriculture	Sub unit for self study
	29	L	Internet my friend	Caption for online study
	30	L and R	Table 3.1 Institutes and their websites	Table and sub unit for online study
	33	L and R	Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / self activity and additional information should not be considered for evaluation.	
4. Seed	34	L	Do you know ? , Recall a little	Captions for Self study
	35	R	Try this	Caption for Self activity

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

	36	L	Can you tell	Skip
	37	L	Do you know ? , Remember this	Captions for additional information
	39	R	Try this	Caption for Self activity
	41	R	Observe and discuss	Caption for Self activity
	44	R	Methods of seed health tests : A. Examination without incubation	Sub units for self study
	45	L	Contd.. B. Examination after incubation , C. Examination of growing plant	Sub units for self study
	45	R	4.6.7 : Methods of moisture determination	Sub units for self study
	46	L and R	4.6.7 : Methods of moisture determination (4th method) , Table 4.1	Sub units for self study
	47	L and R	Tests for determination of seed vigour (1 to 7) , 4.6.9 (1) TZ test	Sub units for self study
	48	L and R	Contd..TZ test	Sub units for self study
	49 and 50		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / self activity and additional information should not be considered for evaluation.	skip the activity
5. Sowing	51	L	Recall a little , Can you recall ?	Caption for additional information, self activity
	51	R	Try this	Caption for self activity
	52	L	Can you tell?	Caption for self activity
	52	R	Try out , Think about it , Observe and discuss	Caption for self activity
	55	R	Make a list and discuss	Caption for self activity
	58 and 59	L and R	Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / self activity and additional information should not be considered for evaluation.	
6. Plant Nutrition	60	L	Recall a little , Remember this	Caption for additional information
	60	R	Can you tell ?	Caption for Self activity
	67	L	Can you tell ?	Caption for Self activity

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

	73 to 75		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / self activity and additional information should not be considered for evaluation.	
7. Irrigation management	76	L	Can you recall ? , Do you know ?	Captions for Self study
	76	R	Remember this	Caption for additional information
	77	R	Do you know ?	Caption for additional information
	79	L	How do you and Do you know	Caption for Self activity
	80	L	7.3.3: Only Advantages , Disadvantages , Remember this	Sub unit for self study, Caption for additional information
		R	7.3.4: Advantages	Sub unit for self study
	81	L and R	7.3.4: Disadvantages	Sub unit for self study
	82	R	Do you know ? , Can you recall ?	Captions for Self study
	83	L and R	7.5.2 Importance of Drainage , 7.5.3 Causes of improper drainage (Full page)	Sub units for self study
	84	L and R	Contd...7.5.5 Causes of improper drainage , 7.5.5 Remedies for (Full page) , Tell us	Sub units and caption for self study
	85	L	Contd.. 7.5.5 Remedies for.. Continued upto Fig. 7.12, Can you recall?	Sub units and caption for self study
	86	R	Try this , which cropping system ?	Captions for Self study
	87	L	Can you tell ?	Caption for Self study
	88 and 89		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
8. Cropping system	90	L	Do you know ? , Think and answer	Captions for Self study
	90	R	Let us do it , Remember this	Captions for Self activity and self study
	91	L	Do you think ? , Do you observe ?	Captions for additional information
	91	R	Internet my friend , Why some fields ...	Caption for online study and self activity
	92	L	Think and answer	Skip caption
	92	R	Assessment of land use	Sub unit for self activity

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

	93	L	contd.. Assessment of land use	Sub unit for self activity
	94	L	Advantages , Disadvantages	Sub unit for self study
	95	R	Advantages of mixed cropping	Sub unit for self study
	96	L	Disadvantages of mixed cropping	Sub unit for self study
	96	R	Interactions in sequence cropping	Sub unit for self study
	97	L	contd..Interactions in sequence cropping	Sub unit for self study
	97	R	Try this	Captions for Self activity
	98 and 99		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
9. Tillage	100	L	Can you recall ?, Keep in mind	Captions for additional information
	100	R	Know the scientist	Caption for additional information
	101	R	Observe and discuss	Caption for Self activity
	102	L	Use your brain power	Caption for Self activity
	104	R	Do you know ?	Caption for additional information
	106	L	9.3.4 List of tillage implements	Sub unit for self study
	106	R	contd..List of tillage implements	Sub unit for self study
	107	L and R	contd..List of tillage implements (Full page)	Sub unit for self study
	108	L	contd..List of tillage implements (entire column)	Sub unit for self study
	108	R	contd..List of tillage implements Upto F. , Advantages of minimum tillage	Sub unit for self study
	109	L	Contd..Advantages of minimum tillage, disadvantages, Think about it	Sub unit for self study , Caption for Self activity
	109	R	Advantages and disadvantages of Zero tillage	Sub unit for self study
	110	L	Do you know ?	Caption for additional information
	111 and 112		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

10. Weed management	113	L	Can you recall ?	Caption for Self study
	113	R	Use your brain power	Caption for Self activity
	114	L	Always remember , Understand and remember	Captions for additional information
	114	R	Try this	Caption for Self activity
	115	L	Use your brain power , Do you know ?	Caption for Self activity and additional information
	117	L	Use your brain power , Try this , 10.4 : Dispersal of weeds	Captions for Self activity
	117	R	Contd.. 10.4 : Dispersal of weeds , Collect information	Sub unit for self study , Caption for Self activity
	118	L	Let's discuss , Try this , Always remember	Captions for Self activity and self study
	119	R	Do you know the weeds ? , Beneficial effects of weeds	Caption for additional information, Sub unit for self study
	120	L and R	contd.. Full page	Sub unit for self study
	121	L	think about it , Internet my friend, Always remember	Captions for Self activity , online study and additional information
	121	R	Use your brain power	Caption for Self activity
	123	L	Let's recall	Caption for Self activity
	123	R	Try to understand	Caption for additional information
	124	L	Collect information , Think about it	Captions for Self activity
	124	L and R	Classification of herbicides (Tree diagram)	Tree diagram for self study
	125 and 126		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
11. Pest and Disease Control	127	L	Can you tell? , Can you recall ? , Do you know ?	Captions for Self study
	127	R	Try this , Always remember	Captions for Self activity and self study
	128	L	Always remember , 11.1.3 A : Types of pest on the basis of incidence	Caption for additional information, Sub unit for self study
		R	contd.. Types of pest on the basis of incidence	Sub unit for self study
	129	L	11.1.3 D Classification on the basis of economic damage	Sub unit for self study

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

	129	R	Contd.. D, E. Classification on the basis of feeding on the crop, F. Classification on the basis of outbreak of pest	Sub unit for self study
	130	L	Type of diseases B . On the basis affected plant parts , C. On the basis of spread and intensity	Sub unit for self study
	130	R	contd.. C. ,D. On the basis of pathogen, E. On the basis of host plant, Use your brain power, Try this	Sub unit for self study , Captions for self activity
	132	L	Protection , Resistant varieties , Formula for preparation of spray solution and quantity of insecticide required	Captions for additional information, Sub unit for self study
	132	R	Contd.. Formula ..	Sub unit for self study
	133	R	General Principles	Sub unit for self study
	134	R	Always remember	Captions for additional information
	136	L and R	11.2.4 Integrated disease management (Full page) , Use your brain power , Introduction to scientists	Sub unit for self study , Captions for self study and additional information
	138	L and R	11.3 Important pest (chart) : Onion , potato and Pomegranate	Chart for self study
	139	L and R	contd.. Pomegranate and coconut	Chart for self study
	141	L and R	11.4 Major diseases : Onion , Potato and Pomegranate	Chart for self study
	142	L and R	contd.. Pomegranate and coconut	Chart for self study
	145		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
12. Protection From Wild Animals	146	L	Do you know ? , Use your brain power	Captions for self activity
	146	R	Always remember	Caption for additional information
	147	R	Always remember	Caption for additional information
	148	L	Recall a memory	Captions for self activity

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)				
	148	R	Always remember	Caption for additional information
	149	L	Recall a memory , Always remember	Captions for self activity and additional information
	149	R	Contd.. Always remember	Caption for additional information
	150	L	12.1.5 Blue bull , Always remember	Sub unit for self study,Caption for additional information
	150	R	Contd..Blue bull , 12.1.6 Wild rabbits ,Always remember	Sub unit for self study,Caption for additional information
	151	L and R	Contd.. Always remember and Wild rabbits (Full page)	Sub unit for self study,Caption for additional information
	152		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / self activity and additional information should not be considered for evaluation.	
13. Waste Management	153	L	Recall a little	Caption for additional information
		R	13.1.1 World situation	Sub unit for self study
	154	L	Contd.. World situation , 13.1.2 Indian condition	Sub unit for self study
	154	R	Contd.. 13.1.2 Indian condition, Can you recall ? , Can you tell?	Sub unit for self study , Captions for self activity
	155	R	Food waste., Can you recall ?	Caption for additional information and self activity
	157	L and R	13.4 Table : Sources of waste	Table for additional information
	159	R	13.6 By products of waste	Sub unit for self study
	160	L and R	contd.. By products of waste	Sub unit for self study
	161	L and R	contd.. By products of waste	Sub unit for self study
	162		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study and additional information should not be considered for evaluation.	
14. Horticultural Practices	163	L	Can you recall ?	Caption for self activity
	163	R	Landscape Gardening definition , Remember this	Sub unit and caption for additional information

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

Practices	164	L	Always remember	Caption for additional information
	165	L	14.1 Table : Comparison of Area	Sub unit for additional information
	165	R	contd.. Table : Comparison of Area	Sub unit for additional information
	166	L	Keep in mind	Caption for additional information
	166	R	Remember this , Types of fencing	Caption for additional information, Sub unit for self study
	167	L	Contd.. Types of fencing	Sub unit for self study
	168	R	Table 14.2 No. Of trees, Formula for calculating no. Of plants	Table for self study , Formula for self activity
	169	L	Selection of wind breaks , Planting distance	Sub unit for self study
	169	R	Table 14.2 : Planting distance , Planting material	Table and Sub unit for self study
	173	R	Use your brain	Caption for self study
	175	L	14.6.3 Bending	Sub unit for self study
	175	R	contd.. Bending , 14.6.4 Ringing	Sub unit for self study
	176	L	contd.. Ringing	Sub unit for self study
	177	L	14.6.7 Hardening	
	177	R	Contd.. Hardening	
	178 and 179		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / Self activity and additional information should not be considered for evaluation.	
15. Special Crops	180	L	Let's recall , Remember this	Captions for self study and additional information
	180	R	Remind	Caption for self study
	181	L	b. Coffee , c. Cocoa, Use your brain power	Sub unit and caption for self study
	181	R	Do you know ? d. Rubber	Sub unit and caption for self study
	182	L	f. Areca nut	Sub unit for self study
	182	R	g. Cashew nut	Sub unit for self study
	183	L	Remember this	Caption for additional information
	184	L	Remind , d. Turmeric, e. Cinnamon	Caption for self study
	184	R	f. Clove , g. Chilli	Caption for self study
	185	L	Find information on	Captions for additional information

Agriculture Science and Technology Std XI (Reduced Non Evaluative Syllabus for Academic Year 2020-21 Only)

	185	R	b. Senna , c. Geranium	Sub unit for self study
	186	L	contd.. c. Geranium	Sub unit for self study
	186	R	b. Psyllium	Sub unit for self study
	187	L	contd.. b. Psyllium, d. Rouwolfia	Sub unit for self study
	188	L	g. Amla	Sub unit for self study
	189	L	b. Brinjal , c. Cauliflower , d. Okra	Sub unit for self study
	190	L	g. Carrot, h. Amaranthus	Sub unit for self study
	191	L	b. Zucchini , Remember this , d. Celery	Sub units for self study , Captions for additional information
	191	R	contd.. d. Celery , f. Lettuce	Sub units for self study
	192	L	b. Jasmine	Sub units for self study
	192	R	c. Chrysanthemum , e. Tuberose	Sub units for self study
	193	L	contd.. e. Tuberose , f. Gerbera	Sub units for self study
	194 and 195		Questions given in exercise regarding the topics given for self / online study / Self activity and additional information should not be considered for evaluation.	
Practicals	196	list on Page	Practical syllabus :Based on the situation institute should take a decision on execution of practicals.	

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)

Chapter	Page number	Column (L / R)	Name of unit and sub unit (Non - evaluative for March 21 Board exam)	Remark
1. Traditional Crops	1	L	Can you recall? , Do you know ?	Captions for Self study
	1	R	Do you know ? , Try to understand	Captions for Self study
	2	L	Try this , 1.1.4 Preparatory tillage , 1.1.5 Sowing season	Caption , Sub units for self study
	2	R	Think about it. Remember this	Captions for Self study
	3	L	Use your brain power., 1.1.8 Varieties	Caption , Sub units for self study
	3	R	1.1.11 Intercultivation , 1.1.12 Crop rotation, 1.1.13	Sub units for self study
	4	L	Do this	Caption for Self study
	5	L	Try this	Caption for Self study
	6	L	Remember this, Do you know ?	Captions for additional information
	7	L	Observe and Discuss, 1.2.5 Preparatory tillage 1.2.6A	Caption , Sub units for self study
	8	L	Try this	Caption for Self study
	8	R	1.2.10 Varieties, 1.2.13 Intercultivation	Sub units for self study
	9	L and R	contd.. 1.2.13 Intercultivation, 1.2.14: Intercropping , 1.2.15: Crop rotation 1.2.16 : Plant protection , Try this (Full page)	Sub units and Caption for self study
	10	L and R	Remember this, contd.. 1.2.16 Plant protection (Full page)	Sub units and Caption for self study
	11	L	contd..1.2.16 Plant protection	Sub units for self study
	11	R	Two captions : Do you know ?	Captions for additional information
	12	L	1.3.4 Preparatory tillage , Remember this , 1.3.5a Season	Sub units for self study and Caption for additional
	12	R	1.3.8 Crop rotation , 1.3.9 Intercropping , 1.3.10 Varieties	Sub units for self study
	13	L	Contd ..1.3.10 Varieties , Remember this , 1.3.13	Sub units for self study and Caption for additional
	13	R	1.1.14 (1.3.14) Plant protection (Entire right column)	Sub units for self study
	14	L and R	contd...1.1.14 Plant protection (Full page) except 1.3.15	Sub units for self study

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	15	L	Do you know ?	Caption for Self study
	16	L	Remember this 1.4.4 Preparatory tillage , 1.4.5a Season	Caption for additional information and Sub units for Self
	16	R	1.4.7 Intercropping , 1.4.8 Varieties	Sub units for self study
	17	L and R	Remember this , 1.4.11 Intercultivation , 1.4.12: Crop	Caption for additional information and Sub topics for
	18	L	contd.. 1.4.14 Plant protection (Entire left column)	Sub units for self study
	18	R	Think about it , Remember this	Captions for Self study
	18	R	Do you know ?	Caption for additional information
	19	L	Try this	Caption for Self study
	19	R	1.5.4 Preparatory tillage , 1.5.5a Season and Time	Sub units for self study
	20	L	Think about it, 1.5.7 Varieties , 1.5.10 Intercultivation	Caption and Sub topics for Self study
	20	R	Internet my friend, 1.1.13(1.5.13)Crop rotation and	Caption for online study and Sub topics for Self study
	21	L	Contd.. 1.5.14 Plant Protection (Entire left column)	Sub units for self study
	21	R	Contd..control measures , Remember this , Do you know	Sub topics for Self study and Caption for additional
	22 to 23		Questions given in exercise regarding the topics given	
2. Commercial Crops	24	L	Can you recall ? Remember this	Captions for Self study
	24	R	Do you know ?	Caption for additional information
	25	L	2.1.4 Preparatory tillage , 2.1.5 Planting Season and time	Sub units for self study
	27	L	Try this	Caption for Self study
	27	R	2.1.11 varieties Internet my friend , Use your brain power	Sub units self study and Captions for online study
	29	L	Observe and Discuss, Remember this , 2.1.15 Crop rotation	Captions for self study and additional information and sub unit for self study
	29	R	Try this, 2.1.16 Intercropping , 2.1.17 Plant Protection	Sub units and Captions for self study
	30, 31	L and R	Contd.. 2.1.17 Plant protection (Full page)	Sub units for self study

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	32	L	Contd.. 2.1.17 Plant protection	Sub units for self study
	33	L	Remember this	Caption for additional information
	34	L	Two captions : Internet my friend	Captions for online study
	34	R	2.2.4 Propagation	Sub units for self study
	35	L	2.2.6 varieties , Let's discuss	Sub units and Caption for self study
	35	R	After care , Use your brain power	Sub units and Caption for self study
	36	L and R	2.2.10 Intercropping , 2.2.11 Plant protection (Full page)	Sub units for self study
	37	L	contd... 2.2.11 Plant protection	Sub units for self study
	37	R	contd... 2.2.11 Plant protection, Keep in mind	Sub units and Caption for self study
	38	L and R	Can you recall ? , Two captions : Try this	Captions for Self study
	39	L	2.3.5 Varieties , 2.3.6 Preparatory tillage, Remember this	Sub units for self study and Caption for additional
	40	L	Think about it., Remind !	Captions for Self study
	42	L and R	Keep in mind , Can you recall ? , Remember this	Captions for Self study
	43	L	2.4.4 Varieties , Remind !	Sub units and Caption for self study
	43	R	Remember this	Caption for Self study
	44	R	2.4.10 Intercultivation , 2.4.11 Plant protection (entire	Sub units for self study
	45	L and R	contd..2.4.11 Plant protection (Full page)	Sub units for self study
	46	L and R	Control measures, Internet my friend ,Remind !	Sub units for self study and Caption for online and self
	47 to 48		Questions given in exercise regarding the topics given	
3. Modes of Reproduction	49	L and R	Can you recall ? , 3.1.4 Advantages of sexual	Sub units and Captions for self study
	50	L	3.1.5 Disadvantages of sexual reproduction	Sub units for self study
	51	L and R	Internet my friend ! , Try this, Do this	Captions for Self study
	52	L	Internet my friend ! , Try this, A.Advantages of vegetative	Sub units and Captions for self study and self activity
	52	R	contd.. Advantages and B. Disadvantages of vegetative	Sub units for self study

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	53	R	Can you recall ?	Caption for Self study
	55	L	3.3.3 Technique under point 10 : A, B, C , DJ	Skip this point number 10
	57	L	3.3.6 Advantages , Do you know ?	Sub units and Caption for self study
	57	R	contd.. Advantages , Disadvantages, Try this !	Sub units and Caption for self study
	58	L and R	Know the scientist !	Caption for additional information
	58 to 59		Questions given in exercise regarding the topics given	
4 . Seed Production Technology	60	L	Recall a little !	Caption for Self study
	60	R	Can you recall ?	Caption for additional information
	61	L	Remember this , Do you know ?	Captions for additional information and Self study
	61	R	Try this, 4.1.2 Agronomic principles	Caption and sub units for self study
	62	L and R	contd..4.1.2 Agronomic principles , Try this	Caption for self activity and sub units for self study
	63	L and R	contd..4.1.2 Agronomic principles, Try this	Caption for self activity and sub units for self study
	64	L	Can you recall ?, Use your brain power	Captions for additional information and Self study
	65	L	d. Land preparation , e. Sowing season and time	Sub units for self study
	66	L	Try this , m. Inter- cultivation	Caption for self activity and sub unit for self study
	67	L	c. i. Preparatory tillage ii. Sowing season and Time	Sub units for self study
	67	R	viii. Hybrids and their parents (from sr. No. 5 to 9)	Sub units for self study
	68	L	Can you tell ?	Caption for self study
	70	L	Remember this , 4.3.6 Time of sowing , 4.3.7 Land	Caption and Sub units for self study
	71	R	Remember this	Caption for additional information
	72	L and R	Chart on : Hybrids and their parents (From sr. No. 6 to	Sub units for self study
	72	L and R	4.3.18 Plant protection : i. Insect pests	Sub units for self study
	73	L	Try this	Caption for self activity
	73 ,	L and R	II. Diseases (Full page)	Sub units for self study

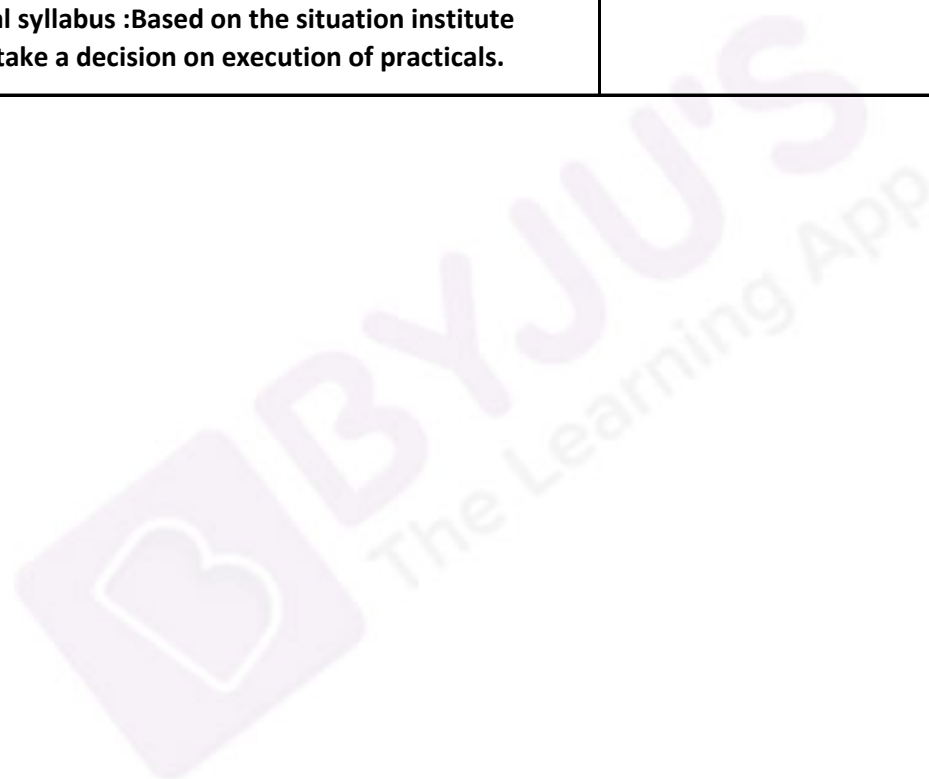
Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	74	L and R	II. Diseases	Sub units for self study
	74 ,75		Questions given in exercise regarding the topics given	
5. Farm Management	76	L	Can you recall ?	Caption for additional information
	77	L	Remember this	Caption for additional information
	77	R	Qualities of Farm manager	Caption for self study
	78	R	Try this	Caption for self activity
	79	L	Do you know ?	Caption for additional information
	80	L	Remember this	Caption for additional information
	82	R	Remember this	Caption for additional information
	83	L and R	5.5 Cropping schemes and Calender of operations	Sub unit for self study
	84	L	contd..5.5 Cropping schemes and Calender of operations	Sub unit for self study
	84	L and R	5.6 Labour management (Full page)	Sub unit for self study
	85, 86	L and R	5.7 Farm accounts and records	Sub unit for self study
	86, 87		Questions given in exercise regarding the topics given	
	87	R	Activity	Caption to be skipped
6. Nursery Management	88	L	Can you recall ? , Do you know ?	Captions for Self study
	88	R	Remember this	Caption for Self study
	89	L and R	Remember this	Caption for Self study
	90	L	Advantages , Limitations	Sub units for self study
	90	R	Advantages , Limitations	Sub units for self study
	91	L	contd.. Limitations	Sub units for self study
	92	L	Do you know ?	Caption for Self study
	92	R	Keep in mind	Caption for Self study
	94	L	Remember this	Caption for Self study

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	95	R	6.4 After cares of Nursery	Sub unit for self study
	96	L and R	contd..6.4 After cares of Nursery (Full page)	Sub unit for self study
	97	L and R	contd..6.4 After cares of Nursery, Remember this, Do this	Sub unit for self study and Captions for self activity
	98	L	contd..6.4 After cares of Nursery	Sub unit for self study
	99	L and R	Remember this	Caption for Self study
	99, 100		Questions given in exercise regarding the topics given	
7. Green House Technology	101	L	Can you recall ?	Caption for Self study
	105	R	Can you recall ?	Caption for additional information
	106	L	Do you know ?	Caption for additional information
	106	R	Can you recall ?	Caption for additional information
	110	R	7.5.2 Cultivation of Capsicum in green house	Sub unit for self study
	111	L and R	you know ?	Sub unit and Caption for self study
	112	L and R	page)	Sub unit for self study
	113	L	page)	Sub unit for self study
	113	R	7.6 Pest and disease management in Green house crops	Sub unit for self study
	114, 115		Questions given in exercise regarding the topics given	
8. Seed Processing and testing Technology	116	L	Can you recall ? , Remember this	Captions for Self study
	116	R	Keep in mind	Caption for Self study
	117	L	Observe and Discuss, Think about it	Captions for Self study
	120	R	Do you know ?	Caption for Self study
	120	R	8.1.5 Records and froms of seed processing plant	Sub unit for self study
	121	L and R	8.1.5 Records and froms of seed processing plant	Sub unit for self study
	121	R	Can you recall ?	Caption for Self study
	123	R	8.2.3 Records and forms in STL	Sub unit for self study

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	124	L and R	contd..8.2.3 Records and forms in STL, Remember this	Sub unit for self study and caption for additional information
	125, 126		Questions given in exercise regarding the topics given	
9. Mushroom Production	127	L	Can you recall ? , Do you know ?	1st Caption for Self study ; 2nd caption for additional information
	127	R	Remember this	Caption for additional information
	128	R	Do you know ?	Caption for additional information
	129	R	Internet my friend	Caption for online study
	133	R	Remember this	Caption for Self study
	134	L and R	9.3 Harvesting and Packing of Mushrooms, 9.4	Sub unit for self study
	135	L and R	contd..9.4 Preservation of Mushrooms	Sub unit for self study
	135, 136		Questions given in exercise regarding the topics given	
10. Agri Tourism	137	L	Can you recall ?	Caption for Self study
	137	R	Keep in mind , Remember this	Captions for additional information
	138	L	Remember this	Caption for Self study
	139	L	Remember this	Caption for additional information
	139	R	Try this , 10.4 Facilities for Agrotourism	Caption for online study and sub unit for self study
	140	L	Do you know ?	Caption for Self study
	140	R	Keep in mind	Caption for additional information
	141		Questions given in exercise regarding the topics given	
11. Organic Farming	142	L	Can you recall ? , Do you know ?	Captions for Self study
	142	R	Can you tell?	Caption for additional information
	143	R	Observe and Discuss	Captions for Self study
	143	R	Remember this	Skip
	146	R	11.3.2 Components of Organic Farming	Sub unit for self study

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	147	L and R	contd..11.3.2 Components of Organic Farming , 11.4	Sub unit for self study
	148	L and R	contd..11.4 Merits of Organic Farming , 11.5 Demerits of	Sub unit for self study
	148	L and R	Table 11.3 Components of IPNS	Sub unit for self study
	149		Questions given in exercise regarding the topics given	
12. Agro Informatics	150	L	Can you recall ?	Caption for additional information
	151	R	Remember this	Caption for additional information
	152	L and R	Try this , Table : Some of the most popular applications	Caption for self activity and Sub unit for online study
	153	L and R	contd..Table : Some of the most popular applications and	Sub unit for online study
	156, 157		Questions given in exercise regarding the topics given	
13. Agriculture Marketing	158	L	Can you recall ? , Remember this , Use your brain power	2 Captions for additional information, 1 caption for self study
	158	R	Know the scientist	Caption for additional information
	159	L	Do you know ?	Caption for additional information
	160	L	Remember this	Caption for additional information
	161	R	Do you know ?	Caption for additional information
	162	L	Keep in mind , Do you know ?	Captions for additional information
	162	R	Remember this	Caption for additional information
	163	R	13.5 Kisan Credit card	Sub unit for self study
	164	L	Remember this , 13.5.1 Features of Kisan Credit card loan	Caption and Sub unit for self study
	164	R	Do you know ?	Caption for self study
	165, 166		Questions given in exercise regarding the topics given	
14. Preservation	167	L	Can you recall ?	Caption for additional information
	168	L	Do you know ?	Caption for additional information
	169	L	Do this	Caption for self activity

Agriculture Science and technology Std XII (Reduced Syllabus Non Evaluative Only for academic Year 2020-21)				
	174	L and R	III. Pickles , Preparation of Mango pickle, Recipe of Mango pickle , Remember this (Full page)	Sub unit and Caption for self study
	175	L	Process flow chart	Sub unit for self study
	176, 177		Questions given in exercise regarding the topics given	
	177		Activity	Skip this activity
Practicals		list on last Page	Practical syllabus :Based on the situation institute should take a decision on execution of practicals.	

Animal Science and Technology

Animal Science and Technology std XI Syllabus Reduction Only For Academic Year 2020-21 Due To COVID 19 Impact

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L / R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
1	Scope and Opportunities in Animal Husbandry	1	L	Can you recall?	for self study not for evaluation
		2	L	Internet my friend and Can you tell ?	for self study not for evaluation
		4	L	Internet my friend and Table 1.3	for self study not for evaluation
		5	R	Upliftment of Farmer's economy	for self study not for evaluation
		6	L	Limitations for improvement of livestock and poultry farming in India	for self study not for evaluation
		7	L	Internet my friend	for self study not for evaluation
2	Cattle Breeds	10	L	Can you recall ?	for self study not for evaluation
		13	R	2.2.4 Tharparkar	for self study not for evaluation
		17	L/R	2.3.4 Hariana	for self study not for evaluation
		20	L/R	2.4.3 Red Kandhari	for self study not for evaluation
		21	L/R	2.4.4 Gaolao	for self study not for evaluation
		24	L/R	2.5.3 Brown Swiss	for self study not for evaluation
3	Buffalo Breeds	28	L/R	3.2.2 Surti	for self study not for evaluation
		29	L/R	3.2.3 Mehsana	for self study not for evaluation
4	Goat and Sheep Breeds	35	L	Can you recall?	for self study not for evaluation
		38	L	2. Rambouillet whole sub unit	for self study not for evaluation
		40	L	Internet my Friend	for self study not for evaluation
		41 & 42	R	2. Berari whole sub unit	for self study not for evaluation
		43	R	6. Black Bengal Whole sub unit	for self study not for evaluation
		44	L/R	7. Barberi Whole sub unit	for self study not for evaluation
		45	L/R	8. Changthangi	for self study not for evaluation
5	Poultry Breeds	49	L	Can you Recall ?	for self study not for evaluation
		49	R	Internet My Friend	for self study not for evaluation
		50	R	Observe	for self study not for evaluation

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L / R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		52	R	5.3.2 Dual Purpose Rhode Island Red whole sub unit	for self study not for evaluation
		54	54	5.4.3 Swarn dhara	for self study not for evaluation
		54	L	Table 5.1 Comparative Production Performance of Improved Backyard Poultry Breeds	for self study not for evaluation
6	Feeds and Feeding	56	L	Can you recall? and Can you tell?	for self study not for evaluation
		57 & 58	R/L	Classification of Protein	for self study not for evaluation
		58	L	Can you recall?	for self study not for evaluation
		58	R	Internet my friend?	for self study not for evaluation
		59	L/R	Classification of Carbohydrates	for self study not for evaluation
		60	C	Table 6.2 Difference between monosaccharides and oligosaccharides	for self study not for evaluation
		60	R	classification of lipids	for self study not for evaluation
		61	R	<u>Introduction to scientist</u>	for self study not for evaluation
		68&69	Table	Micronutrients	for self study not for evaluation
		74	R	Internet my friend?	for self study not for evaluation
		75	L	6.2.5 Special feeds	for self study not for evaluation
		76	L	<u>Observe and Record and 2. Unconventional concentrates</u>	for self study not for evaluation
		76	L/R	Classification of Antinutritional Factor	for self study not for evaluation
		77	L	Observe and Record and Internet my friend	for self study not for evaluation
		78	R	Observe and record	for self study not for evaluation
		79	R	Try this	COvered under practical
7	Forage Production	78	R	Thumb rule in cattle feeding	Covered under practical
		83	L	Can you recall ?	Additional Information not for evaluation
		88	L/R	3. Cowpea (Vigna sinensis (L))	Additional Information
		90	R	3. Stylo (Stylo hemmata)	For self study and not for evaluation
		91	L/R	7.2.4 Fodder trees and shrubs	For self study and not for evaluation

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L / R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		92	L/R	Observe and Record...	For self study
8	Feed Technology	95	L	Can you recall ?	For self study
		96	L	Observe and try this :	For self learning
		97	L	Silos are of different types	This whole sub-unit for self study
		99	L	Internet my friend	For self study
		100	L	Observe and try this...	For self study
		105	R	8.4 FEEDING OF TOTAL MIXED RATION (TMR)	8.4 this whole sub-unit for self study
		107	L/R	Hydroponic maize fodder production	For self study,It is covered in practical
9	Anatomy and Physiology of Livestock	109	R	Can you recall ?	For self study
		109	R	9.1.2 Composition of bones	9.1.2 sub-unit for self study
		110	L	Can you tell ?	For self study
		111	L	Internet my friend	For self study
		114	L	Use your brain power !	For self study
		115	L	Composition of blood	Whole sub-unit for self study
		117	R	Try this...	For self study
		120	L	9.3.2 Mechanism of Respiration	9.3.2 sub-unit for self study
		126	L	9.4.3 Ruminant Digestion	9.4.3 sub-unit for self study
		130	L	9.5.3 Mechanism of formation of urine	9.5.3 sub-unit for self study
10	Poultry Anatomy and Physiology	136	L	9.7.2 Physiology of milk secretion	9.7.2 sub-unit for self study
		145	L	Can you recall ?	For self study
		151	R	10.4.4 Structure of egg	For self study, it is covered in practical,10.4.4 whole sub-unit
		152	R	10.5 ENDOCRINE SYSTEM	10.5 sub-unit along with table 10.1 for self study
11	Animal Breeding and Selection	155	L	Introduction to scientist	Additional Information

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L / R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		156	R	Internet my friend	For self study and not for evaluation
		162	L	11.2 SELECTION	11.2 whole sub-unit for self study
		164	L	Can you recall ?	For self study and not for evaluation
		164	L/R	Causes of genetic erosion / losses of Indigenous cattle breeds	For self study and not for evaluation
		164	R	Observe and discuss...	For self study and not for evaluation
		165	L	Internet my friend	For self study and not for evaluation
		165	L	Conservation strategies	For self study and not for evaluation
		165	L	Can you recall ?	For self study and not for evaluation
		166	L	Can you recall ?	For self study and not for evaluation
		166	R	Internet my friend	For self study and not for evaluation
12	Reproductive Technologies	168	L	Can you Recall	for self study not for evaluation
		169 & 170	LR	Process of fertilization	for self study not for evaluation
		171	L	Stages of pregnancy	for self study not for evaluation
		171	L/R	Signs of Approaching Parturition	Covered under practical
		171	L/R	Causes of parturition	covered under practical
		172	L/R	Stages of parturition whole sub unit	Covered under practical
		173	L	Protocols used in estrus synchronization	Covered under practical
		174	R	Observe and record	for self study not for evaluation
		174	R	12.3.1 Semen Collection	Whole unit covered in practical
		176	L	Can you tell	for self study not for evaluation
		176	R	Internet my friend	for self study not for evaluation
		176	R	12.3.3 Semen preservation	Whole unit covered in practical
		177	L	Methods of preservation	for self study not for evaluation
		177	R	Internet my friend	for self study not for evaluation
		179	I	Introduction to scientist	for self study not for evaluation
		179-180	R/L	Technique	for self study not for evaluation
		180	L	Introduction to scientist	for self study not for evaluation
		181	L/R	Technique	for self study not for evaluation
		181-182	R/L	How sex semen produced?	Additional Information not for evaluation

Animal Science and Technology Std XII Syllabus Reduction /Non Evaluative for Academic Year2020-21 Only Due To COVID 19 Impact					
Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluatied for the acd year 2020-21
1	Routine livestock farm Management Practices	1	L	Can you recall?	Captions for Self study
		1	L	Do you know?	Captions for Self study
		1	R	Ear tattooing:Technique	To be covered in practical
		2	L	point 6	To be covered in practical
		2	L/R	2) Ear notching:Technique	To be covered in practical
		3	L/R	a) Ear tagging : Technique	To be covered in practical
		4	L	Caption	Caption for Self study and not for evaluation
		4/5	R/L	Basic components of RFID system	For Self study and not for evaluation
		5	L	Caption	Caption for Self study and not for evaluation
		5/6	R/L	Methods of weighing	Included in practical syllabus
		6	R	1) Chemical method	For Self study and not for evaluation
		7	L	2) Electrical method	For Self study and not for evaluation
		7	R	Methods of determination of age	Included in practical syllabus
		8	L/R	Limitations	Included in practical syllabus
		9	centre	Table 1.2 : Typical cattle ages when permanent incisors teeth erupt, develop, and wear	Table 1.2 For self study and not for evaluation
		13	L	Grooming: Technique	For Self study and not for evaluation
		13	R	1.8 Body condition scoring	For Self study and not for evaluation
		15	R	Milking: Principles of milking	For Self study and not for evaluation
		16	L	Methods of milking	Included in practical syllabus
		16	L	Hand milking	Included in practical syllabus
		17	R	Caption	For Self study and not for evaluation
		17	R	2. Machine milking	For Self study and not for evaluation
		18	L	Precautions to be taken	For Self study and not for evaluation
		20	L	Hoof trimming: Technique	For Self study and not for evaluation
		20	R	Ringing the bulls: Technique	For Self study and not for evaluation
		21	centre	Vaccination	self study to be covered in practical

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		22	centre	Deworming schedule for cattle and buffaloes	Self study .. to be covered in practical
		23	L	Method	For self study and not for evaluation
		24/25	centre	Types of registers	self study to be covered in practical
2	Housing of Dairy Animals	34	L	Observe and discuss Visit nearby cattle farm and note down difference between loose and barn housing system	Caption for self study and be covered in practical
		34	L	Internet my friend Loose housing system is old method but now a days this method is used for milch animal	Caption for Self study
		35	R	Observe and discuss Visit near by Tail to tail and Head to head system and find out difference between	Caption for Self study
		38 to 40	L	2.4 Components of the animal house Point No. 5, 7,8,9,10,11 and 12	For self study
3	Dairy Cattle and Buffalo Management	43	L	Can you recall?	Captions for Self study
		43	L	Feeding and management of calf before birth	For self study and not for evaluation
		44	R	a.Pail feeding: Technique	For self study and not for evaluation
		45	L	b. Nipple feeding :	For self study and not for evaluation
		45	L	Fig. 3.3 : Nipple feeding	Fig3.3 For self study and not for evaluation
		46	centre	Feeding of roughages to calf	For self study and not for evaluation
		47	centre	Table 3.5 : Composition of concentrate mixture	Additional information for self study
		47	L	Housing of calf	For self study and not for evaluation
		48	R	Housing of heifers	For self study and not for evaluation
		49	L	Housing of pregnant cows and buffaloes	For self study and not for evaluation
		50	R	Housing of newly calved cows and buffaloes	For self study and not for evaluation
		51	L	Housing for lactating cows and buffaloes	For self study and not for evaluation
		52	L	Housing for breeding bulls	For self study and not for evaluation

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		55	R	Strategies to reduce the negative effects of heat stress	For self study and not for evaluation
		55	R	Try this...	For self study and not for evaluation
4	Goat Management	59	R	Housing of goats	This topic is covered under practical
		61	L/R	Optimum floor space requirement for goat	This topic is covered under practical
		62	L	Ideal goat shed	This topic is covered under practical
		68	R	Try this...	self study
5	Sheep Management	71/72	L/R	Housing	This topic is covered under practical
		73	R	Caption	self study
6	Poultry Housing and Feeding	80	L	Essentials of good poultry housing	self study
		81	L,R	6.2	
				1.Foundation 2.The floor 3.Walls 4.Doors 5.Water tank	self study
		82	R	Do you know?Observe and discuss	self study
		83	R	1.Free rain system-Advantages and Disadvantages	self study
		88	R	3.Linear feeder	self study
				Do you know?	self study
				Fig.no 6.10 Linear feeder	self study
		89	R	4.Cup waterer	self study
				3.Battery brooder	self study
		90	R	6.Filler flats	self study
		91	L	Fig.no 6.18 Filler flats(Plastic)	self study
				Fig.no.6.19 Filler flats(paper)	self study
				7.Egg boxes	self study
		92	R	Fig .no.6.23 Mixer	self study
				12.Mixer	self study

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
			L	13.Sprinkler	self study
				Fig.no.6.24. Sprinkler	self study
		95	R	1.Whole grain feeding-Advantage and Disadvantages	self study
				2.Grain and mash feeding-Advantage and Disadvantages	self study
		96	R	5.Restricted or control feeding	self study
7	Poultry Management	99	L	7.1.1 Selection of hatching eggs	self study
		101	L	2.Sex linked character/Auto sexing	self study
		102	R	6.Flour,feeder and waterer space	self study
				7.Feeding of chicks	self study
		104	L	Do you know?	self study
				Do you know?	self study
			R	7.4.1 Housing	self study
				Table. no.7.2 -Differnce between good layer and poor layer	self study
		106	L	Remember	self study
		107	L	Do you know?	self study
		108	R	Important parameter to be consider in broiler bussiness are	self study
		110	R	Fig.no 7.12 -Sprinkler system	self study
			R/L	7.6.2 -Monsoon management	self study
8	Livestock Diseases and Public Health	112	R	8.1.2 Signs of Health and Disease	Sub-unit and Table 8.1 to be covered in practical
		116	R	Internet my friend... Find out causes of low milk fat	Caption for self study
		129	R	Do you know ? India is a hotbed of many zoonotic diseases that place a large burden on public health. About 40 zoonotic diseases are commonly reported from India	Caption for additional information

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		130	L	Do you know? • About 15 million people are bitten by dogs (mostly stray) in India every year and nearly 25,000-30,000 people are dying due to Rabies annually	Caption for additional information
		130	L	Remember..... Some human infectious diseases that are transmissible from Human to animals and may again transferred to humans are termed as “Reverse Zoonosis or Retrograde Zoonoses”. eg. Influenza, Ringworm, TB	Caption for additional information
		130	R	Internet my friend... Search for examples of epidemic and pandemic diseases	Caption for Self study
		131, 132, 133	Table 8.2	Table 8.2	Caption for self study

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		134	L	<p>Do you know?</p> <ul style="list-style-type: none"> • KFD was first discovered in 1957 in and around the Sagar and Sorab taluks in the Shimoga district of Karnataka. • Recently KFD was recorded in Dodamarg taluka in Sindhudurg district of Maharashtra in 2016. • NiV was first recognized in India and Bangladesh in 2001; since then, nearly annual outbreaks have occurred in Bangladesh. • In India, the first case of scrub typhus was reported in 2009 from Kerala. • In recent years, outbreaks of scrub typhus have been reported from Maharashtra, Rajasthan, Punjab, Sub-Himalayan belt and southern Indian states of Tamil Nadu, Kerala and Karnataka. • Glanders was used as a biological weapon against animals in Europe, Russia, and the United States during the First World War 	Caption for self study
			L	<p>Remember....</p> <ul style="list-style-type: none"> • Swine flu was first isolated from pigs in the 1930s from USA. • H1N1 caused the global pandemic in 2009 • More recently in 2015, swine flu spread across India with over 10,000 reported cases and 774 deaths • Anthrax has been used in bioterrorism and warfare since World War First 	Caption for self study

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		134	R	Remember..... Bacterial toxins may persist despite reheating of milk even if the bacteria themselves are killed	Caption for self study
		136	L,R	Steps for proper Hand wash Wet hands with water <ul style="list-style-type: none"> • Apply enough soap to cover all hand surfaces • Rub hands with palm to palm • Place right palm over left dorsum (back of hand) with interlaced fingers and vice versa • Put palm to palm with fingers interlaced • Backs of fingers to opposing palms with finger interlocked • Rotational rubbing of left thumb clasped in right palm and vice versa • Rotational rubbing, backwards and forwards with clasped fingers of right hand in left palm and vice versa • Rinse hands with water • Dry thoroughly with a single use towel or clean towel 	For self learning
		136	R	Internet my friend.... Search for CCHF, MERS, and Marburg viral infections in humans	Caption for Self study
		136 to 138		8.5 Contingency planning for Livestock	Sub-unit for self study
9	Milk Meat and Eggs	140	R	Verghese Kurien (26 November 1921 – 9 September 2012) known as Milkman of India and the 'Father of the White Revolution'.	Caption for additional information

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		141	L	Use your Brain power Collect the information on current milk pricing on the basis of fat & SNF content of cow and buffalo milk	Caption for self study
		141	R	Try this...take water and milk in	Caption for self study
		142	L	Internet my friend.... Why children dislike the milk ?	Caption for self study
		142	R	9.1.2 Properties of milk	Sub-unit for self study, it is covered in practical
		143	R	Name of the scientist	Additional Information
		145	L	Try this.... • Visit nearby dairy plant and observe the process of milk pasteurization.	Covered under practical and it is for self learning
		145	L	Use your Brain power... • Differentiate LTLT and HTST method of milk pasteurization	Caption for Self study
		145	R	Try this.... • Visit nearest milk chilling center and study process of chilling. • Give the importance of chilling	Covered under practical and it is for self learning
		146	L	Try this.... Different methods of chilling of milk	Caption for self study
		146	L	Try this.... • Observe the process of packaging of milk and milk products	Covered under practical and it is for self learning
		147	L	Can you tell ? Why packaging bottles are replaced by milk pouch for packaging of milk	Caption for self study
		147	R	Try this.... Observe the storage rooms of modern dairy plant	Covered under practical and it is for self learning
		147	R	Can you tell.... The importance of storage of milk and milk products	Caption for Self study

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		149	L	9.1.6 Transportation	For self learning
		149	L	Try this.... • Observe and note how the milk is transported from rural to urban area	It is for self learning
		149	R	Try this.... Visit to a organized dairy farm to observe machine milking and clean milk production	Covered under practical and it is for self learning
		151	L	Internet my friend Search information on A1 and A2 type of milk	Caption for self study
		153	L	Table 9.2 : Composition of different types of meat, eggs and milk per 100g	Caption for self study
		153 to 155		9.2.3 Processing of Meat and Meat Products	Sub-unit for self learning
		156	L	Do you know... Fish eggs are called Roe and Caviar	Caption for Self study
		156	R	Use your Brain power.... Is egg veg or non-veg	For self learning
		158	L	9.3.3 Grading of eggs	Sub-unit covered under practical and it is for self learning
		159	L	Do it... • Visit the local egg market and grade the eggs	Covered under practical and it is for self learning
10	Value added Livestock Products	160	L	9.3.5 Transportation of meat and eggs	Sub-unit for self learning
		162	L	Can you recall ?	For self study and not for evaluation
		169	R	1. Chhana	This is covered under practical
		169	centre	Caption	This is covered under practical
		170	centre	Method of preparation of Chhana	This is covered under practical
		176/177	L/R	2. Butter	This is covered under practical
		177	L/R	Method of preparation of table butter	This is covered under practical
		178	Centre	Chemical Composition	For self study and not for evaluation

Sr. No.	Chapter	Page number	Column (L /R)	Name of topic and sub topic	Consider for self study and will not be evaluated for the acd year 2020-21
		185	L/R	Meat patties	For self study and not for evaluation

Subject: FOOD SCIENCE AND TECHNOLOGY
MARATHI AND ENGLISH MEDIUM
 (NON EVALUATIVE - Only for academic year 2020-2021)
CLASS - XI

Sr. No.	Chapter name / Topic name	Page No.	Column	Details of selected portion	Instructions / opinions/ information about selected portion
1.	Introduction to Food Science and Technology	03 04	01&02 01	Some terms used in Food Science and Technology	Self study and project work.
2.	Scope and Opportunities	13 14	02 01 & 02	Skill gap management in food industry	Self study and assignment.
		16 17	02 01	Table 2.3 Various job roles in food processing sector	Self study and project work.
3.	Basic Food Groups	24	01	Table 3.2 Recommended dietary allowances for Indians	Self study and project work.
4.	Macro and Micro nutrients	31	01	Classification of carbohydrate	Self study and assignment.
		32	02	Table 4.3 Essential and non-essential Amino acids	Self-study and assignments.
		39	01	Vitamin E-Table 4.9	Self study and assignments.
		44	01	Table 4.16 Phosphorus	Self study and assignment.
5.	Food Values	50	01	Table 5.1 Difference between physiological fuel values and gross fuel values	Self study
		51	01	Atwater and Rosa respiration calorimeter	Self-study
		52	01 & 02	Benedict-Roth respiration apparatus	Self study and assignment
6.	Methods of food cooking	58 59	02 01	Table 6.1 Preliminary Treatment of cooking food	Self study and project
		59	01 & 02	Modes of heat transfer	Self study and project
7.	Food Spoilage	71 72	02 01	Table 7.1 Different microorganisms, their characteristics and food susceptible to it.	Self study

8.	Techniques in Food processing and Preservation	79	02	Use of organic acids	Portion covered in practical
		79	02	Fermentation	Self study and project
		79	02	Preservation by oil and spices	Self study and assignment.
		80	01	Use of chemical preservatives	Self study and project
		80	02	Carbonation	Self study and assignment.
		80	02	Preservation by antibiotics	Self study and assignment.
		81	01	Hurdle Technology	Self study and assignment.
		81	01	Advanced Methods	Self study and assignment.
9.	Fruits and Vegetables	87 88	01 & 02 01	Changes during ripening and cooking	Self study and project
		93	02	Flavoring compounds	Self study and project
		94 95	02 01	Changes during cooking	Self study and assignment
10.	Cereals, Pulses and Oilseeds	106	02	Effect of moist heat-Gelatinization	Portion covered in practical
		107	01	Identity of grain	Self study and assignment
		110	01	Table 10.3 Nutritive value of pulses	Self study and project
		112	01	Fig. 10.8 Dal making process-Method I and method II	Self study and assignment
		114	01	Anti nutritional factor of pulses and their elimination	Self study and assignment
		116	01	Table 10.5 Nutritive values of major oilseeds	Self study and assignment
11	Spices and Condiments	122	01	Activity- to make your own masala	Portion covered in practicals
12.	Tea, Coffee and Cocoa Processing	128	02	Coffee Production-Detailed explanation to be cut .Only flowchart to be included.	Self study and assignment
		129	01 & 02		
		130	01 & 02		
		132	01 & 02	Cocoa Production-Detailed explanation to be cut .Only flowchart to be included.	Self study and project
13.	Sugar and its products	135	02	Table 13.2 Sweetness index	Self study and assignment
		137	02	Effect of moist heat on sugar-	Self study and project
		138	01	Crystallization	

14.	Food packaging Technology	146	01	Metal containers	Self study and project
		146	02	Plastics	Self study and project
		147	01		
		147	02	Laminates	Self study and project
		147	02	Tetra brik aseptic packaging	Self study and project
		148	01 & 02	Edible packaging	Self study and project
		149	01 & 02	Bar coding	Self study and assignment
15.	Nano-Technology	154	01 & 02	Application of NanoTechnology in food Packaging	Self study and assignment
		155	01	Fig 15.3 Food nano packaging , classification and function	
16.	Functional food	158	02	Health benefits of functional food	Self study and project
		159	01 & 02	Examples of functional food	
		160	01		

Practical Work					
1.	Practical No. 4			Assessment of BMI	Covered in theory
2.	Practical No. 6			Calculation of Energy values	Covered in theory
3.	Practical No. 9			Determination of TSS	.Not to be included this year
4.	Practical No 10			Determination of acidity	.Not to be included this year
5.	Practical No 11			Determination of thickness of packaging material	Requires additional facility

Note :

1. Projects will be of 10 marks and each student will have to complete one.
2. Assignments will be for practice only

Class: XII
Subject: Food Science and Technology
 (Non Evaluative Only for academic year 2020-2021)

S.N.	Chapter name / Topic name	Page No.	Column	Details of selected portion	Instructions / opinions/ information about selected portion
1.	Milk and milk products	04	01	Table 1.1 Nutritional composition of milk	Self study and project work.
		05, 06	01 & 02 01	Processing of milk	Self study-as such questions are asked in competitive exams. Project work can be given
2.	Meat, Poultry, Egg and fish	12	02	Effect of cooking on meat.	Self study and assignment.
		13	01	Methods of cooking meat	
		13	02	Effect of cooking on Poultry.	Self study and project work.
		16 17	01 & 02 02	Effect of cooking on Egg	Self study and project work.
		20	02	Effect of cooking on Fish	Self study
3.	Beverage Technology	24	02	Table No. 3.1 Types of Fruit beverage	Self study and project work.
		25	01	Table No.3.2 FSSAI specification of same fruit beverages	Self-study
		29 30	01 & 02 01 & 02	Common Equipment's used in Beverage Preparation	Question can be asked to identify the picture of equipment. Explanation for self study.
4.	Bakery Technology	36 37	02 02 & 01	Leavening agents (only tables to be taken for types)	Instead of going in details, this can be explained through Tables
		40	02	Batch oven	Self-study and assignments
		41	01	Continuous Band oven	Self study and assignments.
		42	01	Activity- 1	Portion covered in practical
		43	01	Activity- 2	Portion covered in practical
		44	01	Activity- 3	Portion covered in practical
5.	Confectionery Technology	51	01	g) Gelling / Thickening agent Only names of examples to be taken.	Self study
		51	01	Box – Degree of Inversion (Covered in XI)	Self study

6.	Assessment of Nutritional Status	56	02	Biochemical method	Self study and assignment
		57	01	Clinical method	Self study and project
		58	02	Economic Factors	Self study and project
		58 59	02 01 & 02	Vital health statistics	Self study and assignment
7.	Diet Therapy	65	01	Disorder of Gastrointestinal Tract	Self study
		65	01 & 02	Cancer	Self study and project
8.	Food Adulteration	71 72	02	Table 8.1 Test to detect food adulteration	Portion covered in practical
		74	02	Box – Do you know	Self study and project
9.	Food laws and Regulations	79 80	02 01	International standards	Self study and project
		80	01 & 02	International Organizations	Self study and project
		81 82 83	01 & 02 01 01	Food fortification, Additives and food labeling	Self study and assignment
10.	Food waste management	88	02	Utilization of food waste for manufacture of Byproduct	Self study and project
		89		Table 10.1	
		89	01 & 02	Consequences of food waste	Self study and assignment
11.	Food Service Industry	94	01	Table 11.1 Sub segments of organized Indian Food Service Industry	Self study and project
		95	01 & 02	Workplace management in Food Service Industry	Self study and assignment
12.	Basics of Indian Cuisines	105 106 107	01 & 02 01 & 02 01 & 02	Basic Indian Gravies	This topic is covered in practical.

Practical					
1.	Practical No. 2 Preparation of Egg based products				Not to be included this year
2.	Practical No. 4 Preparation of Bakery and Confectionery Products				Requires additional facility e.g. Oven
3.	Practical No. 5 Anthropometric assessment of a student				Should be avoided due to social distancing norms.

**Note : 1. Projects will be of 10 marks and each student will have to complete one.
2. Assignments will be for practice only.**

इयत्ता ११ वी

विषय : संरक्षणशास्त्र

शैक्षणिक वर्ष : २०२०-२१

अभ्यासक्रमातील खालील भाग स्वयंअध्ययनासाठी सुचवण्यात येत आहे.

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल अभिप्राय
१	संरक्षणशास्त्रातील महत्त्वाच्या संकल्पना	२	तुम्हांला माहीत आहे का? युनायटेड किंगडम ... ब्रिटन असा केला जातो.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३	तुम्हांला माहीत आहे का? पॅलेस्टाईन लिबरेशन ... ते राज्य होणार नाही.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	९	उपक्रम तक्त्यातील भाग स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
२	भू-राजनीती	११	शोधा पाहू : काही भू-राजकीय ... कौटिल्य : मंडल सिद्धांत	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१३	शोधा पाहू : नकाशात खालील पर्वत रांगा	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१३	भारताच्या लष्करी इतिहासावर ... सागरी मार्गाने भारतात आले.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१३	शोधा पाहू : छत्रपती शिवाजी महाराजांना ... लढाया कोणत्या?	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१३	शोधा पाहू : भारत- पाकिस्तान दरम्यानच्या ... आणि सर क्रीक.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१४	CPEC चे महत्त्व शोधा ... कराची बंदराशी जोडला जाणार आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१५	शोधा पाहू : नथूला ही पूर्व ... संघर्ष झाला होता त्याची माहिती शोधा.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१५	तुम्हांला माहीत आहे का? युद्ध बंदी रेषा ... मान्य केलेली सीमा असते.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१७	Please see the ... Strategy_Document_25Jan16.pdf	स्वयंअध्ययनासाठी
३	लष्करी इतिहास	२०	लष्करी इतिहास का अभ्यासायचा ... राष्ट्रसंघाची आणि	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२१	दूसऱ्या महायुद्धानंतर संयुक्त राष्ट्रे ... कौटिल्याने रणांगणावरील	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२२	सैन्यरचना, सेनापतीचे कार्य ... राजगृह हे राजधानीचे शहर लुटले.	स्वयंअध्ययनासाठी

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल अभिप्राय
	लष्करी इतिहास	२३	गुप्त साम्राज्यातही अनेक महापराक्रमी ... आपल्या भूमीचे रक्षण करण्यात यशस्वी झाले.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२४	शोधा पाहू : पानिपतची तिसरी लढाई ... पानिपत ठिकाण दाखवा.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२५	मध्ययुगीन भारतातील थोर लष्करी सेनानी ... साम्राज्याची घडी बसवली	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२५	तुम्हांला माहित आहे का?...सुरक्षित ठेवण्यासाठीचा लढा मानला जातो.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२९	Please see the ... https://www.Britannica.com/event/McMahon-Line	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३०	उपक्रम तक्त्यातील भाग स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
४	संरक्षण अर्थशास्त्र	३३	संरक्षण आणि विकासाचे परस्परपूरक स्वरूप ... आपल्या गावांपर्यंत नेतात.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३४	तुम्हांला माहित आहे का? ... दुसरे जग म्हटले गेले.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३८	संरक्षण उत्पादनात खाजगी क्षेत्र ... स्वयंपूर्ण बनेल अशी आशा आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३९	उपक्रम तक्त्यातील भाग स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
५	विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि भारताची राष्ट्रीय सुरक्षा	४१	तुम्हांला माहित आहे का? ... ह्या प्रक्रियेला वेग आला.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४३	तुम्हांला माहित आहे का?...पायाभूत साधन म्हणूनही ते काम करते.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४५	तुम्हांला माहित आहे का?...भारताच्या थोरियमच्या साठ्याचा वापर करणे.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४७	शोधा पाहू : आण्विक सामग्री ... त्याची यादी करा.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५२	शिक्षणाच्या माध्यमातून विज्ञान ... वर लॉग ऑन करू शकतात.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५२	Please see the ... Is/Isdeb/Is12/ses2/0527059801.htm	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५३	उपक्रम तक्त्यातील भाग स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल अभिप्राय
६	भारताची उच्चस्तरीय संरक्षण संघटना	५६	एकात्मिक संरक्षण सेनाधिकारी मंडळ ... मदतीच्या बाबी पाहात असते.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५७	जॉईंटमनशिप	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५७	सामायिक लष्करी कृती	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५७	उच्चस्तरीय संरक्षण नियोजन	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	६२	तुम्हांला माहित आहे का?...म्यानमार सीमा-आसाम रायफल	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	६२	Please see the ... https://mod.gov.in/documents/annual-report	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	६३	उपक्रम तक्त्यातील भाग स्वयंअध्ययनासाठी ठेवण्यात आलेला आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी

इयत्ता १२ वी

विषय : संरक्षणशास्त्र

शैक्षणिक वर्ष : २०२०-२१

अभ्यासक्रमातील खालील भाग स्वयंअध्ययनासाठी सुचवण्यात येत आहे.

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल अभिप्राय
१	भारताची सुरक्षा : संकल्पनात्मक चौकट	६	दुसरे पर्व : १९६२ ते १९७१ : आंतरराष्ट्रीय परिस्थिती ... स्वतंत्र बांगलादेशाची निर्मिती झाली.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	७	दुसऱ्या पर्वातील काही महत्वाच्या ... भारत पाकिस्तान दरम्यान युद्धाचा	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	८	भडका उडाला ... धोरणाचा कळीचा मुद्दा बनला	स्वयंअध्ययनासाठी
२	भारताचे शेजारी : पाकिस्तान आणि चीन	१६	तुम्हाला माहित आहे का ? जम्मू आणि काश्मीर ... (११) लडाख	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१९	चर्चा करा	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१९	तुम्हाला माहित आहे का? पाकिस्तान-चीनमधील ... असे म्हंटले जाते.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	१९	सिमला करार ... प्रत्यक्ष ताबा रेषाही कायम ठेवणे.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२०	लाहोर जाहीरनामा ... प्रचार आणि संरक्षण करणे	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२२	तुम्हाला माहित आहे का? भारत-चीन दरम्यान ... सीमारेषांची आखणी करण्यात आली.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	२३	मॅककहॉन सीमारेषा ... https://mod.gov.in/sites/default/files/AR1718.pdf	स्वयंअध्ययनासाठी
३	भारत आणि आशिया	३७	पूर्व आशिया : भारताचे पूर्वेकडे पहा पासून ... नोव्हेंबर २०१७ मध्ये फिलिपिन्सची	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३८	राजधानी मनिलात पूर्व ... सुरक्षा संबंध विकसित करणे अत्यंत आवश्यक आहे पर्यंत.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	३८	See the following websites ... https://mod.gov.in/sites/default/files/AR1718.pdf	स्वयंअध्ययनासाठी

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल अभिप्राय
४	भारताची आण्विक, अवकाश आणि सागरी धोरणे	४०	तुम्हाला माहित आहे का? अणुउर्जेसंबंधीचे धोरण : ... anushakti_sne.html	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४१	या चाचणीनंतर ... स्वाक्षरी करण्याचेही नाकारले.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४२	त्यानंतर सत्तेवर आलेल्या ... त्यांचा मनोदय होता.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४३	तुम्हाला माहित आहे का? अण्वस्त्र तंत्रज्ञानाचा ... Source : SIPRI Year Book 2019	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४४	भारत स्वतंत्र झाल्यानंतर ... करण्याचे उद्दीष्ट त्यात ठरवण्यात आले.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४५	Missile Type संपूर्ण तक्ता	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४६	भारत स्वतंत्र झाला त्यावेळी ... नौदलासाठी काही विमानांची खरेदीही करण्यात आली.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४८	भारतीय नौदलाच्या गेल्या ... कारवाया केल्या आहेत.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४८	ऑपरेशन राहत ... ही कार्यवाही राबवली गेली.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	४९	तुम्हाला माहित आहे का? इंडियन ओशन नेव्हल ... ९ निरीक्षक राष्ट्रे आहेत.	स्वयंअध्ययनासाठी
५	अंतर्गत सुरक्षा	५१	तुम्हाला माहित आहे का ? १९७३ चे तेलसंकट ते ... असे संबोधले जाते.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५२	अंतर्गत सुरक्षा हा शब्दप्रयोग ... राजाची मूलभूत कर्तव्ये सांगितली आहेत.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५४	दहशतवादाची समस्या ... हिंसक कारवाया करत आहेत.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	५८	जम्मू-काश्मीरमधील दहशतवादी गट ... उभी केलेली दहशतवादी संघटना आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी

अ. क्र.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल अभिप्राय
५	अंतर्गत सुरक्षा	५८-५९	जम्मू-काश्मीरमधील अंतर्गत सुरक्षेचा प्रश्न १९८० ... दगड फेकण्यासाठी केला जात असल्याचे निदर्शनास आले आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	६१	तुम्हाला माहीत आहे का? चौकट ... राष्ट्रीय नागरिक नोंदणी ... यादी जाहीर झाली.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	६१, ६२	ईशान्य भारतातील विकास ... (गव्हर्नमेंट इन एक्साइल) स्थापन केले होते.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	६३	मोओवादी संघटनांच्या ... त्यांचे वर्चस्व निर्माण केले आहे.	स्वयंअध्ययनासाठी
६	भारताचे स्वातंत्र्योत्तर सशस्त्र संघर्ष	७३	या युद्धामुळे १९६२ च्या युद्धात ... त्याचा फायदा भारताला १९७१ च्या युद्धात झाला.	स्वयंअध्ययनासाठी
	---- " ----	७४	ही लढाई दोन आघाड्यांवर लढली ... ढाक्का शहरापर्यंत आगेकुच	स्वयंअध्ययनासाठी

इयत्ता अकरावी
विषय - भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

सूचना- भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास या अंतर्गत

1)भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास

प्रात्यक्षिक विषय

- १)कंठ सुगम संगीत
- २)कंठ शास्त्रीय संगीत
- ३)वाद्यसंगीत
- ४) तालवाद्य

उपरोक्त विषय प्रत्येकी 100 गुणांचे असतील.

1) भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास

अनु क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय/तपशील/सूचना
1	2	भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास	क) आधुनिक काळ	6 ते 7	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
2	4	गायन	1.2 धमार	11 ते 12	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
3	4	गायन	2.1 लोकगीत	13 ते 14	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
4	5	वादन	5.4 पखवाज	22 ते 23	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
5	7	नृत्य	7.3 ओडिसी	28 ते 29	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
6	7	नृत्य	7.5 धनगरी नृत्य	29 ते 30	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
7	8	कलाकारांचे चरित्र	8.4 किशोरी आमोणकर	38 ते 38	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे

2) कंठ शास्त्रीय संगीत

अनु क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय/तपशील/सूचना
1	2	रागांची शास्त्रीय माहिती	2.4 अल्हैया बिलावल	47	हा रागाच्या माहितीचे स्वयं अध्ययन करावे
2	3	प्रात्यक्षिकासह ताल	3.5 रुपक		या तालाचे स्वयं अध्ययन करावे
3	5	सादरीकरण	5.1 कोणत्याही दोन रागांचा राग विस्तार	54	स्वतः राग विस्तार करण्याचा प्रयत्न करावा
4	5	सादरीकरण	5.4 कोणत्याही एका रागातील एक लक्षणगीत	55	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे

3) कंठ सुगम संगीत

अनु क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय/तपशील/सूचना
1	2	रागांची शास्त्रीय माहिती	2.4 खमाज	69	विद्यार्थ्यांनी या रागाच्या माहितीचे स्वयं अध्ययन करावे
2	3	प्रात्यक्षिकासह ताल	3.6 एकताल	115	ताल द्रुत एकताल युट्युब वर ऐकवा व सराव करावा
3	6	गीत प्रकाराचे सादरीकरण	6.4 लोकगीत	74	विविध लोकगीते ऑनलाइन पहावीत व गाण्याचा प्रयत्न करावा

4) वाद्यसंगीत

अनु क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय/तपशील/सूचना
1	2	रागांची शास्त्रीय माहिती	2.4 अल्हैया बिलावल	80	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
2	2	रागांची शास्त्रीय माहिती	2.5 भीमपलासी	80	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
3	4	प्रात्यक्षिकासह ताल	4.2 झपताल	73	हा ताल ऑनलाइन शिकावा
4	5	सादरीकरण	5.3 दोन पैकी एक सरगम	73	अन्य रागातील सरगम दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावे व वाजवण्याचा प्रयत्न करावा

5) तालवाद्य

अनु क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय/तपशील/सूचना
1		तालवाद्य शास्त्र			
2	1	तबल्याचा उगम आणि विकास	1.2 तबल्याचा विकास	94 ते 95	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
3	3	भारतीय तालवाद्यांचा परिचय	3.3 संभळ	99 ते 99	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
		तालवाद्य प्रात्यक्षिक			
4	2	ताल परिचय व लिपीबद्ध करणे	2.7 चौताल	108	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
5	4	तबला वादन	4.6 झपतालचे किस्म	113	हा वादन प्रकार दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा व वाजवण्याचा प्रयत्न करावा
6	7	तबला वादन	4.7 झपताल मध्ये समेपासून समेपर्यंत एक तिहाई	113	हा वादन प्रकार दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा व वाजवण्याचा प्रयत्न करावा

विषय-भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास, इयत्ता बारावी
(शालेय वर्ष 2020-21 साठी फक्त)

सूचना- भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास या अंतर्गत

- 1) भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास (65)
- 2) कंठ सुगम संगीत (66)
- 3) कंठ शास्त्रीय संगीत (67)
- 4) वाद्यसंगीत (68)
- 5) तालवाद्य (69) या विषयांचा समावेश होतो.

“शासन शुद्धीपत्रक क्रमांक-अभ्यास-2118/ प्र.क्र. /243/ एसडी-4

दिनांक: 11 नोव्हेंबर 2019 नुसार उपरोक्त पाच विषयांसाठी प्रचलित पद्धतीप्रमाणे अभ्यासक्रम तसेच विषय योजना, मुल्यमापन पद्धती लागू असेल. तथापि सद्यस्थितीचा विचार करता खालील प्रमाणे स्वयंअध्ययनासाठी घटक देत आहोत.

1) भारतीय संगीताचा इतिहास व विकास (65)

अ. क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयंअध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ .क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय / तपशील सूचना
१	२	चरित्रात्मक रेखाटणे	२.३ उ. अब्दुल करीम खाँ	१६ - १७	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
२			२.५ पं. गोविंदराव टेंबे	२० - २१	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
३			२.८ उ. अली अकबर खाँ	२६ - २७	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
४	३	गीत प्रकार	३.१ धृपद	४१ - ४२	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
५			३.२ धमार	४२ - ४२	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
६	५	सामाजिक जीवनात संगीताचे महत्त्व		५० - ५१	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
७	७	संगीत शिक्षणासाठी दृक्श्राव्य साधनांचा उपयोग	७.१ रेडिओ	५४ - ५४	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.

८			७.२ टेपरेकॉर्डर	५४ - ५५	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
९	८	तुलनात्मक अध्ययन	८.४ स्वतंत्र वादन-साथीसाठी वादन	६० - ६०	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
१०	९	मंचप्रदर्शन किंवा सादरीकरण	९.३ श्रोते	६३ - ६४	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.
११			९.४ संयोजक	६४ - ६४	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे.

2) कंठ सुगम संगीत (66)

अ. क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयंअध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ .क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय / तपशील सूचना
१	३	रागांची शास्त्रीय माहिती	३.२ देस	६७	विद्यार्थ्यांनी या रागांची माहिती ऑनलाईन पहावी.
२			३.७ तिलंग	६७	विद्यार्थ्यांनी या रागांची माहिती ऑनलाईन पहावी.
३	४	प्रात्यक्षिकासह ताल	४.३ कव्वाली	६७	ताल कव्वाली युट्यूब वर ऐका.
४	५	सादरीकरण	दोन नाट्यगीतांपैकी एक नाट्यगीत	६७	नाट्यगीते युट्यूब वर पहावी.
५	६	सादरीकरण	६.२ दोन सरगमांपैकी एक सरगम	६७	सरगम गीताचे स्वयं अध्ययन करावे.
६	७	विशिष्ट गीतप्रकारांचे सादरीकरण	७.२ लोकगीत	६८	विविध लोकगीते ऑनलाईन पहावी

3) कंठ शास्त्रीय संगीत (67)

अ. क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ .क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय / तपशील सूचना
१	३	रागांची शास्त्रीय माहिती	3.2 जौनपुरी	७०	या रागांची माहिती ऑनलाईन शोधावी.
२			3.5 शंकरा	७०	या रागांची माहिती ऑनलाईन शोधावी.
३			3.6 तिलककामोद	७०	या रागांची माहिती ऑनलाईन शोधावी.
४	४	प्रात्यक्षिकासह ताल	4.3 तिलवाडा	७०	हा ताल ऑनलाईन शिकावा
५		सादरीकरण	4.5 धमार	७०	हा ताल ऑनलाईन शिकावा
६	५	सादरीकरण	5.1 शंकरा	७०	हा राग दृक्श्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
७			5.2 तलिककामोद	७०	हा राग दृक्श्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
८	६	सादरीकरण	6.3 जौनपुरी	७१	हा राग दृक्श्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
९	६	सादरीकरण	दोन बडे ख्याला पैकी एक बडा ख्याल	७१	बडे ख्याल दृक्श्राव्य माध्यमांवर ऐकावेत
१०		सादरीकरण	7.2 धमार	७१	हा गीत प्रकार युट्युब वर पहावा

4) वाद्यसंगीत (68)

अ. क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ .क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय / तपशील सूचना
१	३	रागांची शास्त्रीय माहिती	३.१ जौनपुरी	७३	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
२			३.२ शंकरा	७३	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
३			3.3 देसकार	७३	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
४	४	प्रात्यक्षिकासह ताल	4.2 झुमरा	७३	हा ताल ऑनलाइन शिकावा
५	५	सादरीकरण	5.1 शंकरा	७३	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
६			5.3.देसकार	७३	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
७			दोन रजाखानी गती पैकी एक रजाखानी गत	७३	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
	६	सादरीकरण	6.3 जौनपुरी	७४	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
			दोन मसीतखानी गती पैकी एक मसीतखानी गत	७४	हा राग दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा

5) तालवाद्य (69)

अ. क्र.	घटक क्र.	घटक नाव	स्वयं अध्ययनासाठीचे घटक/उपघटक	पृष्ठ .क्र.	स्वयं अध्ययनासाठीचा अभिप्राय / तपशील सूचना
		तालवाद्य शास्त्र			
१	१	तबल्याची घराणी	1.3 पंजाब	३	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
२	२	तबल वादकांची जीवनचरित्रे	2.2 पं अनिंदो चटर्जी	८	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
३	४	तालवाद्यांचे विस्तृत अध्ययन	4.4 ड्रमसेट	१८	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
४			4.5 रदिम मशीन	१८	विद्यार्थ्यांनी या घटकाचे स्वयं अध्ययन करावे
५	५	पारिभाषिक शब्दांच्या व्याख्या व स्पष्टीकरण	5.5 परण	२३	हा वादन प्रकार दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
६	६	विविध ताल वाद्यांची उपयुक्तता	6.5 पाश्चात्य संगीत	२६	हा वादन प्रकार दृकश्राव्य माध्यमांवर ऐकावा
७	८	लिपीबद्ध करणे	8.6 एकताल	३१	विद्यार्थ्यांनी एकताल लिपीबद्ध करण्याचा सराव करावा
८			8.8 चौताल	३१	विद्यार्थ्यांनी चौताल लिपीबद्ध करण्याचा सराव करावा
९		तालवाद्य प्रात्यक्षिक			
११	१	लिपीबद्ध करणे	1 चक्रदार	३३	विद्यार्थ्यांनी चक्रधार लिपीबद्ध करण्याचा सराव करावा
१२	२	सादरीकरण	2.4 चक्रदार	३५	विद्यार्थ्यांनी ऑनलाईन चक्रधार वादन पहावे व वाजवण्याचा प्रयत्न करावा

१३			2.6 परण		विद्यार्थ्यांनी ऑनलाईन परण वादन पहावे व वाजवण्याचा प्रयत्न करावा
१४	५	विविध ताल वाद्ये वादन	5.3 कोंगो वादन	४७	विद्यार्थ्यांनी कोंगो वादन व ड्रम वादन युट्युब वर पहावे व तसे वाजवण्याचा प्रयत्न करावा.
१५			5.4 ड्रमसेट वादन	४८	विद्यार्थ्यांनी कोंगो वादन व ड्रम वादन युट्युब वर पहावे व तसे वाजवण्याचा प्रयत्न करावा.

डॉ संदिपान जगदाळे

(अध्यक्ष)

भारतीय संगीत अभ्यासगट

कलेचा इतिहास व रसग्रहण

शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त

सूचना: कलेचा इतिहास व रसग्रहण या विषयामध्ये खालील वैकल्पिक विषयांचा समावेश आहे.

१) चित्रात्मक संकल्प

२) चित्रकला

३) संकल्पचित्र व रंगकाम

“शासन शुद्धीपत्रक क्रमांक-अभ्यास-2118/ प्र.क्र. /243/ एसडी-4

दिनांक: 11 नोव्हेंबर 2019 नुसार उपरोक्त विषयांसाठी प्रचलित पद्धतीप्रमाणे अभ्यासक्रम तसेच विषय योजना, मूल्यमापन पद्धती लागू असेल. तथापि सदचपरिस्थितीचा विचार करता खालील प्रमाणे स्वयंअध्ययनासाठी घटक देत आहोत.

१) चित्रात्मक संकल्प

अ. क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ. क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/सूचना/अभिप्राय
१	भारतीय लघुचित्र शैली (प्रकरण ३)	३० - ४२	भारतीय लघुचित्र शैली पाल लघुचित्र शैली जैन लघुचित्र शैली राजस्थानी लघुचित्र शैली मोगल लघुचित्र शैली पहाडी शैली	संपूर्ण प्रकरण हे गृहपाठासाठी असेल बोर्ड परीक्षेत यावर आधारीत प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.
२	भारतीय कलावंत (प्रकरण ४)	५३ - ५६	शिल्पकार विनायक पांडुरंग करमरकर रावबहादूर म्हात्रे रामकींकर बैज	भारतीय कलावंत (प्रकरण ४) यातील केवळ तीन शिल्पकार हे गृहपाठासाठी असतील. या तीनही शिल्पकारावरती बोर्ड परीक्षेत प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.
३	(पाश्चात्य कला) मध्ययुगीन कला (प्रकरण ५)	५८ - ६३	बाय झंटाइन कला मोझॅक चित्रे रोमनेस्क कला गॉथीक कला टोकदार कमानी जोडखांब किंवा समुहस्तंभ, तोरणाधार रंगीत काचचित्रे व कलेरेस्टरी प्रकाश योजना	संपूर्ण प्रकरण हे गृहपाठासाठी असेल बोर्ड परीक्षेत यावर आधारीत प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.

३) चित्रात्मक संकल्प (Pictorial Composition)

शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त

अ. क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ. क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/सूचना/अभिप्राय
१	चित्रात्मक संकल्प व स्मरणचित्र यातील फरक, चित्रात्मक संकल्पातील अपेक्षित काम	१०३-१०५	चित्रात्मक संकल्प व स्मरणचित्रे यातील फरक	या शैक्षणिक वर्षातील वेळेच्या कमतरतेमुळे हा विषय शिकवताना सर्व प्रकरणातील सैद्धांतीक भागाचे अध्यापण करून प्रत्यक्षिकाचा २५% भाग हा गृहपाठ म्हणून द्यावा.
२	अलंकारीक चित्रात्मक संकल्प	१०६-११२	अलंकारीक पद्धत, अजिंठा चित्रातील आभूषणे व मानवाकृती	वार्षिक परीक्षेच्यावेळी प्रात्यक्षिक परीक्षा घेतांना गृहपाठाला दिलेला स्वाध्याय हा परीक्षेत प्रश्न म्हणून देण्यात येऊ नये.
३	भौमितिक चित्रात्मक संकल्प	११३-११८	अमूर्त पद्धत	वार्षिक परीक्षा ही पूर्णपणे वर्गातील प्रत्यक्ष शिकवलेल्या व त्यावर वर्गातच प्रात्यक्षिक केलेल्या भागावरच आधारीत असावी.
४	अमूर्त चित्रात्मक संकल्प	११९-१२७		

२) चित्रकला (Drawing)
शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त

अ. क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ. क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/सूचना/अभिप्राय
१	रेखांकन	१-१८	विविध माध्यमे, सुक्ष्म रेखांकन, निसर्गनिर्मित घटक, मानवनिर्मित घटक, प्लास्टरचे नमुने, घाट छाया, प्रकाश	सैद्धांतीक भाग घेऊन प्रात्यक्षिकाचा भाग गृहपाठ म्हणून द्यावा.
२	यथार्थदर्शन व रेखांकन	१९-२९	यथार्थदर्शन-प्रसंग-इनडोअर-आऊटडोर वास्तू प्रात्यक्षिकाचा भाग गृहपाठ म्हणून घ्यावा.	दरवर्षीच्या सरावापेक्षा २० ते २५% इतका सराव गृहपाठ म्हणून द्यावा.
३	स्मरणचित्र	३०-३३	स्मरणचित्र, रेखाटन व रंगकाम, कल्पनाचित्र	केवळ माहिती सांगून सरावासाठी स्वाध्याय म्हणून द्यावेत.
४	प्रमाणबद्धता	३४-४३	प्रमाणबद्धता, मानवाकृती, वास्तू सैद्धांतीक भाग सांगून किमान २५% सराव गृहपाठ म्हणून घ्यावा.	वेळेच्या कमतरतेमुळे या शैक्षणिक वर्षात हा विषय शिकवताना किमान २० ते २५% भाग हा गृहपाठ म्हणून द्यावा. जेणेकरून या विषयाच्या अध्ययन अध्यापनाला पुरेसा वेळ मिळेल.
५	स्थिरचित्र	४४-५२	व्याख्या, स्थिरचित्र, वस्तूचित्र मांडणी	वरील प्रमाणेच स्वाध्याय हे २५% पर्यंत गृहपाठ म्हणून द्यावेत.

संकल्पचित्र व रंगकाम (Design & Colour)

शालेय वर्ष २०२०-२१ साठी फक्त

अ. क्र.	प्रकरण/घटक नाव	पृष्ठ. क्र.	वगळण्यात आलेला आशय तपशील	वगळलेल्या आशयाबद्दल तपशील/सूचना/अभिप्राय
१	रचनाकृती	५७-७७	संयोजन, रचनाकृती, संकल्प रचनाकृतींची तत्त्वे, अलंकरणात्मक संकल्प रचनाकृती नमुने सैद्धांतीक भाग घेऊन प्रात्यक्षिकाचा भाग ग्रहपाठ म्हणून घ्यावा.	या शैक्षणिक वर्षातील वेळेच्या कमतरतेमुळे हा विषय शिकवताना सर्व प्रकरणातील सैद्धांतीक भागाचे अध्यापण करून प्रात्यक्षिकाचा २५% भाग हा ग्रहपाठ म्हणून द्यावा. वार्षिक परीक्षेच्यावेळी
२	चित्रकाराची माध्यमे	७८-८८	सैद्धांतीक भाग घ्यावा व २५% प्रात्यक्षिकाचा भाग ग्रहपाठ म्हणून घ्यावा.	प्रात्यक्षिक परीक्षा घेतांना ग्रहपाठाला दिलेल्या स्वाध्याय हा परीक्षेत प्रश्न म्हणून देण्यात येऊ नये. वार्षिक परीक्षा ही
३	रंगसंवाद	८९-९७	रंगसंवाद, रंगकांतीयुक्त संवाद एकरंग, अनेक रंग, संबंधित विरोधी, उबदार शीत, रंग सर्व रंगसंगतीचा सैद्धांतीक भाग शिकवण्यानंतर सराव व प्रत्येक रंगावर आधारीत प्रात्यक्षिक २५% भाग ग्रहपाठ म्हणून घ्यावा.	पूर्णपणे वर्गातील प्रात्यक्ष शिकवलेल्या व त्यावर वर्गातच प्रात्यक्षिक केलेल्या भागावरच आधारीत असावी. दरवर्षीच्या सरावापेक्षा २० ते २५% इतका सराव ग्रहपाठ म्हणून द्यावा. केवळ माहिती सांगून सरावासाठी स्वाध्याय म्हणून द्यावेत.

कलेचा इतिहास व रसग्रहण

इयत्ता ११ वी

इ.स. २०२०-२१ या शैक्षणिक वर्षासाठी कमी करण्यात आलेला भाग तसेच स्वयंअध्यानासाठी असलेला भाग प्रकरण क्रमांक पृष्ठ क्रमांक कलेचा इतिहास व रसग्रहण या शिक्षकहस्तपुस्तिके प्रमाणे दिलेले आहेत.

अ.नं.	प्रकरण नाव	पृष्ठ नं.	आशय	आशयाचा तपशील, सूचना/अभिप्राय
१)	सातवाहन कला-आंध्रकाळ (भारतीय कला इतिहास)	३१ ते ३७	सातवाहन कला-आंध्रकाळ	सदर प्रकरण गृहपाठासाठी स्वयं अध्ययनासाठी द्यावे. या भागावर परीक्षेत प्रश्नांचा समावेश करू नयेत.
२)	प्रागैतिहासिक कला (पाश्चात्य कला इतिहास)	५६ ते ६१	पाश्चात्य कला इतिहास	सदर प्रकरणातील माहिती थोडक्यात विद्यार्थ्यांना द्यावी. या भागावर परीक्षेत प्रश्नांचा समावेश करू नयेत.

प्रात्यक्षिक विषय

(कोणताही एक विषय निवडावा.)

१) चित्रकला

अ.नं.	प्रकरण नाव	पृष्ठ नं.	आशय	आशयाचा तपशील, सूचना/अभिप्राय
१)	निसर्ग चित्रण	१६ ते २०	निसर्ग चित्रण – रेखाटन, विविध माध्यमे व निसर्ग चित्र	निसर्ग चित्रणाची माहिती देऊन हा भाग गृहपाठासाठी द्यावा. या भागावर परीक्षेत प्रश्नांचा समावेश करू नयेत.
२)	सुलेखन व अक्षरलेखन	२४ ते २९	अक्षर लेखन लिपी, साधने, अक्षर मांडणी	अक्षरलेखनाची थोडक्यात माहिती देऊन प्रात्यक्षिक कार्य गृहपाठासाठी द्यावा.

सदर विषयाच्या प्रात्यक्षिक कार्यात घेतलेल्या प्रात्यक्षिकावरच परीक्षेत प्रश्न द्यावेत.

२) संकल्पचित्र व रंगकाम

अ.नं.	प्रकरण	पृष्ठ नं.	आशय	आशयाचा तपशील, सूचना/अभिप्राय
१)	संकल्प	५४ ते ६५	संकल्पाची मूलतत्त्वे – १ ते १२	संकल्पाची सर्व मूलतत्त्वे थोडक्यात समजून देणे व त्याचा सराव गृहपाठासाठी द्यावा.
२)	रंग व रंगसिद्धांत	६८ ते ७०	रंग, रंगज्ञान, चित्रकाराचा रंगसिद्धांत	सदर माहिती थोडक्यात द्यावी या भागावर आधारित प्रात्यक्षिक कार्य गृहपाठासाठी द्यावे. या भागावर परीक्षेत प्रश्नांचा समावेश करू नयेत.

संकल्पचित्र व रंगकाम या विषयाचे वर्षभरातील प्रात्यक्षिक कार्य वर्गात घेतलेल्या प्रात्यक्षिक कार्यावरच परीक्षा घ्यावी.

३) चित्रात्मक संकल्प (रचनाचित्र)

अ.नं.	प्रकरण	पृष्ठ नं.	आशय	आशयाचा तपशील, सूचना/अभिप्राय
१)	मुद्राचित्र	१०८ ते ११४	मुद्राचित्र	सदर प्रकरणातील आशय थोडक्यात सांगून, प्रात्यक्षिक कार्य गृहपाठासाठी द्यावे. यावर परीक्षेत प्रश्नांचा समावेश करू नयेत.
२)	रचनाचित्र – प्रकार व घटकांची माहिती	१२६ ते १२७	अमूर्त रूपरचना व जाहिरात चित्र	या दोन्ही प्रकारची फक्त थोडक्यात माहिती द्यावी. या भागावर परीक्षेत प्रश्नांचा समावेश करू नयेत.

चित्रात्मक संकल्प या विषयातील प्रात्यक्षिक कार्य पूर्ण केलेल्या प्रात्यक्षिक कार्यावरच परीक्षा घ्यावी.